

**A HOLLAND KÖLCSÖN ÜGYE
DR. HIRSCHLER JÓZSEF
PLÉBÁNOS
MŰKÖDÉSE IDEJÉN**

A holland kölcsön felvételének társadalmi-gazdasági előzményei

A kolozsvári Szent Mihály-plébániát alapjaiban rázta meg – több mint két évtizeden keresztül – a holland kölcsön. Amikor a történészek/egyháztörténészek a katolikus egyház kolozsvári történelmét feldolgozzák, leggyakrabban érintőlegesen tárgyalják ezt a sokat emlegetett, vitatott, kényes ügyet, de részletes bemutatása mind- eddig hiányzik. Doktori disszertációmban dokumentumok alapján vizsgálom a meggondolatlanul felvett banki kölcsön felelőseinek kilétét, illetve a főszerepet játszó személyek eljárásainak indítékait. Amint a vizsgált dokumentumok mutatják, megjelölhetjük felelős- ként a megfontolatlanul eljáró egyházi vezetőket, de egyértelműen senkit sem ítélnék el, senkit sem kiálthatunk ki főbűnösnek. Úgy tűnik, annyiban hibásak a vezetők, hogy nem vették figyelembe a történelmi fordulat által előidézett társadalmi-gazdasági körülmé- nyeket, a banki világban bekövetkezett változásokat.

Jelen fejezetben röviden felvázolom az erdélyi banki világban előállt csőd gazdasági hátterét. A nagy változás egyértelműen az impériumvál- táshoz köthető. Erdélyben hamar meggyengült a bankokat egészségesen működtető befektetők és kölcsönzők rendszere. Trianon után a magyar tisztségviselők a politikai helyzetben nem képviseltek egységes álláspon- tot. Harciasságukra is jellemző, hogy három köztársaságot kiáltottak ki: a Bánságban, Székelyföldön és Kalotaszegen.⁴ A politikusok egymás között is szították az ellentéteket, és végül csökönyös passzivitásba vonultak. Erről a holtpontról a történelmi egyházak főpásztorai mozdultak ki az- által, hogy letették az esküt.⁵ Az egyházak azonban nem mentesültek az

4 LIGETI Ernő: *Súly alatt a pálma*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2004. 79–84.

5 MIKÓ Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. „Studium” Kiadása. Budapest 1941. 15–23.

1920-as évek elején lezajlott, a saját és a pártoló híveinek földjét kisajátító földreform igazságtalan végrehajtásától, amely az egyházi és a kulturális-szociális intézményeket alapjaikban rázta meg, s az egyházak elveszítették az anyagi bázisukat. Az európai köztudat számára úgy tűnt, hogy a román földreform egy feudális birtokrendszert számolt fel, a valóságban azonban az erdélyi magyarság közintézményei ellen irányult.⁶ Kétségtelen, hogy az erdélyi román földbirtokreform egyik alapvető célkitűzése éppen az volt, hogy megváltoztassa Erdélynek az elmúlt évszázadok folyamán kialakult közbirtokrendszerét (kincstári és községi birtokok, egyházi és iskolai vagyonok, társulatok, testületek birtokai, közbirtokosságok, úrbéri birtokok stb.).⁷ A földreformok, beleértve a szociális és gazdasági megfontolásokat is, elsősorban az új államkeretek megszilárdítását tűzték ki célul. Erdélyre sokkal radikálisabb rendszabályozást írtak elő, mint az ország más régióiban. Végrehajtásuk során az intézkedések számtalan visszaélésre nyújthattak alkalmat, és irányelvekként éppen a gyulafehérvári rezolúciók nem érvényesültek.⁸ A földbirtokreformot nem egységes jogszabállyal, hanem külön-külön törvényekkel valósították meg az ország egyes tartományaiban.⁹ A régi királyságban a kisajátítás alól mentes területkategóriákat hektárban, Erdélyben holdban állapították meg. A kisajátítható erdélyi terület 3/4-del kisebb, mint az ókirályságbeli. A kártalanítás igazságtalansága még szembetűnőbb Erdélyben, ahol az nem haladhatja meg a háború előtti évi haszonbér hússzorosát, az ókirályságban a sokkal drágább 1916–1920 között szokásos bérösszeg átlagának negyvenszerese.¹⁰ A földbirtokreform végrehajtásával a nemzeti kisebbséghez tartozó földműves családok mellett a legsúlyosabb kárt az egyházi, iskolai és

6 MIKÓ Imre: *Huszonkét év. 28–31.*

7 VENCZEL József: *A volt határőrezredek vagyonának sorsa.* In: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület tizennyolcadik gyűlésének Emlékkönyve. (Szerk. Biró V.). Kolozsvár 1944. 51.

8 CSUCSUJA István: *Gyárfás Elemér korának gazdaságáról.* In: Az Erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából II. Romániai Magyar Közgazdász Társaság. Kolozsvár 2004. 136.

9 Vö. NAGY Lajos: *A kisebbség alkotmányjogi helyzete Nagyromániában.* Kolozsvár 1941. 151: „Az Ókirályság területére vonatkozóan az 1921. júl. 17-i 82. sz. Hiv. Lapban megjelent törvény, az erdélyi részekre vonatkozóan az 1921. júl. 30-i 93. sz. Hiv. Lapban megjelent törvény.”

10 LADIHAY György: *Az erdélyi agrártörvény és végrehajtása.* In: Magyar Szemle 14 (1928) 151–157.

alapítványi birtokok szenvedtek. Az agrártörvények értelmében csak az erdélyi katolikus egyházmegyék 290570 hold birtokából 277513 holdat (98%) államosítottak.¹¹ A törvény kimondta, hogy ahol az egyházi és iskolai birtokok terjedelme nem éri el a kisajátítás alól mentes birtokrész nagyságát, ott a többi kisajátított birtokból rendelkezésre álló területből a hiányzó rész kiegészítendő. E rendelkezés szerint „érmes földterületekkel” maximumig kielégítették a görögkeleti és a görögkatolikus egyházközségeket, a katolikus egyházat a kisajátított birtokok elosztásánál mellőzték. Pl. Csík megyében kielégítették a görögkeleti és görögkatolikus parókiákat, de egyetlen római katolikus plébánia sem részesült a földreform „áldásai-ban,” sőt ezeknek a meglevő birtokaikból is elvettek, hogy a görögkatolikusoknak adhassák. Csak a gyulafehérvári egyházmegyében 118 plébánia és 71 filia nem kapta meg a törvény által megállapított részt.¹² Különösen sérelmes a kisajátítási törvénynek az az intézkedése, amelyik elrendeli, hogy 300-nál kevesebb hívőt számláló plébániák és a 100-nál kevesebb hívővel rendelkező filiák (leányegyházak) birtokai egészében kisajátíthatók. Ennek az etnikailag és vallásilag vegyes vidékek plébániái és filiái látták a kárát.¹³

Magánál a törvéynél sokkal sérelmesebb volt a végrehajtás, mely jóformán minden jogi és törvényes ellenőrzést nélkülözött. Az egyenlőtlen bánásmód legszembetűnőbb példája a székely határőrkatonák leszármazottainak a „Csík vármegye magánvagyonára” név alatt (62 501 hold) kezelt iskolai, közművelődési és jótékonyági alap kisajátítása. Mivel hiányzott a törvényes alap, egyszerűen azon a címen, hogy állami eredetű, lefoglalták, de a hasonló eredetű és rendeltetésű, s nagyobb területű naszódi II. (463.327 hold) és karánsebesi I. (253 000 hold) román határőrezred vagyonát meghagyták

11 A protestáns egyházak kisebb ingatlannal rendelkeztek az impériumváltáskor. Őket is sújtotta a kisajátítás. Az erdélyi és Királyhágón túli református egyház 62.148 hold földjéből 25.222 holdat, az unitárius egyház 17.916 holdjából 11 389 holdat, a magyar evangélikus egyház 1041 holdjából 73 holdat vettek el.

12 Lásd PÁL Gábor: *Konkordátum és a katolikus magyarság*. In: Magyar Kisebbség VII (1928) 686.; PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulólévei Erdélyben II*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2008. 17.

13 JANCSÓ Benedek: *A magyar egyházak helyzete a román uralom alatt*. In: Magyar Szemle 4 (1928. 9-12)141.

a tulajdonosok birtokában.¹⁴ A törvény szerint az állam kötelezte magát, hogy az erkölcsi testületek birtokát 5%-os kamatú állampapírokkal (rente) fogja kártalanítani, de csak a kisajátítás végleges befejezése után. Az 5%-kal kamatozó értékpapírok nem jelentettek nagy jövedelmet, az észak-erdélyi részeken 1940-ben bekövetkezett impériumváltozással értéküket veszítették. A román állam továbbá ígéretet tett, hogy az elvett egyházi vagyon helyett a papságnak (de csak a papságnak) biztosítja a fizetését. A fizetés helyett azonban csak mérsékelt kongruát juttatott.¹⁵

A romániai agrárreformok az országnak nem hoztak gazdasági fellendülést, mert politikai orientációjuk voltak. Az egyházi, iskolai és egyéb kulturális és közcélú intézmények földjeinek a kisajátítása elsősorban a nem ortodox egyházak és a magyar kultúra létalapjait veszélyeztette, tekintve, hogy a fenti intézmények kivétel nélkül mind földbirtokaik jövedelméből tartották fenn magukat.¹⁶ Az egyházaknak a jövedelemforrás leapasztása után is csaknem az egész erdélyi magyar nyelvű hitvallásos iskolarendszert kellett működtetniük.¹⁷

Az erdélyi magyarság tőkeerejét az agrárreform után továbbra is a mezőgazdálkodó vidéki parasztság jelentette, a „nemzeti vagyon

14 LADIHAY György: *Az erdélyi agrártörvény és végrehajtása*. 153.

15 FRITZ László – SÜLYOK István: *Az erdélyi magyarság egyházi szervezeteinek tíz éve*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv I. (Szerk. Sulyok I.–Fritz L.). „Juventus Kiadás” Kolozsvár 1930. 42. 44–45. 48.; Vö. NAGY: *A kisebbség alkotmányjogi helyzete...* 151.; SCHEFFLER János: *Erdélyi egyházi jogi problémák*. In: Erdélyi Tudósító XX (1941/1–2) 3–4.; VENCZEL József: *Erdély és az erdélyi román földreform*. In: Hitel VI (1940–1941/3–4) 258–276.; VENCZEL József: *Tallózás az erdélyi földreform román irodalmában*. In: Hitel VIII (1943/1) 7–24.

16 TÓTH Szilárd: *Oberding József György*. In: *Az Erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából II. Romániai Magyar Közgazdász Társaság*. Kolozsvár 2004. 268–269.; Lásd még OBERDING József György: *Az erdélyi agrárreform*. Kolozsvár 1930.

17 VOGEL Sándor: *Európai kisebbségvédelem. Erdélyi nemzetiségpolitikák*. Múltunk Könyvek. Pro-Print. Csíkszereda 2001. 167–171.; L. BALOGH Béni: *A magyar-román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. In: *Múltunk Könyvek*. Pro-Print. Csíkszereda 2002. 98–101.; MIKÓ Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Cluj–Kolozsvár 1932. 116–123.

legnagyobb része a gazdatársadalom kezében volt”.¹⁸ A gazdasági intézmények fejlesztését és védelmét a hitel-, tej-, gazdasági szövetkezetek (Kolozsvár központtal) és fogyasztási szövetkezetek (Nagyenyed központtal: a „Hangya”) segítségével próbálták biztosítani. Csakhogy ezek a szövetkezetek zilált anyagi helyzetüknél fogva „nem gondolhattak nagy tőkét igénylő és megmozgató kereskedelmi és gazdasági vállalkozásokra”, hanem azt tekinthették legfőbb feladatuknak, hogy a potenciálisan kis tőkét termelőmunkába állítsák, elősegítsék a belső tőkeképződés folyamatát, és a gazdasági erőtevényezőket összefogják. Trianon után sokáig hiányzott még a hitelszövetkezeti hálózat újbóli erős kiépítése: a mezőgazdasági termékeket értékesítő szövetkezeti hálózat és a városi fogyasztási szövetkezeti hálózat tömörítése.¹⁹ A javaslatot kidolgozók (Petrovay Tibor, Fekete György, Vincze János) az 1937-es Marosvásárhelyi Találkozón gazdaságpolitikai kérdésekről szóló programban szükségesnek tartják „a falusi társadalom és a nép gazdasági nevelésének megszervezését, a gazdasági statisztikai munka megindítását, egy hitelszervezet megalapítását, a Székelyföld iparosítását”.²⁰

A főuralomváltás után az erdélyi magyar ipar és kereskedelem helyzete, vagyoni állapota is nagyon megváltozott. A nagy városokban, köztük Kolozsvárt is lassanként önálló ipar kezdett kialakulni, ahol azelőtt csak kisipar létezett. Fejlődésről beszélhetünk a bekövetkezett nagy világválságig, amely megvékonyította a városi iparosmunkások zsebeit.²¹

Az egyházához ragaszkodó erdélyi hívő, akár falusi gazda, akár városi iparos, már az 1920-as évek végén, éppen a holland kölcsön felvételekor, léthelyzetének fenntartásával küzdött. A gazdasági élet leromlása magával hozta a tőkeképzés gyengülését. Az

18 TELEKI Ádám: *Az erdélyi magyarság gazdasági élete*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv II. kt. (Szerk. Kacsó Sándor). A „Brassói Lapok” és a „Népújság” Kiadása. Braşov / Brassó 1937. 115–117.

19 PETROVAY Tibor: *Szövetkezeti ügyünk*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv II. kt. 118–123.

20 CSATÁRI Dániel: *A Vásárhelyi Találkozó*. Akadémiai Kiadó. Budapest 1967. 85–87.

21 Vö. BÁNYAI Ernő: *Az erdélyi magyar ipar tizennyolcéves romániai útja*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv II. kt. 130–134.

impériumváltás előtt a Budapestre központosított tőkétől függtek a vidék expozitúrái,²² és a világháború után bekövetkezett váltáskor nem bírtak megfelelő tőkeerővel az erdélyi bankok. Az életképesebb magyar bankok nemzetközi jelleget öltöttek fel, csak a profitra hajtottak, a nemzeti ügyek (magyar egyházak vagy gazdasági érdekek) felkarolása háttérbe szorult. Vagyoni erejüket közvetlenül sújtotta az impériumváltás után a hadi kölcsönök révén szenvedett veszteség. Hasonlóképpen az adósok a lej stabilizációját követően fellépett gazdasági válság miatt képtelenné váltak banki kölcsöneik visszafizetésére. A nagymértékű eladósodás kiegyensúlyozása céljából 1934-ben megszavazott adósságrendező törvény könnyíteni akarta a világgazdasági válság következtében súlyos helyzetbe jutott adósok helyzetét. Ez a törvény a bankok számára lehetővé tette, hogy az adósságcsökkentés terhére a betétesekre és általában a bankok hitelezőire hárítsák át. Ezen az úton a bankok szinte kivétel nélkül megmenthették alaptőkéjüket, de részleges megoldást hozott az eladósodott jogi intézményeknek, amilyen a Szent Mihály-plébánia is volt. A jogi személyeket a törvény kivonta a törvény hatálya alól, nem volt érvényes reájuk az adósság megfizetése hosszú haladéknak biztosítása, tehát nekik a meghatározott időn belül kellett megfizetniük adósságaikat.²³

Az 1930-as években Európában végigsöprő bankcsődhullámnak a romániai bankok sem tudtak ellenállni. Új banktípus kelt életre, mely hátat fordított az agrárvilágnak, a kis- és középiparosoknak. Az Erdélyben megmaradt néhány magyar Bank „csak látszat életet él” 1937-ben.²⁴ Ilyen helyzetben a kolozsvári plébánia által felvett

22 Ugyanezt állíthatjuk a román banki hálózatról is. A bukaresti Nemzeti Banktól indult el – román tőkével – a vidéki fiókinézetek alapítása és erősítése. Vö. ZELETIN, Ștefan: *Románia társadalmi fejlődése 1866-tól napjainkig. A román merkantilizmus korszaka*. In: Román eszmetörténet 1866–1945. (Ford. Pászka Imre) Aetas – Századvég. 1994. 215–276.

23 BÍRÓ Sándor: *Kisebbségben és Többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2002. 267–270; DEBRECZY Béla: *A magyar tőke és tőkeképzés*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv. (Szerk. Kacsó Sándor) Brașov / Brassó 1937. 140–144.

24 HALÁSZ Sándor: *Az erdélyi magyar bank- és hitelélet*. In: Erdélyi Magyar Évkönyv. (Szerk. Kacsó Sándor) Brașov / Brassó 1937. 145–151.

újabb és újabb banki kölcsönök visszafizetését nem lehetett tologatni a bankigazgatók legmegértőbb viszonyulása mellett sem.

A holland kölcsön ügye dr. Nemes Ferenc főgondoksága idején

A kolozsvári Szent Mihály római katolikus egyházközség 1926. február 24-én délután 6 órakor dr. Hirschler József prelátus-plébános elnöklete alatt tartott rendes ülésén hangzott el először dr. Nemes Ferenc főgondnok részéről az az ajánlat, mely egy holland szakszervezettől érkezett az egyházközséghez külföldi kölcsön címen. „A kölcsön az Egyházközség ingatlanainak, mint jelzálogi biztosítékoknak lekötése mellett holland forintokban kibocsátandó 92–94-es árfolyam kötelezőkben folyósíttatnék egy bécsi bank del crederéje²⁵ mellett oly feltételekkel, hogy a kölcsön kamatterhe mindennemű költség és árfolyamvesztés beszámításával az évi 90%-ot nem haladná meg. A kölcsön 25 év alatt lesz visszafizetendő tetszés szerinti részletekben úgy, hogy ilyen módon az esetleges árfolyam differenciákból származó veszteségek is a minimumra redukálódnak.”²⁶

Az egyházközség gazdasági és a jogügyi bizottsága kedvezőnek találta az ajánlatot, és úgy határoztak, hogy felméri a szükségleteket, a fennálló adósságokat, a költségvetési hiányt a tervezett építkezésekre, valamint az iskolák szükségleteit. Tehát a kölcsönt elsősorban építkezési és beruházási célokra akarták fordítani.

A nagy ingatlanvagyonnal rendelkező Szent Mihály-egyházközséget anyagilag nehéz helyzetbe hozták az újabb és újabb befektetések és a létrehozott intézmények működtetése (Marianum, Augusteum). Banki kölcsönök felvétele általános gyakorlat volt az egyházközségi vezetőség részéről. Az egyházközség akkori szorult helyzetéről árulkodik az a tény is, hogy újabb ingatlanok eladásával

25 Hitele, szavatossága.

26 *A kolozsvári római katolikus Egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1926. február 24-én.* – KOLOZSVÁRI PLÉBÁNIAI LEVÉLTÁR (továbbiakban KPL): 290h. 6. d.

próbálkoztak. Például 1926. évben a Szent Erzsébet-aggház tulajdonát képező házat szerették volna eladni, melyet a székeskáptalan február 25-én tartott ülésén megakadályozott.²⁷ A gyulafehérvári székeskáptalan az 1928. évben viszont kénytelen volt hozzájárulni a kolozsvári Szent Erzsébet aggház 500 holdas erdőjének eladásához 2500 000 lejért.²⁸ Az ehhez hasonló ügyletek tanúsítják a plébánia anyagi nehézségeit.

A holland kölcsön ügye az egyházközség képviselőtestületének részéről is zöld utat kapott 1926. február 28-án. Nemes Ferenc főgondnok ismét ugyanazokkal a szavakkal ecsetelte a nagy lehetőséget. A közgyűlési jegyzőkönyv csak annyit fűzött hozzá, hogy „örömmel veszi tudomásul a választmánynak a kölcsönre vonatkozó bejelentését és már most, ezen közgyűlésből felhatalmazást ad az elnökségnek arra, hogy minden e kölcsönre vonatkozó és azzal kapcsolatos intézkedést, minden további megkérdezés nélkül saját legjobb belátása szerint végezessen és a kölcsön ügyét lebonyolítassa”.²⁹

A hollandkölcson-ügy további alakulásának világosabbá tétele érdekében ajánlatos egy kitérőt tenni, amely nem kifejezetten a szóban forgó ügyről szól, hanem annak legfőbb kezelőjéről, helyesebben „elkezelőjéről”, dr. Nemes Ferencről, a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség főgondnokáról, aki az évek folyamán megtalálta a módját, hogy dr. Hirschler József plébános megbízzék benne. A tudós és művelt apát-plébános a nagy megvalósítások híve volt, de kevés érzékkel rendelkezett az anyagi ügyek kezelésében. Éveken keresztül sikeres építkezési akciókat hajtottak végre a főgondnok irányításával, banki kölcsönökből,³⁰ igaz, hogy tekintélyes adósság felhalmozásával. Együttműködésük látványos sikere is hozzájárult barátságuk elmélyítéséhez, és ahhoz, hogy a plébános az egyházközség anyagi

27 GYULAFEHÉRVÁRI SZÉKESKÁPTALANI LEVÉLTÁR (továbbiakban KÁPT): Num. 15-1926.

28 KÁPT: Num. 36-1928.

29 *Kivonat a római katolikus Egyházközség képviselőtestületének jegyzőkönyvéből 1926. febr. 28-án.* – GYÉL: Num. 99-1926.

30 SAS Péter: *Egy reneszánsz lelkületű főpap Dr. Hirschler József főesperes-plébános.* Verbum Kiadó, Kolozsvár 2010. 98.

kezelésében a főgondnokra hagyatkozzon. Hirschler plébános mássokkal, az egyházközség testületével is el akarta hitetni Nemes Ferenc érdemeit és minden kétséget kizáróan önzetlen megnyilvánulását. Érdekes egybeesés, hogy az apát-plébános Nemes Ferenc iránti bizalmának éppen a holland kölcsön ajánlata időpontjában adott hangot.

Az eset az egyházközség 1926. február 28-án tartott, évi rendes közgyűlésen történt. Az elnöklő Hirschler József plébános köszöntőjében utalt a napi evangéliumra (Urunk színeváltozása), köszönetet mondott Mailáth G. Károly erdélyi püspöknek, aki kijárta, hogy ezentúl zavartalanul tarthassák gyűléseiket, a választmány tagjainak, akik különös lendülettel feküdtek neki az egyházközség ügyeinek, és mindenképp fölötte köszönetét fejezte ki Nemes Ferenc főgondnoknak. A következőkben érdemesnek tartom Hirschler plébános beszédét idézni, egyrészt azért is, mert stílusa utánozhatatlan, másrészt, mert segít megérteni az akkor történeteket. A nagy szónok cicerói stílusban igyekezett hallgatóságát megnyerni a szentírási jelenetre utalva.

„Amikor 1922. január 22-én a főgondnok úrnak beiktatását kértem a kegyelmes Püspök úrtól, ezen a helyen, az igen tisztelt közgyűlésnek a színe előtt, indokolásul hivatkoztam az Apostolok cselekedeteinek 6. fejezetére, ahol olvasom, hogy a tizenkét apostol egybehívta a gyülekezetet, és Péter így szólt: Nem illik, hogy az Isten ígését elhanyagoljuk, és az asztalról gondoskodjunk. Válasszatok magatok közül, kik telve vannak Szentlélekkel és bölcsességgel, akikre ezt a dolgot rábízhatjuk. Mi pedig majd imádsággal és az ige szolgáltatásával foglalkozunk. És tetszett a beszéd az egész gyülekezetnek. És megválasztották Istvánt, és az apostolok elé állították, hogy azok imádkozzanak és tegyék reá kezüket.

A Püspök úr elé állítottuk akkor Főgondnokunkat, és kértük, imádkozva tegye reá kezét, hogy maradjon férfiú tetőtől talpig, telve Szentlélekkel és bölcsességgel, legyen támasza a plébánosnak, aki *primus inter pares*, legyen vezére a testvéreknek, díszje, követendő példája a gyülekezetnek, áldása az Egyházközségnek. Isten dicsőségére, a lelkek üdvére, Egyházközségünk felvirágzására, saját boldogságára. Amit előlegeztünk, abban nem csalódtunk. Amikor

ezt itt ünnepélyesen konstatalom, és mindenekelőtt hálát adok a Gondviselő Istennek és megköszönöm, hogy nekem ilyen támaszt, segítőtársat, barátot és sokszor súlyos keresztet viselésében megértő osztályos társat, vigasztaló, erősítő, jó testvért adott.”³¹

A Szent Mihály plébánosát respektáló egyháztanácsosok kénytelenek voltak tudomásul venni Nemes Ferenc nagy érdemeit az egyházközség felvirágoztatásában, és a plébánosnak az iránta megnyilvánuló előlegezett bizalmát, amelyben eddig nem csalódott. De az elnöklő plébános nem állt meg a dicséreteknél, hanem a főgondnoknak érdemeiért kapott elismerésére – a krisztushívek legnagyobb pápai kitüntetésére, Nagy Szent Gergely-rendjére – irányította a figyelmet:

„Ma tőle ünnepélyesen bocsánatot kell kérnem, mert amit sohasem tettem, ez egyszer vele szemben nem voltam őszinte, és az előtt, aki mindig reám bízta minden titkát, gondját, bűjät-baját, ő előtte ez óráig rejtegettem egy titkot. De ma meg kell mondanom: Püspök urunk önagyméltóságának előterjesztésére főgondnokunkat a Pápa Őszentsége a Nagy Szt. Gergely-rend lovagjának nevezte ki.

Szól pedig a pápai brevé a következőképpen:

Kedves Fiunk, üdvözet és apostoli áldás! A kúriánkban időző jelenlegi erdélyi püspök Téged nekünk a legmelegebb szavakkal ajánlván be, tudomásunkra hozta, hogy Te, az ősi hithez hűségesen ragaszkodó férfiú, Kolozsvár városában a katolikus vallást férfias bátorsággal védted, és kimagasló tetteiddel nagy érdemeket szereztél. Nagyon kedves azért nekünk, hogy a fent említett püspök kívánságát teljesítsük, és érdemeinek megfelelő jutalomban részesítsünk, amellyel Irántad való jóindulatunkat is kifejezésre juttassuk. Amiért is a jelen sorokkal Téged Nagy Szent Gergely rendje világi osztályának lovagjává választunk, lovaggá ütünk, és e rend kiváló testületébe felvesszünk. Megengedjük azért, hogy e rendnek külön öltözetét felvehessed és hordhassad, viselhessed, egyben szíved fölött a melleden a rendnek jelvényét, a nyolcágú, pirosan emailírozott³² aranykeresztet, mely közép pajzsában sárgán keretezett kék alapon

31 *A kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestületének jegyzőkönyve 1926. febr. 28-án.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

32 Zománcozott.

Nagy Szent Gergely képét hordja, és sárgán szegélyezett piros selyem szalaghoz van fűzve. Hogy pedig a ruhában és a keresztben eltérés ne legyen, elrendeltük, hogy a lovagrendre, viseletére és keresztjére vonatkozó szabályok idecsatoltan Neked megküldessenek.

Adatott Rómában Szt. Péter mellett, a halász gyűrűje alatt januárius hó 16. napján, pápaságunk negyedik évében.

Gasparri Peter bíboros s. k. államtitkár. Kedves fiúknak, Dr. Nemes Ferencnek.

Elhallgattam eddig püspököm parancsára, aki meghagyta, hogy ne szóljak senkinek, a legközelebbi közgyűlésen pedig az ő nevében tűzzem főgondnokunk mellé a lovagkeresztet. Megteszem. Én kívánom, hogy a legfőbb helyről jövő ez egyik legnagyobb kitüntetés legyen neki jutalom, sok öröm forrása és buzdítás, hogy ezentúl is az Isten szent ügyének bátor harcosa, nemes lovagja, mindnyájunk öröme és büszkesége legyen! Éljen!”³³

Nemes Ferenc a képviselőtestületi tagok éljenzése közepette, meghatottan fogadta a pápai kitüntetést, és köszönetet mondott XI. Piusz pápának, Mailáth G. Károly püspöknek, és nem utolsósorban dr. Hirschler József prelátus-plébánosnak a nem remélt, szép kitüntetésért. Az egyházközség képviselőtestülete előtt megígérte, hogy az egyház ügyét továbbra is a legnagyobb odaadással fogja szolgálni, amihez kéri a képviselőtestület további támogatását.

Sajnos a Nagy Szent Gergely lovagi renddel kitüntetett főgondnok nem váltotta valóra a hozzá fűzött nagy reményeket. Ekkor már minden valószínűség szerint előre látta saját sorsának szomorú végét, mégis elfogadta a kitüntetést, bár a történet kimenetelét ismerve az lett volna helyes és keresztényi eljárás részéről, ha megrendíti ez a bizalom, és visszautasítva a kitüntetést, lemond a főgondnoki tisztségről.

A kölcsön-ügy nagyon sokáig nem bukkan fel az egyházközség választmányának jegyzőkönyveiben. A következő alkalommal csak 1927. május 21-én kerül tárgyalásra; ezen rendkívüli ülés egyetlen tárgya a holland kölcsön ügye volt. Az 1926. február 4-e és 1927. május 21-e közötti időszakból kevés az erre vonatkozó adat. Két, Nemes

³³ *A kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestületének jegyzőkönyve 1926. febr. 28-án.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

Ferenc keze által írt jelentést találtam ebből az időszakból, ugyanakkor Mailáth püspök piszkozatlevelei tudósítanak valamelyest az ügy menetéről. A következőkben ezeket az adatokat próbálom feldolgozni.

Nemes Ferenc főgondnok a kézzel írt jelentéseiben a holland kölcsönt mindig úgy nevezi meg, mint az egyházközség és a Státus közös kölcsönét, habár később látni fogjuk, hogy a Státus soha nem akart belefolyani ebbe a kölcsönügybe. A főgondnok egy előzetes engedélyt, jóváhagyást szeretett volna kicsikarni Mailáth püspöktől. A hitelezők azt kérték, hogy a kölcsön ügyében vállaljon kezességet az állam, a város és maga az erdélyi püspök is. Később ettől eltekintettek, és megelégedtek a püspöki jóváhagyással, amely Nemes Ferenc szerint arról szól csupán, hogy garantálja: az egyházközség kötelezettségeinek eleget fog tenni. Az idevágó okmányok bizonyítják, hogy Szent Mihály-egyházközség vezetősége minden áron és bárhonnan kölcsönt akart felvenni. Sőt, az erdélyi püspökségnek is ajánlatot tett egy egymilliós kölcsön felvételére.³⁴

34 „A Státus és az Egyházközség által felvenni szándékolt 1 100 000 h. F. külföldi kölcsönre nézve az előzetes főpásztori jóváhagyás már megvan s ennek alapján folynak a tárgyalások.

Újabb momentumok

1. A Bank szeptemberben kérte, hogy a kölcsönért vállaljon kezességet az állam, a város és a püspök úr (Minden tekintettel a szekularizáció, egyházüldözés lehetőségeire). Felvilágosításaink után engedtek a követelésükből s csupán a püspök úr jóváhagyását kívánják. Ezt talán lehetne oly formában megadni, hogy a »Pk. a jóváhagyás alkalmával garantálja, hogy adósok fizetési kötelezettségeiknek eleget fognak tenni.«

2. Kérdi a bank, hogy nem venne-e igénybe a Pk. úr az egyházmegye szükségleteire ezzel együtt további 1 millió hollandi forint kölcsönt, mely esetben a lebonyolítás még könnyebben menne?

3. Arra az esetre, ha ezzel a bankkal a tárgyalások a tervezett személyes érintkezés rendén sem vezetnének a kívánt eredményhez, kérjük a Pk. úr beleegyezését ahhoz, hogy más irányban folytathassunk külföldi kölcsön felvétele iránt tárgyalásokat abban a biztos feltevésben, hogy a jelenleginél nem kedvezőtlenebb kölcsön felvételét jóvá fogja hagyni. Jó volna erre nézve Hirschler prelátus úr részére német nyelven egy általános meghatalmazást kiállítani.

Az ügyet előterjesztő küldöttség tagjai voltak: Dr. Hirschler József, Dr. Balázs András, Hevessy József, Xántus János, Dr. Nagy László, Dr. Nemes

A 600 000 holland forintos kölcsön ügye nehezen indult be, mert a hitelezők nem voltak megelégedve a püspöki engedély szövegével. Több ajánlat is van terítéken. Nemes mindenikhez próbálta megszerezni a püspöki jóváhagyást. A főgondnok által kézzel írt, inkább jegyzetnek mondható szöveg, amely *Az egyházközség és a Státus kölcsönügye* címet viseli, beszámol arról, hogy először egy holland érdekeltséggel léptek kapcsolatba a 600 000 holland forintos kölcsön ügyében. Azonban nem voltak megelégedve a püspöki jóváhagyás szövegével, mivel abból arra következtettek, hogy az egyházközség szándékai nem komolyak, ezért ez a próbálkozás valószínűleg meghiúsult.

Egy másik ajánlat Major William Sweet felhatalmazottja, dr. Mischmajewski Emanuel útján érkezett, 260 000 dollár összegben; erre az összegre elkészült egy előzetes szerződéstervezet.³⁵ Ehhez szükséges a püspök jóváhagyása. A kölcsön 100%-ban készpénzben fiztetik ki, a kamat 9%, és 10 évre szól. Az egyházközség a kölcsönt 20 év alatt óhajtotta volna törleszteni, de a hitelezők ezt a feltételt nem vállalták.

A harmadik ajánlat egy Wilhelm Stippler nevezetű úrtól érkezett, aki ugyanahhoz a bankhoz köthető, amely a holland érdekeltséget képviselte. A szóban forgó bank németországi dollárkölcsönt ajánlott mind az egyházközségnek, mind a Státusnak olyan feltételek mellett, hogy a kölcsönt 20 év alatt, 9% „annuitással”³⁶ törlesszék, ami tulajdonképpen egy törlesztéses kölcsönajánlat volt.

Nemes főgondnok beszámolója szerint bankszakértők bevonásával 1926. május 13-án értekezletet tartottak, ahol az a megállapodás született, hogy a felveendő kölcsönt nem váltanák át lejre, hanem „mint dollár adatnék kölcsön egyes bankoknak, s mivel tájékozás szerint minimum 14% kamat elérhető, az így jelentkező 5% kamat többlet elégséges lenne a szeptembertől kezdve adandó tanári és

---

Ferenc.” *Nemes Ferenc kézzel írt jelentése dátum nélkül.* – GYÉL: Num. 307–1926.

35 „*Agreement Preliminary*” – *előzetes megállapodás német nyelven.* – GYÉL: Num. 307–1926.

36 Olyan egyenlő tagú pénzáramok (ki- vagy befizetések) sorozatát jelenti, amely meghatározott ideig esedékes.

tanítói fizetések és a már ma jelentkező költségvetési hiány fedezésére.”³⁷ Remélve azt, hogy az államsegély végérvényesen biztosítva lesz, a kölcsönt részben vagy teljesen másként lehetne felhasználni. Ebben a megfogalmazásban már kitapintható a főgondnok hátsó szándéka. Ahhoz, hogy a kölcsönügyet gyorsan és célravezető módon tudják lebonyolítani, kétféle jóváhagyást, illetve jóváhagyási záradékot kér a püspöktől, német nyelven. A csak az egyházközséget érdeklő ideiglenes szerződésre „Jóváhagyom” záradékot, amit csak abban az esetben vennének igénybe, ha a németországi dollárkölcson, ami persze előnyösebbnek mutatkozik, meghiúsulna.

A Státusnak és az egyházközségnek tett ajánlatra a következő záradékot kéri német nyelven: „A kolozsvári római katolikus egyházközség/Erdélyi római katolikus Státus³⁸ szándékát, hogy saját ingatlanainak biztosítékul való lekötésével, külföldi kölcsönt akar felvenni, s ez irányban tárgyalásokat folytat helyben, s amennyiben a kölcsönadó pénzügyintézet ebben kész az Egyházközség/Státus³⁹ részéről igényelt kölcsönt megadni a kölcsön felvételéhez jóváhagyással hozzájárulok.” Nemes Ferenc gyorsan hozzáfűzi, hogy „a kölcsön csak egy rendkívüli státusgyűlés határozata alapján lesz felvehető, s ezzel válik a kölcsönügy véglegessé.”⁴⁰

A kölcsönfelvétel zavaros okmánya a jobb érzésű szakemberekben már az induláskor gyanút keltett. Nem véletlen, hogy Nemes Ferenc főgondnok levelére valaki aláírás nélkül hozzáírta a következőket: „A testületi jól ismert vagyongazdálkodási nehézségek mellett attól tartok, hogy még az ügy sikere esetén is az adókezelési és más költségek minden hasznot felemésztenek.”⁴¹

Mailáth püspök, kikérve irodájának véleményét, 1926 áprilisában kétszer is kifejezte aggodalmát a tervezett holland kölcsön irányában. „Jóllehet a csatolt jegyzőkönyvre reávezetett záradék semmi kötelezettséggel nem jár reám nézve a továbbiakat illetően: mégsem

37 GYÉL: Num. 307–1926.

38 Az „Erdélyi Római Katolikus Státus” rész áthúzva szerepel.

39 A „Státus” szó kihúzva szerepel.

40 GYÉL: Num. 307–1926.

41 *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt jelentése, dátum és címzés nélkül.* – GYÉL: Num. 1797. d.

adom azt szívesen ki. Nem szívesen teszem meg ugyanis az első lépést az ügyben, amelyben az utolsó lépést valószínűleg nem tehetem meg. Semmi esetre sem járulhatok ugyanis a tervezett hollandi kölcsönhöz, ha az spekuláción alapszik. Márpedig a mi sajnálatos pénzügyi és gazdasági viszonyaink mellett minden nemes valutában felvett kölcsön formális köre spekulációra kényszeríti a kölcsön felvevőt. Ha ugyanis a nemes valuta lej értékét pénz gyanánt kezelik a lej leromlása esetén (4 év alatt 50% esett) óriási veszteséget szenved a kölcsönvevő; ha ingatlanba fekteti, az érték megmarad ugyan, de féltő, hogy az ingatlan még a kölcsönért fizetendő kamatot (9–10%) sem jövedelmezi ki. Látjuk, mily eljárások vannak gyakorlatban ingatlanainkkal szemben is.⁴² Mindig örömmel töltött el, ha a kolozsvári, anyagilag is szépen fejlődő hitközösséget láttam. Még gondolni sem merek arra, hogy valamely szükségnélküli pénzügyi manipulációval romba döntsük a múlt minden alkotását és elért eredményét.⁴³

A második püspöki leiratban már konkrét értesítéseket találunk, amelyben a püspök nehezményezi, hogy Hirschler semmiről sem tájékoztatta őt a kölcsön-üggyel kapcsolatban. Az iratok a plébános felterjesztése nélkül kerültek Mailáth kezébe. A püspök szerint az egyházközségnek erre a kölcsönre nincs szüksége, sőt veszélyt is rejthet magában, mert ha nem sikerül véghezvinni, nagy veszteségek érhetik az egyházközséget. Mailáth irodája jól látta, hogy maga az egyházközség és annak szervei egyáltalán nem alkalmasak egy ilyen pénzügylet lebonyolítására. Egyfajta üzérkedést és önző érdekeket sejt az ügy mögött, vagy legalábbis az egész ezt a látszatot kelti számára. Ezért a már annyira kívánt püspöki jóváhagyást csak a következő feltételekkel adja meg:

„a) az egyháztanáccsal közöltessék álláspontom és aggályom.

b) az egyháztanács – ha mégis ragaszkodik a kölcsönhöz – ebbéli határozatát foglalja jegyzőkönyvbe. A hozott határozatért az

42 Mailáth püspök itt azokra a rekvirálásokra utal, melyek a római katolikus egyházat érték az utóbbi években.

43 *Mailáth Gusztáv Károly püspök kézzel írt levele Hirschler József főesperes plébánosnak 1926. ápr. 18-án.* – GYÉL: Num. 2092–1926.

egyháztanács tagjait Főtisztelendőségeddel együtt anyagi felelősség is terheli.

c) az egyháztanács hozzájáruló határozata után a szerződést az egyháztanács (egyházközség nevében Főtisztelendőséged és a gondnok írja alá).

d) az így aláírt szerződést jóváhagyás végett, az egyháztanácsosi határozatokkal együtt hozzám terjessze fel. Minden, de különösen ilyen fontos ügyek, csak Főtisztelendőséged felterjesztésével juthatnak hozzám. A plébános az egyházközség feje, minden felelősség elsősorban őt terheli s a püspökkel közvetlenül csak ő érintkezhetik hivatalos dolgokban. Nekem is elsősorban a felelős plébános álláspontját kell ismernem. Kínos helyzet, a jelen és fontos és hónapok óta tárgyalás alatt lévő ügyben a plébánosnak még egy irata sem érkezett hozzám.”⁴⁴

Hirschler kissé megkésve, csak 1926. július 19-én válaszol püspökének. A késést – nem meggyőző érveléssel ugyan, de – megmagyarázza: holland kölcsön ügyének iratai azért kerültek a felterjesztés nélkül a püspök kezébe, mert az ügy még csak előzetes előkészítési stádiumában van. Majd beszámol azokról a tárgyalásokról és megbeszélésekről, amelyeken Kolozsvár legkiválóbb szakembereivel együtt személyesen a legintenzívebben részt vett. A tárgyalások arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy „két kézzel kell a kölcsön után” nyúlniuk. Mielőtt hivatalosan kérte volna a püspök beleegyezését és jóváhagyását, szeretne volna ismerni Mailáth véleményét. Érdekes, amit a főgondnokkal való kapcsolatáról ír: „Hála Istennek a jelenlegi főgondnokom és közöttem a viszony nem olyan, hogy egy pillanatig is kérdésessé válhatnék, hogy ki az egyházközség feje, hogy kit terhel elsősorban a felelősség, és ki érintkezhetik közvetlenül, hivatalos dolgokban a püspökkel. Csodálom, hogy a kölcsön ügye úgy van beállítva, illetőleg úgy ítélik meg, mintha az börzspekuláció volna. Az egyházközség tanácsa sokkal komolyabb, az én hosszú működésem sokkal reálisabb és lelkiismeretesebb, a főgondnokom közreműködése sokkal körültekintőbb, mintsem hogy a gyanúnak árnyéka is hozzáférhetne munkánkhoz. Éjjelt nappallá téve,

44 *Mailáth Gusztáv Károly püspök kézzel írt levele Hirschler József főesperes-plébánoshoz 1926. ápr. 18-án.* –GYÉL: Num. 2092–1926.

számtalan súlyos ülésen nagy odaadással mérlegeljük a mai helyzet nehézségeit, és csak mi tudjuk, minő fáradozással és gonddal tudjuk az egyházközség anyagi egyensúlyát fenntartani.”⁴⁵

Hirschler megítélése szerint tehát a holland kölcsönre a Szent Mihály-egyházközségnek nagy szüksége van. Az iskolák helyzete, a tanszemélyzet fizetése és a beépítetlen plébániai területek – amelyeket elvehetnek, ha nem kezdenek velük valamit – mind megkívánják e kölcsön felvételét. „Mindezek alapján, midőn tisztelettel bár, de határozottan újból óvást emelünk az ellen, hogy könnyelmű börzespekulánsoknak tartsanak, most már hivatalosan és ünnepélyesen szólaltatjuk meg lelkiismeretünk szavát a legilletékesebb fórumon. Ha Nagyméltóságod bölcs belátásában ezt a megelőző ügynevezett jóváhagyást nem tartja szükségesnek vagy pláné veszedelmesnek tartja, fiúi tisztelettel és engedelmességgel meghajlunk Nagyméltóságod elhatározása előtt. Mi a legjobbat akartuk és a legkomolyabb hozzáértők ítélete alapján a legjobbnak láttuk azt, amit akartunk. Hangsúlyozzuk ezt annak kifejezése mellett is, hogy mindent megtettünk, a szakértők véleménye szerint is más megoldást nem találunk, Nagyméltóságod és a jövő generáció előtt a felelősséget magunkról elhárítjuk, ha esetleg intézményeinket kell csökkentenünk vagy megszüntetnünk.”⁴⁶

Mailáth püspöknek áprilisban feltett aggodalmaskodó kérdéseire Hirschler plébános júliusban válaszol. Tudatja, hogy a felvenni szándékolt kölcsön kezelése, gyümölcsöztetése nem az egyházközség hivatalos szervei útján fog történi, hanem a bankok közvetítésével, oly módon, hogy az egyházközségnek e tekintetben csupán a bankok felelősek. Azt azonban semmi esetre sem tehetik meg, hogy a kölcsönt a bankoknak ugyanolyan kamat mellett utalják át, mint amennyiért kapnák.⁴⁷ Továbbá kihangsúlyozza az egyházközség

45 *Hirschler József főesperes-plébános jelentése Mailáth püspöknek 1926. júl. 19-én.* – GYÉL: Num. 307-1926.

46 GYÉL: Num. 307-1926.

47 Állítását ilyenformán igazolja: „mert hiszen a legelső itteni bankok igazgatói tették azt a kijelentést, hogy minimálisan 14%-ot biztosítanak az egyházközségnek, viszont László Endre igazgató úr említett olyan esetet, hogy 3 hónappal ezelőtt 17% kamatot helyeztek kilátásba egy rövid lejáratú dollárkölcsönért.” – GYÉL: Num. 307-1926.

képviselőtestületének f. évi, február 28-án tartott közgyűlésén hozott egyhangú határozatát, amely mindent mérlegelve állást foglalt ebben a kérdésben, és sürgősen utasította az elnökséget, hogy a kölcsönt lebonyolítsa. Bár még semmiféle határozott eredményről nem számolhatott be a püspök úrnak, eljárásuk sürgős volt, és emiatt sem kérdezhették meg az egyházközség képviselő-szerveit.⁴⁸

Hirschler plébános tehát igyekezett megnyugtatni az aggódo püspököt, külön kiemelve, hogy jóváhagyása nem végleges, nem kötelez senkit semmire, sőt minden a legnagyobb rendben van. A közgyűlés szabad kezet adott az elnökségnek, hogy az a kölcsönt már februárban lebonyolíthassa.

1927. május 22-én az egyházközség képviselőtestületének rendkívüli közgyűlésén a holland kölcsön-üggyel foglalkoztak. Az 1926. február 28-án elindított kölcsön-ügy különböző akadályok miatt nagyon elhúzódott, és csak 1927 áprilisában jutott el a lebonyolítási periódusba. A 600 000 holland forint összegű kölcsönt a Nationale Spaar-en et Emissiebank Nijmegen holland pénzüintézet április 6-án bocsátotta aláírásra, és ugyanezen hónap 27-én utalta át az összeget dollár, svájci frank és font sterling valutában. Ennek a pénzakciónak fő feltétele a Szent Mihály-egyházközség ingatlanainak jelzálogosítása volt, hiteles telekkönyvi kivonatokkal. További feltételek: az első három évben csak az évi kamatot kellett törleszteni, amely 8% volt. A tőketörlesztés 1930. április 1-jén vette kezdetét, és 1947. április 1-jén járt le. A kölcsön folyósítása 90-es árfolyamon történt, ami eleve veszteséget jelentett, továbbá a jutalék, nyomdai és bélyegköltség, valamint a bekebelezés és a tőkeamatadó kifizetése után már csak 495 827,2 holland forint állt az egyházközség rendelkezésére. Az összes költségek a felvett kölcsön 17,67%-át tették ki. Amíg tartott a kölcsön, kamatleszállításra nem volt lehetőség. Az egyházközség képviselőtestülete tudomásul vett mindent, a kölcsönt, a jelzálogosítást és úgy határozott, hogy amikor már minden adósságot kiegyenlítettek, akkor a megmaradó összeget kamatoztatják olyan formán, hogy az évi költségvetésen mutatkozó hiányt

---

48 Hirschler József főesperes plébános jelentése Mailáth püspöknek 1926. júl. 19-én. GYÉL: Num. 307-1926.

teljesen pótolni tudják. A kölcsönre vonatkozó adatokat az évi zárszámadásban és a költségvetésben külön fejezet alatt kezelték.

A köztestület rendkívüli gyűlésén egy kis vita is kialakult, melyet a jegyző éppen csak megemlített, bár utóbb jelentősnek bizonyult. A vita kezdeményezője, Gabányi Imre⁴⁹ ügyvéd – reális megközelítéssel – indítványt tett, hogy halasszák el a kölcsön-ügy megszavazását. Konkrétabb, átláthatóbb jelentést kívánt az egyházközségnek a kölcsönhöz fűzött igényeiről, a szükségletek konkrétabb megjelöléséről, részletesebb elszámolást a kezelésről, a felhasználásról. Gabányi javaslatát egyedül Hirschfeld Károly választmányi tag támogatta. A közgyűlés többsége az elhalasztási indítványt visszautasította.⁵⁰ A képviselőtestület a holland kölcsön kezelésével a következő tagokat bízta meg: Aszlán László, Hevesi József, Mátray Géza, Szép Béla, Fodor Emil, dr. Bruckner Antal és Lászlóffy Sándor választmányi tagok, valamint azok a szakértők, akik szükség esetén segítenek, továbbá az egyházközség tisztviselői: dr. Hirschler József prelátnok, dr. Nemes Ferenc főgondnok, Váradi Albert gondnok, dr. Szamossi Ferenc pénztáros, dr. Nagy László kebli ügyvéd, Szilágyi Márton jegyző, Rátz Mihály műszaki tanácsos és Xántus János, a Marianum gondnoka.⁵¹

A holland kölcsön ügyével kapcsolatban Nemes Ferenc főgondnok csak 1927. július 29-én jelentkezik a gyulafehérvári egyházmegyei hatóságnál. Mint láthattuk, Hirschler József plébános ezelőtt egy évvel fordult a főhatósághoz, mintegy „magyarázva a bizonyítványát”. A rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján feltételezhetjük, hogy a plébános és a főgondnok e csendes év alatt másokat

49 Gabányi Imre ügyvéd és földbirtokos. Született Szeghalmon (Békés vm.), 1879. szept. 21-én. Középiskolát és egyetemet Kolozsvárt végezte, ügyvédi vizsgát Marosvásárhelyt 1906-ban tett, attól kezdve Kolozsvárt folytatott ügyvédi gyakorlatot. Az OMP elnöki tanácstagja, a római kat. Státus igazgatótanácsosa, a kolozsvári róm. kat. egyházközség választmányi tagja, az EGE alapító és igazgatósági vál. tagja, az EME választmányi tagja s több más társadalmi és kulturális intézmény vezetésében vesz részt. Közgazdasági, etnográfiai cikkei a napilapokban jelennek meg. – Lásd. *Erdélyi Monográfia*. Szerk. VÁRADY Aladár és BEREY Géza, Szatmár 1934. 141.

50 *Kivonat a kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestülete 1927. május 22-én tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvéből.* – GYÉL: Num. 1797. d.

51 A kivonathoz mellékelt névsor. – GYÉL: Num. 1797. d.

nem avattak be a kölcsön titkaiba. Nemes Ferenc főgondnok a Mailáth püspökhöz intézett levelében visszautal arra a bizonyos 1926. februári közgyűlésre, ahol az elnökség teljes felhatalmazást kapott a kölcsönügy lebonyolítására. A holland cégtől a kölcsön átutalása 1927. május 9-én megtörtént. A beszámolóból nem egyértelmű, hogy mi az, amit a püspök aláírt, és mi az, amit nem. Nemes főgondnok állítja: „Nagyméltóságod első ízben kifogásokat tett a kölcsönre vonatkozólag, de később oly érzelmű leiratot kaptunk, mely szerint kegyelmes úr hajlandó jóváhagyását adni a kölcsön felvételéhez, sőt a bankhoz intézett és a feltételeket tartalmazó iratot jóvá is méltóztatott hagyni.⁵² A főgondnok további magyarzkodása is homályos, annyit azonban bevall, hogy a holland céggel a végleges szerződést megkötötték, mielőtt egy újabb formulát aláíratnak a püspökkel. „Csakis ennek alapján történhettek lépések a végleges lebonyolításra. Amit kegyelmes Úr itt írt alá, az nem a végleges szerződés volt, mert hiszen ezt az előző jóváhagyás alapján már megkötöttük, hanem egy levélben annak az igazolását méltóztatott adni, hogy az egyházközség tényleg rendelkezik azzal az ingatlan vagyonnal, amelyet biztosítékul lekötött. Ezután még csak a bekebelezéshez szükséges »act de garantă« iratot kegyeskedett jóváhagyásával ellátni.”⁵³ Tehát a végleges szerződést Mailáth püspöknek már nem kell aláírnia, mert az előző jóváhagyással ezt érvényesnek tekintették. A püspök csupán azt a garanciapapírt írta alá, amely igazolja, hogy az egyházközségnek van elegendő leköthető ingatlanja.

Az elnökség 1927. május 22-én a közgyűlés előtt jelentést tett. Nemes főgondnok ismertette az elképzeléseket és a megtett lépéseket: a Marianum, a többi intézmények és az egyházközség adósságainak törlesztését rendezték, a megmaradó összeget a Kolozsvári Kereskedelmi Bank fogja kezelni. Évenként 1 500 000 lejes nyereségre számít. A gondnok tudatta, hogy dr. Nagy Lászlónak betáblázási illétekre és tőkekamatadóra már kiutaltak 1 200 000 lejt. Jobb gazdasági

52 Két előre megszerkesztett, német nyelven írt jóváhagyólevélről van szó, melyeket Mailáth püspöknek küldtek meg aláírásra. Az egyiket csak enynyi áll: „Wird genehmigt.” 1926. július 22. – GYÉL: Num. 2092-1926.

53 *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Mailáth püspökhöz 1927. júl. 29-én.* – GYÉL: Num. 1797. d.

jövőt remélve megígérte a püspöknek, hogy mindent megtesznek az ügy helyes lebonyolítására. A kölcsön ügye körül keringő hírekről és pletykákról is igyekezett megnyugtatóan nyilatkozni a püspöknek. Érdekes, ahogyan a pletykák kialakulását, illetve a kölcsön ezoterikus kezelését tálalta. Bevallotta, hogy hírek és pletykák keringenek, aminek az lehet a magyarázata, hogy a nagy nyilvánossággal nem volt szabad minden részletet közölni, csupán egy-egy hírlapi cikk erejéig lehetett nyilatkozni. A rémhírekre detektívek jelentek meg a plébánián, és felmerült annak a veszélye, hogy az egész ügyet elgáncsolja a hatóság, s kezét tesz a kölcsönre. A tervet, mely ugyanakkor a Kolozsvári Kereskedelmi Bank útján egy katolikus nagy bankérdekeltség létesítését célozta, nem vihették nagyobb nyilvánosság elé.⁵⁴

A román nyelven kiadott biztosítéki okirat („act de garanță”) elismeri, hogy a kolozsvári Szent Mihály-egyházközségnek, intézményeinek a Nationale Spaar-en et Emissiebank Nijmegen Hollandia 600 000 holland forint kölcsönt adott. A kölcsönösszeg biztosítására jelzálogként lekötötték az egyházközség tulajdonát képező ingatlanokat, éspedig: a kolozsvári római katolikus Leánynevelde ingatlanait, az Auguszteum alapítványi szegényintézet tulajdonát képező ingatlanokat, a Stasitzky Pálné-féle alap tulajdonát képező ingatlanokat, a Kolozsvári Szent Antal Fiúárva-ház Egyesület tulajdonát képező ingatlanokat, a Kolozsvári Szent Erzsébet Aggház tulajdonát képező ingatlanokat, a Kolozsvári Szent Ferenc Erzsébet Aggház ingatlanait, az Erdélyi Római Katolikus Püspöki Árvaintézet ingatlanait, a Szábel-Aggház Alapítvány ingatlanait, a Szábel alapítványi Aggintézet ingatlanait, a Marianum Római Katolikus Leánynevelőintézet ingatlanait, valamint az összes fentebb felsorolt ingatlanok hasznélvezetét a holland bank javára írták. A bank az egyházközség képviselőinek megkérdezése nélkül is tehetett bármit. A banki világ labirintusait nem ismerő ember számára is megmagyarázhatatlan, hogy a szerződéssel az egyházközség minden ingatlan vagyonát jelzálogosították. Sőt az egyházközség képviselői azt is megígérték, hogy az ingatlanokat nem terhelik meg kölcsönökkel mindaddig, amíg a holland kölcsönt nem törlesztik, és nem is fogják

54 Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Mailáth püspökhöz 1927. júl. 29-én. GYÉL: Num. 1797. d.

eladni azokat. Minden ezzel járó költséget magukra vállaltak. Az ingatlanokat Hirschler József plébános, Nemes Ferenc főgondnok és Váradí Albert gondnok képviselték, teljes felelősséggel. A biztosítéki okiratot aláírták Mailáth püspökkel, aki ezzel hozzájárult a problémás kölcsön felvételéhez.⁵⁵

Nemes Ferenc főgondnok az 1927. június 8-án tartott közgyűlésen számolt be a kölcsönügyről; egészen röviden ismertette, hogy az egyházközségnek ezzel mi volt a célja: a már meglévő kölcsönök rendezése, illetve a megmaradt összeg építkezésre és banki befektetésre való felhasználása.

A Nationale Spaar-en et Emissiebank Nijmegen által kiutalt holland forintos kölcsönösszeg szerepel a jegyzőkönyvben, továbbá fel vannak tüntetve az időközi kamatok, a kölcsön lebonyolítása alatt előállt kiadások és azok a pénznemek, amelyekben a kölcsönt folyósították (dollár, svájci frank és angol font). Viszont azok a rubrikák, amelyekben szerepelnie kellene, hogy ez az összeg mennyi lejben átszámolva, továbbá, hogy milyen célokra és mennyit használtak fel, üresen állnak. Annyit tudunk meg, hogy a kölcsön ügyét a többi plébániai üggyel elkülönítve rendezték, és háromhavonként beszámoltak az ügy alakulásáról.⁵⁶

Mailáth püspök 1927. október 1-jén kelt leveléből megtudjuk azt is, hogy nemcsak a kolozsvári egyházközség volt a hollandok célpontja, hanem más erdélyi, „nagyobb és szorultabb helyzetben lévő”⁵⁷ plébániák is, akik érdeklődtek a püspöknél a holland kölcsön irányában.

Hirschler József plébános az 1928. február 22-i gyűlésén jelentette be a holland kölcsön ügyének kezelésével felhatalmazott bizottság előtt, hogy „a holland-kölcsön körül súlyos hibák történtek,” és szükségesnek látja azt, hogy a felelősséget vállaló bizottság alaposan ismerje meg az ügy jelenlegi állását, mielőtt azt a választmány elé bocsátanák. A meghívott tagok között volt dr. Gabányi Imre és

55 *A biztosítéki okirat magyar fordítása, dátum nélkül.* – GYÉL: Num. 1797. d.

56 *A Holland-kölcsön elszámolásának és felhasználásának megejtésére kiküldött külön bizottság jegyzőkönyve 1927. jún. 8-án.* – GYÉL: Num. 1797. d.

57 *Mailáth levele Hirschler József plébánoshoz 1927. okt. 1-én.* – KPL: Num. 4193-1927.

dr. Klumák János is. A plébános Gabányi Imrét felkérte, hogy a kölcsön ügyében tájékozódjék, és mindent tegyen meg azért, hogy tiszta képet kaphassanak az ügy jelenlegi helyzetéről. Gabányi ügyvéd igyekezett minden adatot begyűjteni az ügy tisztánlátása végett. Fontos momentuma volt ennek a gyűlésnek, amikor Gabányi Imre – mielőtt részletesen beszámolt volna eddigi vizsgálatairól – elkérte az 1927. június 8-án készített egyetlen jegyzőkönyvet, felolvasta azt, és megkérdezte a jelenlévőket, hogy a dokumentum hűen tükrözi-e az ülés lefolyását. Felkeltették ugyanis a figyelmét az üresen hagyott részek. Szilágyi Márton jegyző bevallotta, hogy a jegyzőkönyv teljes megfogalmazása Nemes Ferenc főgondnok munkája volt. Ugyanis amikor ő a jegyzőkönyvet össze akarta állítani, és kérte a főgondnokot, hogy adja meg a pontos számadatokat, a főgondnok azt válaszolta, hogy ő megírja a jegyzőkönyvet. Szilágyi Márton jegyző bevallotta, hogy ő csak átmásolta a főgondok által elkészített szöveget.

Problémát jelentett a Kereskedelmi Banknál történt részvényjegyzés is, mivel a betét előtt nem vizsgálták meg a Bank hitelképességét. A részvényjegyzést a gondnok már adatként jelentette be az akkori gyűlésen, vagyis ezzel a jegyzőkönyvvel a bizottság kész tények elé volt állítva. Érdekes módon azonban a részvényjegyzés nem a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség nevére, hanem Hirschler József plébános, Nemes Ferenc főgondnok, Hevesi József és Xántus János nevére volt kiállítva. Hevesi egyébként a Kereskedelmi Bank igazgatósági tagja volt. Az 1927. évi júniusi gyűlésen Mátray Géza bizottsági tag megkérdőjelezte a bank hitelképességét, ami vitát váltott ki, de a főgondnok azzal nyugtatta a kétkedőket, hogy a bank helyzetét egy bizonyos Gruber temesvári szakértő megvizsgálja majd, és egyébként is nemsokára ő (Gruber) fogja átvenni a bank vezetését.⁵⁸

58 A Kolozsvári Kereskedelmi Bankot ezidőben köztudottan gyanú övezte. Amikor egyesítését kéri a gyulafehérvári Transsylvania Bankkal, a székeskáptalan az 1927. április 28-i ülésén határozottan nemet mond. Bizonyára nem kívánták a csőd szélén álló Kereskedelmi Bankkal együtt az egyházmegye alapítványait kezelő Transsylvania bankot veszélybe sodorni. – KÁPT: Num. 39-27.

A kölcsön kihelyezésére vonatkozóan a bizottság megállapodott, hogy külföldi valutában fogják megtenni, mert ezzel elkerülik a lej inflációjának veszteséget. Gabányi beszámolt továbbá arról, hogy a holland kölcsönből milyen tartozásokat rendeztek: kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknak (rubrika üres) lej; a plébánosi javadalmak kölcsönére a Pesti Hazai Bank irányába 1 122 556 lej. A Marianum tartozásaira 1 747 984 lejt fizettek ki; a Kolozsvári Takarékpénztárnál részvényjegyzésre 277 249 lejt; a Schütz-alapnak megvették a Gergely-féle üzlet házáat, melynek értéke 4 376 300 lej; a dicsőszentmártoni egyházközségnek adtak 60 000 lejt; Hirschfeld Károlynak kölcsönöztek 300 000 lejt. Vannak kevésbé biztos kölcsönök is, mint a Bacsenszky Emilnek adott 1 100 000 lej; Dr. Bartus Gyulának 43 000 lej és Kabán Józsefnek 25 000 lej. Véggövetkeztésként Gabányi bejelentette, hogy vizsgálatának végeredménye az, hogy a holland kölcsön többi részét Nemes Ferenc főgondnok a saját céljaira használta fel.

Gabányi felfedezte ugyanis, hogy magánembereknél olyan váltók vannak forgalomban, amelyeken a plébános és a főgondnok aláírása szerepel, és az egyházközség bélyegzőjével vannak ellátva. Felmerült az is, hogy mivel a főgondnok hatalmas összeget fektetett be a saját üzletébe, ezért nem lenne-e jobb előbb a Gergely-féle üzlet pénzügyeit orvosolni, hogy aztán abból rendeződjenek az adósságok.⁵⁹ Ez a helyzet, sajnos, az egyházközséget újabb és újabb kölcsönök felvételébe kergette.

Gabányi további intézkedésként a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank szakértőjével elkészíttette a Kolozsvári Kereskedelmi Bank vagyonmérlegét, és kiderült, hogy a 34 millió vesztesége van. Amennyiben a Kereskedelmi Bank csődhelyzetét úgy oldják meg, hogy beolvasztják a Hitelbankba, akkor az elveszíti alaptőkéjét, és a Szent Mihály-egyházközség is a 7 200 000 lej értékű részvényét. Maradt a nagy kérdés: vajon miért fektettek be ekkora összegeket egy csőd szélén álló kereskedelmi bankba? Hiszen a bank igazgatósága a részvények bejegyeztetésekor tudta, hogy a bank helyzete válságos.

59 *A holland kölcsön elszámolásának és felhasználásának megejtésére kiküldött külön bizottság jegyzőkönyve, 1928. február 22-én.* – GYÉL: Num. 83–1928.

Dr. Nagy László kebli ügyvéd, aki a Kolozsvári Kereskedelmi Bank felügyelőbizottságának is tagja volt, a gyűlésen kijelentette, hogy ő erről semmit nem tudott, mert az egész ügyet a főgondnok és Hevesi József intézték el.

Ezen a ponton szükséges volt egy biztosíték a kereskedelmi bank részéről, arra nézve, hogy az egyházközséget nem fogja kár érni. A bank igazgatósági tagságában benne volt a plébános és a főgondnok is, akik időközben beadták lemondásukat.

Gabányi Imrének sikerült megszerzi a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank számlakivonatát és minden ezzel kapcsolatos iratot, amelyeken Hirschler plébános aláírása szerepelt. Nehéz megállapítani, hogyan kerültek az aláírások ezekre a papírokra, mert maga a plébános is úgy nyilatkozott, hogy nagyon sokszor azt sem tudta, mit ír alá. Nem egy esetben a főgondnok annyira sürgette, és annyira sürgősnek ítélte az ügyek elintézését, hogy a plébánossal üres papírokat íratott alá, s azután töltötte ki azokat. Úgy tűnik tehát, hogy átverte a hiszékeny plébánost. Így került Hirschler József aláírása a váltókölcsönökre, amelyeken a „*harangkölcsön*” fedőnév szerepel.

Kiderült, hogy a plébános terhére újabb 2 milliót meghaladó váltóadósság került, amit a főgondnok vett fel. A főgondnok folyamatosan kijátszotta a plébánost, és ezeket az összegeket nem az egyházközség javára, hanem saját céljaira vette fel. Megoldásként megpróbálták a költségvetést újra átírni, hogy az egyházközség bizonyos anyagi forrásokhoz jusson. Ilyen megszorítás volt például az, hogy a tisztviselők, alkalmazottak és tanítók 5% egyházi járulékot kellett fizessenek. A sétatéri új villák jövedelmét, amely a plébánost illette volna meg, Hirschler felajánlotta az egyházközségnek a nehéz helyzet orvoslására. A holland kölcsön tehát teljes egészében felhasználódott, és a teljes összegből 8 812 773 lej kallódott el Nemes Ferenc főgondnok keze alatt, emellett 3 680 000 lejt ment el a Providentia⁶⁰ nyomda adósságaira. A bizottság, melyet felhatalmaztak a holland kölcsön lebonyolításával, legnagyobb sajnálattal vette tudomásul, hogy dr. Nemes főgondnok, milyen

60 A Providentia nyomda a Marianum alagsorában működött.

kíméletlenül és eléggé nem aposztrofálható módon élt vissza Hirschler és az egyházközség bizalmával.

Dr. Klumák János, Nemes Ferenc megbízottja arra kérte a bizottságot, hogy kövessenek el mindent annak érdekében, hogy a dr. Nemes Ferenc-féle üzletet („Gergely Ferenc utóda”⁶¹) mentsék meg, mert ha nem, csődeljárást kell kezdeményeznie. Az üzlet hatalmas adósságokat halmozott fel, és rengeteg minden nemű és rangú embernek a pénze odaveszett, akik követeléssel álltak elő.

Az egyházközség képviselőtestületének 1928. március 25-én tartott közgyűlésén ismét napirendre került a holland kölcsön ügye. Dr. Nagy László kebli ügyvéd ismertette az előzményeket, és azt is közölte, hogy a holland kölcsön ügyét felvállaló és bonyolító bizottság mindössze egyszer ülésezett. Kérdés, hogy egy ekkora horderejű kölcsönnél elegendő-e egyszeri megbeszélés arra nézve, hogy hogyan használják fel gyümölcsözően a nagy pénzösszeget. „Azonban fájdalom, a kölcsön felhasználása nem sikerült, mert a főgondnok nem fejtette ki azt a gondosságot, melyet ki kellett volna fejtenie.”⁶²

A holland kölcsön kezelését és felhasználását illető iratokat vizsgáló Gabányi Imre elkészítette a jelentést, amelyet 25-én a közgyűlés elé terjesztett. Gabányi előterjesztésében rámutatott arra, hogy a felvett 600 000 holland forint kölcsönből a különböző költségek miatt 540 000 holland forint összeg maradt, ami lejre átszámítva 34 112 252 lej telt ki. Amint korábban jeleztük, a kölcsönből részben egyházi intézmények adósságát (pl. Marianum, egyházközség) törlesztették, az egyházközségnek házat és nyomdát vásároltak, egyházi alkalmazottaknak kölcsönöztek (pl. Hirschler József), és bankoktól részvényeket vásároltak, ugyanakkor a főgondnok üzleti célokra különített el nagyobb összeget. Hirschler József a Nemes Ferenc által elkülönített összeget magára vállalta, mert lelkiismereti kötelességének tartotta az egyházközség anyagi kártalanítását. Erre a célra a plébános évi 1 200 000 lej fizetését ajánlotta fel, mindaddig, amíg a kölcsönből származó hiányt rendbe nem hozzák. A

61 Gergely Ferenc utóda cég (fűszer-, gyarmatáru-, csemege-, gyógyanyag-, és festékáru kereskedés. Kolozsvár, Piața Unirii 21).

62 *A Kolozsvári Római Katolikus Egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyve 1928. márc. 25.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

másik problémát a Providentia nyomda helyzete jelentette. Vezetője, Kende János paptanár, szakértelmi magalapoottságot nélkülöző, idealista elképzeléseivel megbukott, és kölcsönfelvételre kényszerült. Gabányi megoldásként ajánlotta, hogy az egyházközség vegye tulajdonába a Providentia nyomdavállalatot.⁶³ A beszámoló végén sajnálattal állapította meg a szomorú tény: a holland kölcsön kamatainak rendezéséhez szükséges összeg nem áll az egyházközség rendelkezésre.⁶⁴

A főgondnok könnyelműsége a szakadék szélére állította az egyházközséget. A képviselőtestület megdöbbenéssel hallgatta végig a beszámolókat. Azonban csak néhányan szólaltak fel, kifejezve megdöbbenésüket és keresve a felelősöket.⁶⁵

63 Kijavításra szorul Sas Péter dr. Hirschler József főesperes-plébánosról írt emlékkönyve, melyben a Providentia nyomdát Hirschler prelátus nagy megvalósításai közé sorolja. Valójában a holland kölcsönből átspekulált összegekből fedezték. – SAS PÉTER: *Egy reneszánsz lelkületű főpap. Dr. Hirschler József főesperes plébános*. 78.

64 Vö. A Kolozsvári Római Katolikus Egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének 1928. március 25-én kelt jegyzőkönyve egészében közölve a Függelék – 1. alatt.

65 „Dr. Roska Márton választmányi és képviselőtestületi tag, s a jelen levő tagok megdöbbenésének ad kifejezést a történetek felett. Felhívja a tagok figyelmét, hogy magasabb szempontokra való tekintetből emelkedjenek felül a történet súlyos csapások fölé. Az Egyházközség életében lehet, hogy ez volt az első és ez legyen az utolsó csapás. Össze kell szednünk magunkat, meg kell keresnünk az utat és módot, hogy lehet a szakadék szélétől visszalépni, hova a főgondnok könnyelműsége vitte az Egyházközséget. Kérdést intéz az elnökséghez, hogy gondoskodott-e valamilyen kivezető módrról, talált-e valamilyen kivezető utat? Figyelmébe ajánlotta, hogy itt nemcsak az Egyházközségről, hanem az erdélyi katolicizmusról, az erdélyi magyarságról, annak megbízhatóságáról, becsületességéről van szó. Kerülni kell mindent, ami az államhatalomnak, akár az újságoknak módot adna arra, hogy ebbe az ügybe beleavatkozzanak. Ezért arra is kell törekedni, hogy megmentjük a boltot, mert azzal, hogy a főgondnokot elejtettük s hagyjuk őt sorsára, még nem mentettük meg az előbbi két szempontot. Dr. Papp Sándor képviselőtestületi tag felszólal, s kéri a közgyűlést, hogy állapítsa meg, kik a felelősök a történetekért, s ha az anyagi felelősséget nem is, de viseljék az erkölcsi felelősséget.” – *Részlet az egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyvéből 1928. márc. 25-én.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

Olyan megoldásokat kellett keresni, amelyek valamelyest elfogadható mederbe terelik az egyházközség anyagi helyzetét. A decemberben átdolgozott és a közgyűlés által elfogadott költségvetés is ezt igyekezett orvosolni, ahol a bevételi tételeket fokozták, és a kiadásokat csökkenteni próbálták. Megtakarítást célzó intézkedések: a tanárok, tanítók, tisztviselők, segédlelkészek és alkalmazottak fizetésének 5%-os levonása egyházi járulék címen – 1 093 025 lej; a dr. Hirschler József által törlesztésére felajánlott évi 1 200 000 lej; az intézmények, mint a Marianum költségvetésénél elért pénzüsszevonások; különböző házbérek, valamint az a remény, hogy a Kolozsvári Kereskedelmi Bank 10% osztalékot ad. Az egész holland kölcsön kamatainak fedezésére szükséges évi összeg 3 192 000 lej.

A gyűlésen elnöklő Hirschler József plébános bejelentette Nemes Ferenc főgondnok minden tisztségéről való lemondását, amelyet a közgyűlés minden megjegyzés nélkül tudomásul vett és elfogadott.

Hirschler plébános Mailáth püspöktől már a gyűlés előtt személyesen kért engedélyt újabb kölcsönök felvételéhez, éspedig 1 500 000 lejt a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanktól a Püspöki Árvaintézet részére, valamint egy 900 000 lejes kölcsönt a Transsylvania Banktól.⁶⁶ Mailáth püspök „a kényszerhelyzetre és a halaszthatatlan sürgősségre való tekintettel”⁶⁷ mindkét kölcsönre megadta az engedélyt. Zomora Dániel püspöki helynök és székeskáptalani nagyprépost március 21-i keltezéssel, Meggondolandók címmel, hét pontban összefoglalta meglátásait e két újabb kölcsön felvételéről. Érdeemes felidézni a nagypréposti eszmefuttatást, ezzel is jelezve, hogy a holland kölcsön ügyét Mailáth püspök szinte titokban, a székeskáptalan véleményét mellőzve kezelte. Pedig régi gyakorlat volt, hogy az egyházmegye plébániáinak anyagi vonatkozású ügyeiben a püspök megkérdezte a székeskáptalan véleményét. Jelen esetben ez nem történt meg, erre utal kis feljegyzésében Zomora Dániel.

Zomora mindjárt az elején összegzi a helyzetet: „Hirschler prelátus úr egyházközségi célra, mint az egyházközség elnöke, de

66 *Hirschler József felterjesztései Mailáth püspökhöz 1928. márc. 17-én* – GYÉL: Num. 114–1928; Num. 109–1928.

67 *Mailáth püspök leirata Hirschler József plébánoshoz 1928. márc. 24-én.* – GYÉL: Num. 1284–1928.

választmányi határozat nélkül akar újabb kölcsönt felvenni a régi kölcsönből folyó kötelezettség teljesítése végett. A kölcsön egyház-községi célt szolgálna, a fedezete mégis a püspöki Árvaház tulajdona.” Továbbá megjegyzi, hogy az újabb kölcsön ismét akkora, hogy a szentszéki engedély szükséges hozzá. Amennyiben a püspök aláírná a biztosítéki okiratot, és felhatalmazná Hirschler József plébánost a váltók aláírására, akkor minden felelősséget magára vállalna. Tekintettel a hasonló körülmények között szabálytalanul aláíratott holland kölcsön-okmányok körül tapasztalt eljárásra, ismét felmerül a kérdés, hogy milyen biztosítékokat tud nyújtani az aláírást személyes felelősséggel kérő Hirschler József arra nézve, hogy nem vész el az egyházközség tulajdonát képező Polonyi-féle ház is. A szóbeli előterjesztések csak információ jellegűek lehetnek. Ezeken kívül szükséges írásbeli hivatalos jelentés a vagyoni helyzetről. A székeskáptalan ezen szükséges iratok nélkül nem járulhat hozzá semmiféle kölcsön felvételéhez. De – állapítja meg a nagyprépost – „nálunk csak a szűkszavú 109. és 114. sz. felterjesztés van ebben az ügyben. Sőt a püspöki biztos vizsgálatáról felvett jelentés szerint az egyházközségnek folyószámlabetétben 20 000 000 lej van, akkor hogyan lehet engedélyt adni 1 500 000 lej váltókölcsön felvételére? Különben is a hír szerint a 20 000 000 lejes betét nem létezik. És amennyiben ez a hír az igazságot tükrözi, ismét megtévesztették a püspöki biztost. Jó volna megállapítani, hogy ki tévesztette meg – akár rosszhiszeműleg, akár mulasztásból, és ki a felelős e tévesztés miatt? A Hirschler plébános felterjesztéseiből hiányzik annak igazolása, hogy milyen garancia fejében adná a Transsylvania Bank a 900.000 lejt. Valószínűnek tűnik, hogy a Bank kezdet akart tenni a Polonyi-féle házra, mert enélkül nem is lenne hajlandó kölcsönt adni. És amennyiben nem kerül sor a Transsylvania Bank 900 000 lejes kölcsönére, marad a kérdés: elegendő-e a Hitelbank 1,5 milliós kölcsöne? Ha pedig nem elegendő, akkor mi haszna van az egyházközségnek a kölcsön felvételéből?⁶⁸

68 *Zomora Dániel nagyprépost feljegyzése 1928. márc. 21-én.* – GYÉL: Num. 1284-1928.

Héjja Kálmán⁶⁹ egyházmegyei számvevő püspöki megbízás alapján az egyházközség anyagi helyzetéről elkészített jelentésében⁷⁰ e két kölcsön felvétele kapcsán megjegyzi, hogy az egyházközség annyira szerencsétlen anyagi helyzetben volt, hogy kénytelen volt ő maga Gyulafehérvárra utazni az engedély kikérése ügyében. Olyan váltókat kellett kifizetni, amit az egyházközség egyszer már kifizetett. A Takarékpénztártól és a Transsylvania Banktól felvett kölcsönökre azért volt sürgősen szükség, mert ha idejében nem fizetik ki a holland kölcsön kamatát, akkor a Holland Bank perbe fogja az egyházközséget, és az anyagi összeomlás elkerülhetetlen lett volna, „mivel a templomok kivételével az egyházközségnek összes ingatlanai a Hollandok javára be vannak telekkönyveztetve.”⁷¹

A Héjja Kálmán által készített jelentés eligazító értékű a Szent Mihály-egyházközség összes alapjairól, ezeknek vagyoni helyzetéről, az ezekhez tartozó tőkék épségéről, az ingatlanok állapotáról és a vagyongazdálkodás mikéntjéről. A püspöki biztos 1928. március 22. és 29. között végezte az ellenőrzést. Tizenkilenc oldalas, kézzel írt jelentése sok mindenre kiterjedt. Megállapította, hogy az egyházközségi alapítványok – Stasitzky-alap, Szábel-alap, Ájtatos-alap, Bándi-alap, Szabó-alap, Schütz-alap – egymás közti tartozásaik törlesztése rendben van. Csupán egyetlen tételnél fedezett fel hiányosságot, még pedig a Schütz-alap követelését a Providentia Könyvnyomdai Műintézettel szemben, amelynek összege 532 209, 87 lej. Érdemes kitérnünk erre a kis részletkérdésre is.

A Providentia Könyvnyomda és Műintézet kivizsgálására Héjja Kálmán nem kapott megbízást, a Schütz-alap és a holland kölcsön azonban jelentős összeget kölcsönzött a fent említett két intézetnek. Az ügyben a püspöki biztos személyesen kereste fel a Műintézet igazgatóját, Kende Jánost, a Marianum hittanárát, és a vele való

69 Héjja Kálmán (1863–1952) 1902-től gyulafehérvári főesperes, számvevői, alapítványi ellenőr, tanfelügyelő. –FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest-Kolozsvár 2009. 267.

70 A jelentés szövegét lásd a Függelék – 2.-nél.

71 Héjja Kálmán *egyházmegyei számvevő kézzel írt jelentése a püspöki hivatalnak az egyházközség anyagi helyzetének vizsgálatáról 1928. ápr. 21-én*. – GYÉL: Num. 1797. d.

beszélgetés folyamán kiderült, hogy ő a Providentia Könyvnyomdát Nemes Ferenc főgondnok biztatására hozta létre. Rendeltetése az volt, hogy katolikus napilapokat, könyveket, az egyházközségi nyomtatványokat és naplókat nyomtasson. A nyomdagépeket a főgondnok a Schütz-alap tulajdonát képező ház eladásából vásárolta Budapesten, 1922 októberében, 532 209,76 lejért. A nyomdaüzem 1923. január 15-én indult el Kende János vezetésével. A nyomdai felszerelések kifizetésére magánszemélyektől és különböző pénzintézetektől 42%-os kamattal kölcsönöket vettek fel. Amikor 1927-ben megérkezett a holland kölcsön, a főgondnok a vállalat részére kölcsön címen 3 041 526 lejt vett át. A vállalatnak jelenlegi tartozása 3 573 735,76 lej, amelyből 1 479 895,76 lej fedezetlen összeg. A nyomda és a benne található felszerelés értéke szakértők szerint mindössze 700-800 000 lej. Kende János azt szerette volna, hogy a nyomda kerüljön az egyházközség tulajdonába, ami azért sem volt kivitelezhető, mert a vállalatnak dr. Nemes Ferencért 550 000 lejes szívességi váltója is volt, s ez lecsökkentette az amúgy is alacsony értéket. A püspöki biztos sajnálattal állapította meg, hogy a Providentia „vállalatot Kende János ideális elképzeléssel, szakismeret nélkül vezette s ez megbosszulta magát. A vállalat pénzügyileg nemcsak irreális, hanem mivel a passzívák felülmúlják az aktívákat, már most csődben van, s Kende a kereskedelmi törvények értelmében, a vállalat ellen csődöt kellene tegyen.”⁷²

Egy másik kétes helyzetű történet a Szent Erzsébet Aggház gondnokának, Bidermann Józsefnek és Nemes Ferenc főgondnoknak közös pénzakciója volt. Héjja Kálmán vizsgálódásából kiderül, hogy a „Gergely Ferenc utóda” cég az Aggháznak 504 250 lejjel tartozott. Kérdés, hogy honnét származott ez az összeg. Nemes Ferenc még 1923. április 8-án arra utasította Bidermann József gondnokot, hogy hívjon össze egy állandó bizottsági gyűlést, és azon terjessze elő azt a kérést, hogy a városnak 1918. évben eladott 47 hold szántó árát (300 000 lej) és a Kajántó-völgyi birtok parcelláinak eladási árát (204 250 lej) adják kölcsön az ő tulajdonát képező „Gergely

72 Héjja Kálmán egyházmegyei számvevő kézzel írt jelentése a püspöki hivatalnak az egyházközség anyagi helyzetének vizsgálatáról 1928. ápr. 21. - GYÉL: Num. 1797. d.

Ferenc utóda” cégnek. A bizottság Nagy László ügyvéd jelenlétében a kölcsönt megszavazta, Nemes Ferenc a kölcsönt felvette, és a kamatokat fizette is rendesen 1928. április 1-jéig. A turpisságra akkor derült fény, amikor a fent említett két birtok eladására és kölcsönre az Aggház gondnoka nem tudott püspöki engedélyt felmutatni. Ez az összeg az adósságok listáján sem szerepelt, hanem „különféle bevételek” cím alatt számolták el. Ez egyébként Nemes Ferenc főgondnok ötlete volt.

Héjja Kálmán jelentésében jelentős tételt képezett a holland kölcsön ügye. Mindenekelőtt megállapította, hogy az egyházközség eddig minden régi keletű adósságát rendezte. Pillanatnyilag csak egyetlen adóssága van, ami nem más, mint a holland kölcsön, amit hosszasan és nagyon részletesen elemez. Érdemes a jelentést részletesebben idézni, mert ebből világos képet nyerünk a későbbi években bonyolulttá vált ügyről. A dokumentum szakszerűen bemutatja a holland kölcsön felvételének célját és kivitelezését, valamint a maradványösszeg olyan irányú felhasználását, ami majd hozzájárulhat a tőketörlesztéshez. A kölcsön csak látszólag volt előnyös, mert mind a megszerzése, mind a leszámíttatása akkora összeget emésztett fel, hogy a végén csak 494198 holland forint maradt.

Héjja közli Nemes Ferencnek az elszámolás területén tett iparkodásait is, de megjegyzi, hogy a legtöbb tétel hamis és megtévesztő. Érdemlegesen a Nemes Ferenc féle elszámolást csak a hivatalos számadások felterjesztése után bírálhatja el, amikor azokat a különböző bizottságok (választmány és egyházközségi közgyűlés) is felülvizsgálták. Megjegyzi, bölcs eljárásnak tekintti Hirschler plébános azon eljárását, hogy felkérte dr. Gabányi Imre ügyvédet a valóság kiderítésére, és az általa pénzügyektől beszerzett számlakivonatokat, leveleket, a holland kölcsön mérlegét is közli jelentésében. A holland kölcsön valutáinak beváltásából 34 112 252 lej vettek kézhez, és az adósságok (hasznos tételek) törlesztése után a jelentkező hiány 20 692 595 lej. Dr. Nemes Ferenc a több tételnél tapasztalható hiányt 116 hitelezőnek adott összeggel magyarázza (Dr. Klumák János és Dr. Gabányi Imre ügyvédek összeírása szerint 16 millió lej tesz ki). A legkeservesebb veszteséget azáltal okozta, hogy 7 200 000 lej értékben vásároltak részvényt a bukás szélén álló Kolozsvári Kereskedelmi

Banktól. Ez az összeg ma teljesen elveszettnek tekinthető. Ezek után a holland kölcsön ügyében tett vizsgálódás végső eredményét a következőképpen összegzi: a kolozsvári egyházközség holland kölcsön címen 600 000 holland forinttal, azaz 39 900 000 lejjel tartozik. Ebből tényleges érték: 10 602 296 lej. Hiány: 29 297 704 lej. Ha pedig szigorúan mérlegeljük a helyzetet, akkor kitűnik, hogy jelenleg jövedelmező értéket csak e kettő tétel képez: 1) a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank 1000 db. részvénye (177 249 lej), és 2) a Hirschler Józsefnek kölcsönadott 1 122 556 lej. Összesen: 1 299 805 lej.⁷³

Héjja Kálmán szerint, mivel a holland kölcsön ügyét intéző bizottság mindössze egyszer ülésezett, és a kiutaló leveleken mindig csak Hirschler és Nemes aláírása és a plébánia pecsétje található, ezért a felelősség elsősorban őket terheli. Nemes Ferencet azért, mert „szerénységet színlelő jámborkodó modorával közel férközött a plébános jóindulatához, s többek között őt is megtévesztette, az utalványleveleket vele aláíratta s az ekképpen felvett pénzeket saját céljaira fordította.”⁷⁴ Ezzel óriási kárt okozott az egyházmegye legelső plébániájának, és helyrehozhatatlan erkölcsi kárt az erdélyi katolicizmusnak és magyarságnak. Hirschlert pedig azért terheli felelősség, mert feltétel nélkül megbízott gondnokában. A bizottság többi tagja – Hevesi József, Szép Béla, Mátray Géza és Xántus János – mulasztásokért felelősek, de rajtuk sem lehet semmit behajtani, mint ahogy a főgondnokon sem. Szükséges egy teljes körű pénzügyi orvoslási tervet kidolgozása.

A püspöki hatóság szükségesnek látta a vizsgálat folyamán Nemes Ferenc főgondnok kihallgatását is. Mailáth püspök ezzel is Héjja Kálmánt bízta meg.⁷⁵ A kihallgatás április 30-án meg is történt Nemes Ferenc lakásán. A kihallgatáson jelen volt még Vasvári Aladár

73 Héjja Kálmán egyházmegyei számvevő kézzel írt jelentése a püspöki hivatalnak az egyházközség anyagi helyzetének vizsgálatáról 1928. ápr. 21. – GYÉL: Num. 1797. d.

74 Uo.

75 „Megbízom tehát Nisztzelendőségedet, hogy püspöki biztosi minőségében ezen kihallgatást teljes alaposítással és részletességgel eszközölje. Megbízatása és felhatalmazása kiterjed az ezzel kapcsolatosan szükséges és a helyzet teljes tisztázása érdekében legjobb belátása szerint hasznos egyéb kihallgatásokra és vizsgálatokra is.” Héjja Kálmán megbízólevele a

kolozsvári segédlelkész mint jegyző. Héjja Kálmán a kihallgatásról jelentést tett a püspöknek.⁷⁶

A jelentéshez csatolta a fent említett jegyzőkönyvet, amely Héjja szerint nehezen olvasható, ezért a jegyzőkönyv tartalmát levelében is ismertetette. Nemes Ferenc beismerte, hogy a közgyűlés felhatalmazása után, a holland kölcsönt ő maga vette fel, és ebből fizette ki az egyházközség korábbi fennálló adósságait. Beismerte azt is, hogy saját céljaira 8 millió lejt különített el, és a Providentia Könyvnyomda vállalatnak ő utalt át a holland kölcsönből 3 041 526 lejt, a Schütz-alapból pedig 532 209 87 lejt. Elismerte, hogy a Kolozsvári Kereskedelmi Banknál ő jegyzett 7 200 000 lejre 600 000 névértéki részvényt. A Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknál 1000 db. részvényt vásárolt 277 249 lejért, de mivel ő csak 177 249 lejt fizetett ki, a 100 000 lejes túlfizetésre nem tudott magyarázatot és felvilágosítást adni. Ezt a 100 000 lejt valószínű, hogy eltulajdonította. Habár a vizsgálat folyamán elég nagy összegek jelentek meg az egyházközség kiadásaiként, az egyházközség pénztári könyvében ezek nem szerepeltek. Bevallotta, hogy az összes tartozása a holland kölcsönből körülbelül 8 000 000 lejt, és ezen felül 16 000 000 lejt magánadóssága is volt, amelyet a hitelezők önként ajánlottak fel kamatoztatásra. Cáfolta azt, hogy ő bárhol azt nyilatkozta volna, hogy a Gergely Ferenc utóda cég az egyházközség tulajdona volna. Egyedül báró Blambergnek ígérte azt, hogy ha sikerül felvenni a holland kölcsönt, akkor kérni fog belőle, és abból intézi a bárónál fennálló tartozását. Saját bevallása szerint azért halmozódott fel ilyen sok adóssága, mert túl magasak voltak a kamatok, és a gazdasági helyzet pedig kedvezőtlen. Jóllehet Nemes lemondott minden tisztességéről, és ezt az 1928. március 25-én tartott közgyűlés elfogadta, a lemondást írásban még nem tette meg.⁷⁷ Ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy képtelen volt szembenézni mindazzal, amit tett, és

---

püspöki hatóságtól Nemes Ferenc főgondnok kihallgatására, 1928. ápr. 28.
- GYÉL: Num. 1284-1928.

76 *Kézzel írt jegyzőkönyv Nemes Ferenc főgondnok kihallgatásáról, 1928. ápr. 30-án.* - GYÉL: Num. 1284-1928.

77 *Héjja Kálmán püspöki biztos jelentése Mailáth püspöknek Nemes Ferenc volt főgondnok kihallgatásáról 1928. máj. 1-jén.* - GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

ezért Hirschler plébánoson keresztül jelentette be a közgyűlésnek lemondását.

Most már a gyulafehérvári egyházmegyei főhatóság számára is világossá vált, hogy a kolozsvári római katolikus egyházközség veszteségét a holland kölcsön ügyében Nemes Ferenc főgondnok sikkasztása okozta. Nemes Ferenc jóhiszeműségét is kizárhatjuk, mivel ő mint szakember tudatában volt, hogy az eltulajdonított hatalmas összegeket soha nem tudja visszafizetni. Bűnössége miatt a püspöki hatóság szükségesnek látta, hogy Nemes ellen bűnvádi feljelentést tegyen, mert az ügy már nyilvánossá vált.

A volt főgondnokot Gabányi Imre ügyvéd is kihallgatta. A főhatóság szerint Nemes Ferenc mellett anyagi és erkölcsi felelősség terheli Hirschler Józsefet is,⁷⁸ mert a kötelező ellenőrzéseket elmulasztotta, és feltétel nélkül hitt főgondnokának, aki ezt ki is használta, és így tulajdonképpen a főesperes teremtett alkalmat a sikkasztásra. Ugyanúgy a holland kölcsönt kezelő bizottságot is mulasztás terheli, mert nem tartották be a megalakult bizottsági szabályokat, nem ellenőriztek és nem követték nyomon az ügyet. A következő bizottsági tagokat fosztották meg a tiszteletdíjtól: Váradi Albert gondnok, dr. Szamosi Ferenc pénztáros, Dr. Nagy László ügyvéd, Rátz Mihály műszaki tanácsos és Szilágyi Márton jegyző. A főhatóság szerint a bizottság tagjai közül elsősorban őket terheli a felelősség. Felelős a választmány is, mert nem gyakorolta az ellenőrzést, ezért hozzá kell járulniuk anyagilag is az adósságok rendezéséhez. A holland alapnak át kell vennie a következő ingatlanokat: a Polonyi-féle házat, a Providentia nyomdát összes tartozásaival és követeléseivel együtt, amelyhez egyébként az egyházközségnek semmi köze nincs. A főhatósági engedély ezeknél az adás-vételeknél teljesen hiányzott, mint ahogy nem kértek engedélyt akkor sem, amikor a Kolozsvári Kereskedelmi Banktól részvényeket vásároltak. Tulajdonképpen a Bank haldoklása közismert tény volt, az igazgatósági tagok azonban – élve itt a gyanúperrel, hogy tisztességtelen szándékkal – elfogadták az

78 „Az emberi élet bizonytalan lévén, Főtisztelendőségem minden néven nevezendő vagyonát kösse le a megkárosított egyházközségnek.” *Részlet a Főhatóság Hirschler József főesperes-plébánoshoz intézett leveléből 1928. jún. 12-én.* – GYÉL: Num. 1230-1928.

egyházközségtől a 7 200 000 lej készpénzt, mert tudták, hogy ebből még ideig-óráig életben tarthatják a bankot.

A főhatóság külön kérése volt, hogy a holland kölcsön ügyét külön kezeljék mindenféle szempontból. Mivel azonban nem tűnt valószínűnek, hogy a holland alap a rá nehezedő terheket bírni fogja, az egyházközség a költségvetésében takaréklángra kellett hogy álljon: bevételeket emelni, kiadásokat csökkenteni, hogy a holland alapnak segítségére tudjon lenni. De mindezt a segítséget csakis átmenetileg és „kölcson formájában”. Mert a felelősség elsősorban azoké, akik kártérítéssel tartoznak. Az egyházközség vagyonát nem lehet erre feláldozni. A főhatóság szorított az egyházközség autonóm jogán is, mert „a költségvetés kereteiben jóváhagyott fix tételeken kívül, minden 5000 lejen felüli kiadáshoz, értékváltoztatáshoz, javításhoz stb. előzetes főhatósági engedélyt írt elő.”⁷⁹

A püspöki leiratra és a benne foglalt intézkedésekre adott válasz több mint három hetet késett. Egy ilyen kényes ügyben minden perc számít. Hirschler a válaszlevélben azzal érvelt, hogy Gabányi Imre ügyvédnek csak mostanra sikerült elkészítenie az írásos jelentést, amely a kérdést teljesen tisztázza.

Hirschler József hajlamos volt arra, hogy elhamarkodott kijelentéseket tegyen. Ez jellemzi a holland kölcsön ügyében kelt teljes levelezését. Folyamatosan arról beszél, hogy Nemes Ferenc volt főgondnokban ő is, csakúgy, mint mindenki, olyan mértékben megbízott, hogy kételkedni sem mertek abban, hogy ezt az embert nem „a legteljesebb odaadó gondoskodás és szeretet vezeti”⁸⁰ az egyházközség irányában. Kimondja azt is, hogy a benne való hit és bizalom áldozata lett, nemcsak ő, hanem a nagy bajban levő egyházközség is. Hirschler még mindig a Nemes Ferenc-féle üzlet megmentését látja megfelelő megoldásnak. Ez a megoldás vagy az üzlet fenntartásában, vagy pedig a rendbehozás utáni értékesítésben állna, és ezáltal a kár legalább egy része megtérülne. Hirschler egyáltalán nem támogatja azt, hogy Nemes Ferenc ellen büntetőeljárás induljon, azért

79 *A Főhatóság levele Hirschler József főesperes-plébánoshoz 1928. jún. 12-én.* – GYÉL: Num. 1230–1928.

80 *Hirschler József plébános levele Mailáth püspöknek 1928. júl. 2-án.* – GYÉL: Num. 234–1928.

sem, mert anélkül elkerülhető lenne a botrány kitörése. Szeretné szépen, csendben, botrányok és kár nélkül megoldani ezt a piszkos ügyet. Beismeri a főgondnok felelősségét, és arra kéri a főpásztort, hogy az a javadalomrész, amelyet ő a kölcsön rendezésére évenként felajánlott, az utódját is kötelezze. Megítélése szerint viszont sem a holland kölcsön bizottságát, sem a választmányt, sem az egyház-közönségi tisztviselőket nem terheli semmiféle mulasztás, mert Nemes annyira a kezében tartotta a kölcsön-ügyet, hogy abba sem a főesperes maga, sem más nem nyerhetett betekintést. A kölcsön dolgait a szeptemberben esedékes rendkívüli közgyűlésen szeretnék tisztázni.

Jelentésében Hirschler kétszer is megemlíti egy Nemes Ferenc által kézzel írt levelet. Ebből a levélből pontosan megismerhetjük Nemes Ferenc korábbi életét és bukásának történetét. A megszólításban egy bizonyos „ügyvéd úr” szerepel, akinek kérdéseire ad feleletet. Az ügyvéd úr, kutatásaim szerint, Gabányi Imre, akit a püspök és Hirschler József kért fel Nemes Ferenc kihallgatására.⁸¹ A levelet a későbbiekben részletesebben tárgyaljuk.

Nemes Ferenc tehát „semmivel sem magyarázható merészséggel és könnyelműséggel használta fel a saját üzleti céljaira a Holland-kölcsönnek befektetésre szánt millióit.”⁸² Az általa vezetett üzlet az adósságok 10%-át sem fedezi, mert a könyvelésben nem szerepel a holland kölcsönből eltulajdonított és jogtalanul felhasznált összeg, sem pedig az a 18 milliós tartozás, amit 102 embertől vett fel. Gabányi ügyvéd nem támogatta az ügy büntető útra való terelését, mint ahogy Hirschler sem. Ehelyett azt a megoldást javasolta, hogy mentsék meg a Nemes Ferenc-féle üzletet a csódtól,⁸³ amely jóváteheti az okozott károkat, és szerezzék meg fölötte a korlátlan rendelkezési jogot. Ehhez viszont újabb hitelre volt szükség. Dr. Klumák

81 *Hirschler József plébános jelentése Mailáth püspöknek 1928. máj. 19-én.* – GYÉL: Num. 234-1928.

82 *Gabányi Imre levele Hirschler József plébánosnak Nemes Ferenc kihallgatásáról 1928. júl. 1-jén.* – GYÉL. Num. sz. n. 1797. d.

83 „Kiemelem, hogy a Dr. Nemes Ferenc féle üzlet fenntartása egyenesen kötelesség, mert az megfelelő forgatókével kitűnő üzlet és ha egyszer a dolog rendezést nyert, azonnal gondolkozhatunk azon, hogy az üzletet mint értékesítsük, hogy annak eladásából a kárnak egyrésze megtérüljön.”

János teljes jogú felhatalmazást kapott Nemes volt főgondnoktól az üzlet felett. Klumák pedig a magánhitelezőknél kijárta azt, hogy a 18 milliós adósság helyett fogadjanak el 6,5 milliót. Az üzlet megmentését részvénytársasági alapon képzelték el, ami abban állt, hogy a magánhitelezők közül egy páran benne maradnának az üzletben.

Gabányi Imrének tehát mindenképp az volt a terve, hogy meg kell menteni a Gergely-féle fűszer- és drogériaüzletet. Sikerült meggyőznie a magánhitelezőket, hogy ne kérjenek csődöt az üzlet ellen. A következő lépés az ehhez szükséges kölcsön felvétele, amelyet az egyházközségnek kellene felvennie, hogy ezzel is megsegítse a részvénytársaságot.

Az egyházközség mindig is elhatárolódott a Gergely-féle üzlettől, de Gabányi úgy érzi, hogy erkölcsi kötelessége az egyházközségnek megmenteni a 105 magánhitelezőt az anyagi összeomlástól. Ezért kérte 1928. augusztus 28-án a választmányt, hogy szavazza meg az 5 176 000 lejes kölcsönt, amelyet a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanktól vennének fel. Ezt a pénzüsszeget az egyházközség adja kölcsön a részvénytársaságnak. A kölcsön felvételéhez szükséges 2 millió betétkönyv biztosíték letételét az egyházközség helyett a Státusnak kellene felvállalnia. Az előterjesztett tervet az egyházközség egyhangúlag elfogadta.⁸⁴ A Státus igazgatótanácsa levélben jelezte, hogy „ilyen ügyletek elintézését elvileg nem áll módjában teljesíteni”,⁸⁵ egyrészt, mert az igazgatótanács ekkora összeggel nem rendelkezik, másrészt a tanárok nyugdíjsegédalap betétálladékát ilyen célokra nem használhatja fel.

Hirschler szeptember 4-én már arról számol be Mailáth püspöknek, hogy sikerült a kárt orvosolni, oly módon, hogy megmentik Nemes Ferenc üzletét.⁸⁶ Az alakuló cég neve: Gergely Ferenc utóda

---

Gabányi Imre levele Hirschler József plébánosnak Nemes Ferenc kihallgatásáról 1928. júl. 1-jén. – GYÉL: Num. sz. n. 1797 d.

84 *Jegyzőkönyvi kivonat az egyházközség választmányának rendkívüli üléséről 1928. aug. 28-án.* – GYÉL: Num. 1797. d.

85 *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Igazgatótanácsának levele a Kolozsvári Egyházközséghez 1928. szept. 20-án.* – KPL: Num. 2124-1928.

86 „Megelőző előterjesztéseim után hosszas és nehéz munka eredményében végre arról tehetek Nagyméltóságodnak jelentést, hogy a volt főgondnok: Dr. Nemes Ferenc által az egyházközségre hozott baj súlyos erkölcsi és

Kereskedelmi R.T., amely kézbe veszi az üzletet, és jövedelmének 85-90%-át fogja Nemes Ferenc adósságainak rendezésére fordítani. A részvénytársaság alapítói dr. Klumák János, dr. Nagy László és dr. Gabányi Imre.⁸⁷ Mailáth püspök beleegyezését és engedélyét az újabb kölcsön felvételéhez nagyon sürgették. Ez ügyben Gabányi Imre még Gyulafehérvárra is felutazott, de csak Boros József kanonokot találta otthon. Mailáth püspök pihenőszabadságon volt. Gabányi később egy Mailáthnak írt levelében úgy fogalmazott, hogy Boros kanonok szóban jónak látta az ügy ilyenfajta rendezését. Azonban Boros kanonok levélre ráírta, hogy: „nem helyeslem”.⁸⁸

Nemes Ferenc volt főgondnokról, aki a holland kölcsön-ügy egyik főszereplője volt, nem sokat tudunk. Kihallgatása után a Gabányi Imre ügyvédnek címzett levelében mégis bepillantathatunk Nemes Ferenc korábbi életébe, és megismerhetjük az ő nézőpontjából bukása történetét.

Ebben a terjedelmes levélben beismeri, hogy a holland kölcsönből saját üzleti céljaira közel 9 millió lejt vett el. A Kolozsvári Kereskedelmi Banknál tett részvényjegyzéseit azzal magyarázta, hogy a kölcsön egy bizonyos részének felhasználásával egy katolikus érdekeket szolgáló bankot létesítenek a Transsylvania Bankkal karöltve. Elmondása szerint mindenben jóhiszeműen járt el, nem látva az előtte tornyosuló veszélyeket, mert akkor a kölcsön felvétele nélkül vállalta volna a bukott kereskedő szerepét. Ezzel a lépéssel viszont elveszítette minden vagyonát, az elmúlt 53 év minden erkölcsi értékét, sőt viselnie kell az ezután ránehezedő terheket: könnyelműségével megkárosította az egyházat.

Saját bevallása szerint amióta az ügy nyilvánosságra került, sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy hogyan tudja ezt a magatartását tisztázni Isten előtt. A válasza: „bár sorozatosan szörnyen

---

jogi következményeit sikerült elhárítani. És sikerült az ügyet oly módon rendezni, hogy a Dr. Nemes Ferenc tulajdonát képező üzlet megmentésével az egyházközség remélhetőleg az üzlet útján kapja vissza hosszú évek során szenvedett kárát.” *Hirschler József főesperes-plébános levele Mailáth püspöknek 1928. szept. 4-én.* – GYÉL: Num. 416–1928.

87 Unott.

88 *Gabányi Imre ügyvéd levele Mailáth püspöknek 1928. szept. 7-én.* – GYÉL: Num. 4028–1928.

nagy hibákat követtem el, de eltévelyedésem annyira jóhiszemű volt, hogy nyugodt lélekkel állok a jó Isten ítélő széke elé bármelyik percben, sőt most már ismét merészelek az Úr asztalához is járulni.” Zakeus módjára ezután már csak abban fog igyekezni, hogy a károkat megtérítse.

Nemes Ferenc levelében betekintést nyújt korábbi életébe is. Szegénysorsú, árva gyermek volt, aki nyomorban és nélkülözésben élt, saját szorgalmának és jó magaviseletének köszönhetette felemelkedését. Tanulmányai befejezése után nem kellett törtetnie a ranglétrán, mert a körülmények mindig úgy hozták, hogy minden küzdelem nélkül magas állásokat tölthetett be. Huszonkilenc évesen már tanácsos volt. 11 éven át tanított a kereskedelmi akadémián mint óraadó tanár. Közben megnősült, és ezután már minden idejét családjának és a munkájának szentelte. Elmondása szerint soha nem vágyott magasabbra, de folyamatosan érkeztek a közéleti megbízatások, amelyeket elfogadott. Mivel életében sorozatosan csak sikerek kísérték minden vállalkozását, elbízta magát. Folyamatosan bízott a sikerekben, még akkor is, ha a józan ész nem erre intette. A sorrendet felcserélve: először vásárolt, aztán pedig igyekezett az anyagiakat is megteremteni. Sok baj, küzdelem és munka után 1919-ben elveszítette állását. Vagyontalan maradt, de mégis igyekezett Kolozsváron maradni. Három és fél év eredménytelen küzdelem után újra próbálkozott a kereskedelmi akadémián, de sikertelenül. Később gazdálkodásba fogott, de anyagi lehetőségek nélkül ez sem vezetett sikerre. 1922-ben felragyogott a szerencsecsillaga, mert sikerült megvásárolnia a drogériát. Hogy ez mennyire volt sikeres vállalkozás, abból is kiderül, hogy az egész üzletet adósságokból vásárolta meg. 1921 decemberében választották a Szent Mihály-plébánia főgondnokává. A sok magánhitelező jelentkezését Isten segítségének tudta be. Végzetes hibát követett el azzal, hogy amikor kereskedő lett, nem mondott le minden közéleti megbízatásáról. Habár elmondása szerint reggeltől estig dolgozott, mégsem tudta átlátni a saját üzletét, és az egyházközségben sem tudott rendszeres munkát kifejtteni. A következő kijelentése vakmerőségéről árulkodik: „nem hittem egy percig sem, hogy Isten megengedi anyagi téren való elbukásomat, hanem erősen reméltem, hogy ha az utolsó percben is segítséget fog

nyújtani. A mindenható Isten másként akarta és úgy történt amint Ő akarta! Imprudens magatartásom és az Isten segítségével való vakmerő bizakodásom voltak előidézői a mostani szomorú helyzetnek.” Szomorúan könyvelte el, hogy koldussá lett, azzá tette a családját, elveszítette becsületét, hatalmas károkat okozott az egyháznak, az egyházközségnek és nagyon sok embernek, akik segíteni akartak rajta.⁸⁹

A holland kölcsön ügye dr. Jelen Gyula főgondnoksága idején

A holland kölcsön ügyének rendezése rendkívül lassan haladt. Az egyházközség választmányának jegyzőkönyveiben nem egyszer előfordul olyan felszólalás, hogy a pénztári jelentésekben még semmilyen említés nincs az ügyről, és 1928. december 19-re sem készült el még a probléma rendezését és jelenlegi állását ismertető jelentés, amelyet dr. Gabányi Imrének kellett összeállítania.⁹⁰

Az egyházközségnek időközben új főgondnokot kellett választania Nemes Ferenc helyébe. Az 1928. november 8-án tartott rendkívüli közgyűlésen választják meg dr. Jelen Gyulát.⁹¹ December 12-én megérkezik a kinevezés is.⁹²

89 *Nemes Ferenc főgondnok kézzel írt levele Gabányi Imre ügyvédnek 1928. máj. 26-án.* – GYÉL: Num. 1797. d.

90 *Az egyházközség választmányának jegyzőkönyvei 1928. szept. 12-én és dec. 19-én.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

91 „Dr. Bruckner Antal bizottsági elnök bejelenti, hogy beadott 257 szavazat. Ebből Dr. Jelen Gyula kapott 177 és Merza Gyula 79 szavazatot. Egy szavazólap üres volt. A megejtett szavazás alapján elnök kihirdeti a határozatot, hogy a közgyűlés Dr. Jelen Gyulát 177 szavazattal főgondnoknak megválasztotta.” *Az egyházközség képviselőtestülete rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve 1928. november 8-án.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

92 *Mailáth püspök leirata az egyházközségnek 1928. dec. 12-én.* – KPL: Num. 5291–1928.

1929. január 10-én fontos esemény következett be az egyházközség életében. Gróf Mailáth Gusztáv Károly elnöklete alatt rendkívüli közgyűlést tartottak az egyházközség gyűléstermében. Hirschler József betegsége miatt nem vehetett részt a közgyűlésen. Megtartva a régi szép szokásokat, először a püspök köszöntötte a megválasztott főgondnokot. A személyes köszöntésből érezhető, hogy Mailáth püspök nem most ismerte meg az újonnan megválasztott főgondnokot, és az sem mellékes, hogy személyesen iktatta be a főgondnoki tisztségbe.⁹³ Jelen Gyula⁹⁴ a püspök előtt teszi le ünnepélyes esküjét. Az eskütétel⁹⁵ után Gabányi Imre szólalt fel, és köszöntötte

93 „A közgyűlés bizalmából, melyhez a hitközség minden tagjának bizalma és jóindulata csatlakozott – és amelyet a püspök is legfőbb igazgatói tekintélyével helyben hagyhatott – üdvözlöm a megválasztott főgondnokot, Dr. Jelen Gyulát, akit jóformán gyermekkorra óta ismerek, akinek szorgalmát, tevékenységét megbecsülni tanultam, és akinek hitvallásos katolikus voltáról nem egyszer volt alkalmam személyesen is meggyőződni, és így nem került semmiféle megerőltetésembe, hogy a megnyilvánult közakaratot magam is helyben hagyjam. Kérem a jegyzőt, hogy az ő kinevezési okmányát a kísérő irattal együtt olvassa fel, mert ezek már örök életű okmányok lesznek, amelyekből ő – bár fiatalnak látszik, habár a munkában, tevékenységben, tapasztalatokban előrehaladt – lássa, hogy milyen kötelességek háramlanak reá, és hogy azokról sohasem feledkezzék meg.” *Mailáth püspök köszöntése a közgyűlés jegyzőkönyvében 1929. jan. 10-én.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

94 Jelen Gyula csejthei születésű, kolozsvári lakos, ügyvéd. Az impériumváltozás óta földbirtokán gazdálkodik, s általa alapított iparvállalatok vezetésével foglalkozik. Nagy tevékenységet fejt ki az egyesületi élet terén. Elnöke a kolozsvári Nemzeti Kaszinónak és a Kvári Kath. Népszövetségnek. A Kolozsvári Takarékpkt. és Hitelbank igazgatósági tagja. – OSVÁTH Kálmán (szerk.): *Erdélyi Lexikon*. Nagyvárad 1928. 132.

95 „Én, Dr. Jelen Gyula esküszöm az élő Istenre, boldogságos Szűz Máriára és Isten minden szentjeire, hogy mint a kolozsvári egyház főgondnoka kötelességeimet híven és pontosan teljesítem, az egyház és iskola javait, jogait és javadalmait mindenben védeni és tehetségem szerint előmozdítani, azoknak rám bízott vagy bízandó mindennemű vagyont lelkismeretesen kezelni fogom. Valamint pedig jelenben semmiféle titkos, hatóságilag meg nem engedett egyház- vagy alkotmányellenes, vagy az anyaszentegyház által tiltott egyesületnek, nevezetesen a szabadkőművesek társulatának tagja nem vagyok, így jövőre sem fogok ilyenbe lépni. Isten engem úgy segítjen, boldogságos Szűz Mária és Istennek minden szentjei.”

az újonnan beiktatott főgondnokot. Törhetetlen, szorgalmas, tisztességes és becsületes embernek nevezte, és biztosította arról, hogy törhetetlen szeretettel és bizalommal mellette fognak állni a munkában. Jelen Gyula székfoglaló beszédében külön köszönetet mondott a főpásztornak, aki személyesen iktatta be őt főgondnoki tisztségébe. Az újonnan kinevezett főgondnok a következő elveket nevezte meg, amelyek alapján vezetni kívánta az egyházközséget: ő maga az egyházi önállóság és függetlenség híve; az egyházközség ügyeinek vezetése meglátása szerint nem egy zárt társaság feladata; nagyobb teret biztosítana a nők munkájának. Céljai: a szabályzat átalakítása; a jogos kritikák elfogadása; az egyházközség jóhírének megőrzése; az iskolák felkarolása; a gazdasági kérdésekben a múlt lezárása, az abból származó kötelezettségek megvizsgálása, a nem illetékes kötelezettségek elhárítása és az el nem hárítható akadályok rendezése.

A programbeszéd arról árulkodik, hogy két lábbal a földön álló emberrel gazdagodott az egyházközség, aki a való élettől számol a gazdasági életben is. A közpénzek kezelésénél pedig az egyetlen szabály a becsületesség és a szigorú takarékoság. Erre igen nagy szüksége volt az egyházközségnek.

Jelen Gyula ekkor már a Kolozsvári Nemzeti Kaszinó elnöke is volt. A kaszinóban betöltött elnöki megbízatását a bizalom a munka az egymás megismerése és megbecsülése hatotta át. Különös figyelmet fordított a szegény, de jó előmenetelű diákok megsegítésére, a művészek és munkájuk megbecsülésére és a könyvtár bővítésére.⁹⁶

Az 1929-es évben megtartott rendes választmányi gyűlések jegyzőkönyveiben csak annyit találunk a holland kölcsön-ügyről, hogy külön bizottság által előkészítés alatt áll az ügy teljes átvizsgálása Gabányi Imre ügyvéd vezetésével, és amint ez a vizsgálat megtörténik, akkor beillesztik a költségvetésbe is. Erre a püspöktől haladékot is kértek. A gazdasági bizottság jelentéseiben folyamatosan szerepelt a holland kölcsön tőkekamatadója is, amelyet minden hónapban rendezni kellett. Ennek fedezése nem mindig ment egyszerűen, ezért

---

Az eskütétel szövege a közgyűlés jegyzőkönyvében 1929. jan. 10-én. – KPL: Num. 6. d. 290h.

96 Ehhez lásd még MERZA Gyula, *Száz év története – Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt*, Kolozsvár 1940.

az egyházközség nem egyszer kénytelen volt kölcsönhöz folyamodni a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbankhoz.⁹⁷

Az 1930. február 19-én tartott ülésen még mindig problémaként merült fel a holland kölcsön végleges elszámolása, ami miatt a költségvetést nem lehet elkészíteni. Jelen Gyula az ügy felülvizsgálására kiküldött bizottságot, valamint a Gergely Ferenc-féle bolt ügyeinek megvizsgálásával megbízott bizottságot „megsürgette”, hogy jelentéseiket rövid időn belül adják be, mert ennek megtörténte után lesz alkalmuk tiszta képet kapni mindenről.

Rövid összefoglalót találunk az 1929-es év eseményeiről az 1930. július 20-án tartott rendes közgyűlés jegyzőkönyvében. Jelen Gyula főgondnok beszámol a pasztoráció területén végzett előrehaladásokról, az iskolák helyzetéről, és ami minket leginkább érdekel, az anyagi helyzetről. „Ami az anyagi helyzetet illeti, az nem valami könnyű, mert nehézségekkel küzdünk. Igen sok figyelmet, gondosságot és óvatosságot igényel az Egyházközség pénzügyi helyzetének irányítása és vezetése. Az erők egyesítésében látom az általunk óhajtott eredményeket, amelyekhez el fogunk jutni, hogy ti. teljesen stabilizálódva és megerősödve legyen anyagi helyzetünk.

Az Egyházközség pénzügyi helyzetében fő törekvésünk arra irányult, hogy bevételeinkben és kiadásainkban igen szigorú takarékossgot tartsunk. Így az 1929. évi bevételekhez arányítva a folyó 1930. évi bevételt 3 millió Lei többletet mutathatunk ki.

A pénzügyi vezetésnél igyekszünk minden hónapban kiadásainkat leszállítani és adósságainkat konvertálni, hogy egy hitelezőnek tartozzunk lehetőleg olcsó kamatlábbal. Külföldi pénzügyintézettől olyan kölcsönt óhajtunk felvenni, hogy egész helyzetünk konszolidálja és stabilizálja. Hitelezőink közül az úgynevezett holland banknak minden félévben amortizációs részlet rendezésével pontosan eleget tettünk, sőt a folyó év első felében 5000 holland forint tőketörlesztést is teljesítettünk. Mindezen fizetéseket azonban nem új

⁹⁷ Ehhez lásd az egyházközség választmánya rendes üléseinek következő jegyzőkönyveit: 1929. febr. 27-én; máj. 24-én; jún. 27-én; jún. 30-án; szept. 18-án. – KPL: Num. 6. d. 290h., valamint Hirschler József a felterjesztett jegyzőkönyvekhez illesztett rövid levelét 1929. júl. 19-én. – GYÉL: Num. 284-1929.

adósságok felvételével eszközöltük, mint ahogy korábban történt, hanem mi a saját jövedelmeinkből tudtuk teljesíteni. Fel kell említenem, hogy egyik helybeli hitelezőnknek: a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknak 10.000.000 Leivel tartozunk, azonban e hitelezőnk jóindulatulag viselkedett velünk szemben. Itt a fizetési kötelezettségeinknek nem tudtunk eleget tenni, de a hitelező bank az Egyházközséget békén hagyta és nem élt jogaival.”⁹⁸

A főgondnok visszatekintő jelentése reményre ad okot. Mivel pedig úgy látja, hogy nagyon kevés ember hordozza a vállán az ügy továbbvitelét, ezért szeretné megszervezni az egyházközség gazdasági hivatalát.

Az öröm nem tart sokáig, mert 1931. március 10-én a főgondnok bejelenti egy 4 milliós átmeneti kölcsön felvételét. Ezt a kölcsönt Hirschler plébános veszi fel az Erdélyi Banktól a plébánosi javadalom terhére. A kölcsön felvételére azért volt szükség, mert megjelentek azok a hitelezők, akik annak idején a főgondnokért kötelezettséget vállaltak. A plébánia tulajdonát képező bérházak és villák bérjöveldelmei Hirschler plébánost illették meg. A felvett kölcsön miatt a plébános ezeket a jövedelmeket teljesen átengedte az Erdélyi Bank és Takarékpénztárnak.⁹⁹ A választmány jelenlévő tagjai tudomásul

98 *A Kolozsvári egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyve 1930. júl. 20-án.* – KPL: Num. 6. d. 290h.

99 „Egyházközség plébánosa igazolom, hogy Önök kérésemre nekem Lei 4000000 (négymillió) összeg erejéig terjedő folyószámlakölcsönt engedélyeztek az intézetük által megállapított külön okiratba foglalt általános folyószámlái összekötöttesre vonatkozó feltételek és az alábbi speciális biztosítékok mellett. Minthogy hivatali állásomnál fogva a kolozsvári róm. kat. Egyházközség telekkönyvi tulajdonát képező és a cluji 8146. számú telekjegyzőkönyvben foglalt ingatlanok a Fürdő utca és a Sétátér között levő területen a Fürdő utca, Tompa Mihály és Schütz János utcák vonalaiban épült 8 db kétemeletes és 3 db régi földszintes bérvilla, továbbá a Bartha Miklós utca 18. számú egyemeletes ház, továbbá a Piața Unirii 15. számú házban levő üzletek bérei plébánosi tisztem megszüntéig teljes egészében engem illetnek meg, a fent írt tartozásom és járulékainak fedezetére lekötöm mindezen ingatlanok és üzletek teljes bérjöveldelmét, visszavonhatatlanul Önökre engedményezvén az Önökkel szemben fennálló, vagy a jövőben keletkezendő mindennemű tartozásaim teljes kiegyenlítéséig ezen házbéreket, amelyek behajtása tekintetében Önök jogosítottak rendelkezni, saját megítélésük szerint vagy külön

veszik a kölcsön felvételének tényét és azt is, hogy ezen épületek bérei a jövőben a bank jövedelmét képezik. Ezek a jövedelmek plébánosváltás esetén is a bankhoz folynak be.¹⁰⁰

A püspökhöz jóváhagyásra felterjesztett jegyzőkönyvi kivonat mellett szereplő levélben Hirschler plébános megjegyzi, hogy mivel a volt főgondnok visszaélt bizalmával, ismét „súlyos kötelezettségeket”¹⁰¹ kellett magára vállalnia. Mailáth az engedélyt csak bizalmas levélben adja meg, ami még a választmány előtt is titokban tartandó, és szigorúan felszólítja Hirschlert, hogy a saját és munkatársai tisztességes ellátásán kívül „minden mellőzhető kiadást apasszon, hogy jövedelmének nagyrésze minél gyorsabb törlesztésre fordítás-sék.”¹⁰² Feltűnő, hogy a kézzel írt levélen ez áll: „az összes szakértők

---

megállapodásaink értelmében utalványozván a bruttó bérjövdelemből a fizetendő közterheket és egyéb kiadásokat, a különbözetet pedig a tartozás és járulékaiknak csökkentésére használnán fel.” *Az egyházközség választmányja rendkívüli ülésének jegyzőkönyvi kivonata, Hirschler József plébános nyilatkozata a kölcsön felvételére 1931. márc. 10-én.* – GYÉL: Num. 747–1931.

100 „Alulírott Kolozsvári róm. kat. Egyházközség, mint a fent hivatkozott ingatlanok tulajdonosa, igazoljuk egyfelől azt, hogy mindezen ingatlanok és üzletek bérjövdeleme az Egyházközség mindenkori plébánosát, tehát jelenleg Dr. Hirschler József pápai Prelátus urat illeti meg, másfelől tudomásul vesszük azt, hogy Dr. Hirschler József plébános úr ezen minőségében a fenti kölcsönt Önöktől igénybe vette, és hogy a házbéreket fentiek szerint Önökre engedményezte. Ezen tudomásulvételt a magunk részéről azon kötelezettségünk elvállalásával erősítjük meg, hogy a plébánosi tisztségben az Önök teljes kiegyenlítése előtt netán előálló személyi változás esetében a tartozás és járulékaiknak kifizetését, valamint a bérjövdelem megtörtént engedményezésének elismerését és fenntartását az utód által is elismertetjük úgy, hogy az Önök mindennemű követelésének teljes kiegyenlítéséig a fent írt összes bérek kizárólag Önökhöz folyhatnak be, úgy Hirschler dr. úr plébánossága alatt, mint esetleges plébánosváltás esetén is. Egyben ezen folyószámla tartozás és járulékaiknak kifizetéséért alulírott Egyházközség Önökkel szemben készfizetői kezességet vállalunk, Cluj, 1931. március hó. Tanúk.” *Az Erdélyi Bank és Takarékpénztárhoz írt levél 1931. márc. 11-én.* – GYÉL: Num. 1797. d.

101 *Hirschler József plébános levele Mailáth püspöknek 1931. márc. 11-én.* – GYÉL: Num. 223–1931.

102 *Kézzel írt jóváhagyás a kölcsönre 1931. márc. 12-én.* – GYÉL: Num. 747–1931.

- László Endre¹⁰³ úr - nagyon kedvezőnek találják a kölcsönt. Sürgős jóváhagyást kérnek." Ez Zomora Dániel általános helynök hozzászólása. Ezen szám alatt található még egy levél, amely véleményem szerint ugyancsak Zomora Dániel levele lehet. A levél címzettje „K. J.” vagyis Kedves (Hirschler) József, keltezés és aláírás nélkül. A levél őszinte, személyes és nem rejti véka alá az aktuális problémákat.

Jelen Gyula főgondnok már ünnepélyes beiktatása után megtapasztalta, hogy az egyházközség helyzete nem a legrózsásabb. Az ünnepélyes beiktatás magasztos hangulata hamar elillant, mert egyszerűen nem tudta, hogy mire is vállalkozik. Erről értesülünk abból a levélből, melyet a főgondnok Mailáth püspöknek írt 1931. július 8-án. A beiktatás után képtelen volt átlátni az egyházközség zűrzavaros helyzetét. A plébános a beiktatás után két héttel szíves intézkedés céljából átadta a Holland Bank levelét a főgondnoknak, amelyben a hitelező 24 120 holland forint kamatot követelt. Szembe kellett néznie azzal is, hogy ezen összeg kifizetésére az egyházközség pénztárában nincs pénz. Ekkor látta be, hogy a holland kölcsön kamatait csakis újabb és újabb kölcsönök felvételével lehet törleszteni. A plébánost kérte arra, hogy együtt eszközöljenek ki egy kölcsönt a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknál, de a plébános ezt visszautasította, mert elmondása szerint a bank vezetőjével a viszony nem felhőtlen.

A főgondnok tehát ezzel a teherrel egyedül maradt. Az egyházközségnek pénzügyi szempontból nem volt jóhíre. A kölcsönt sikerült megszavaztatni, de a kölcsönért a főgondnoknak készfizető kezeséget kellett vállalnia. „A katasztrófa az egyházközség küszöbén volt, az ajtó is ki volt nyitva, ha a Holland kamat akkor nem lett

103 László Endre a Transsylvania Bank R. T. vezérigazgatója. 1882. Impériumváltozás előtt a Törökkanizsai Kerületi Takarékpénztár igazgatója és az ott alapított Villamos R. T. vezetője volt. 1921-ben elfoglalta a gyulafehérvári Takarékpénztár vezérigazgatói pozícióját. Ezen intézet, mely cégét Transsylvania Bank R. T.-ra változtatta. 1928 évben magába olvasztotta az Erdélyi Gazdasági Bankot, és székhelyét Kolozsvárra tette át. Az egyesült intézet ügyv. alelnökévé választották. Az erdélyi róm. kath. státus igazgató tanácsosa. Az Erdélyi Bankszindikátusnak revizora és igazgatótagja. - OSVÁTH Kálmán (szerk.): *Erdélyi Lexikon*. Nagyvárad 1928. 168.

volna átutalva, és hálát adok a Jóistennek, hogy ezt sikerült nekem főgondnokságom első heteiben elhárítanom, viszont úgy gondolom, hogy nem szerénytelen az az alázatos kérésem, hogy immár több mint 2 év után a kölcsönökért vállalt készfizető kezességem alól felmentést nyerjek és magán vagyonomat mentesítsem ezen obligó alól!”¹⁰⁴ Ez a kis mozaikkocka is azt mutatja, hogy a kolozsvári egyházközségben még messze nem mennek rendben a dolgok.

Ezt a tényt egy 1931 augusztusában kelt jelentés bizonyítja. A Nationale Spaar-en Emissionbanktól felvett 40 millió lejes kölcsönből a megmaradt összes tényleges érték 10 370 500 lej.¹⁰⁵

Az 1930. és 1931. években az egyházközség a tőkekamatadót mindig befizette és átutalta. Viszont az is megtörtént, hogy haladékot kellett kérniük, mert a bérházak bérjövendelmét nem tudták időben beszédni. Az egyházközség a bankintézetnek jelezte, hogy számukra az áprilisi és októberi részletfizetés a legalkalmasabb, mert a bérjövendelmek a májusi és novemberi hónapokban folynak be.¹⁰⁶ Ha az egyházközség nem fizetett, a bank azonnal levélben jelezte ezt a főhatóságnak.

A kolozsvári egyházközség holland kölcsön-ügye eljutott egészen Rómáig is. A Zsinati Kongregáció a nunciatúrán keresztül érdeklődött az ügyről. Az Egyházmegyei tanács (a Státus új neve) fülébe jutott, miszerint Serafini bíboros közölte a bukaresti nunciatúrával,¹⁰⁷ hogy a „holland katolikusok panaszt tettek az Apostoli Szentszéknél a kolozsvári római katolikus egyházközség ellen amiatt, hogy ez az annak idején felvett úgynevezett Holland-kölcsön után, már jó idő óta sem tőketörlesztést, sem kamatot nem fizetett.” Ezt a panaszt a holland püspökök is magukévá tették.¹⁰⁸ Mailáth püspök ezügyben

104 *Jelen Gyula főgondnok levele Mailáth püspöknek 1931. júl. 8-án.* – GYÉL: Num. 518–1931.

105 *Jelen Gyula főgondnok jelentése Mailáth püspöknek 1931. aug. 8-án.* – GYÉL: Num. 535–1931.

106 *A kolozsvári római katolikus egyházközség levele Mailáth püspöknek 1931. nov. 4-én.* – GYÉL: Num. 882–1931.

107 *A bukaresti Apostoli Nunciatúra olasz nyelvű levele Mailáth püspöknek Luigi Arrigoni titkár aláírásával 1933. márc. 25-én.* – GYÉL: Num. 8806.

108 *Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspökhöz 1933. ápr. 8-án.* – GYÉL: Num. 830–1933.

két levelet is kapott a bukaresti nunciatúrától. A püspök késedelem nélkül levelet ír a kolozsvári plébániának, jelezve, hogy „rövid időn belül” küldjenek egy áttekinthető jelentést az olasz levélben felsorolt pontokra válaszolva. A S. Congregatio levelének¹⁰⁹ első pontjában az egyházközség fizetőképességére kíváncsi, mert egy „francia nyelvű panaszlevél”¹¹⁰ azt igyekszik bizonyítani, hogy „az egyházközség tudna fizetni, de nem akar.”¹¹¹ Hirschler válaszlevele a püspöknek egy újabb problémát is felvet. „A szerződés első pontjában úgy a tőkéért, mint a kamatokért és egyéb járulékokért a püspöki hatóság (Alba Iulia) a készfizető kezességét az egész kölcsön időre elvállalta és ennek bizonyítékául a Kegyelmes Püspök Úr a szerződést aláírta.”¹¹²

Mailáth püspök az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsát kérte fel, hogy részletes jelentést adjon a kölcsönügyről.¹¹³ Az Igazgatótanács ebből a célból bizottságot hozott létre, amelynek tagjai: dr. Inczedy-Joksmann Ödön világi alelnök, gr. Béli Kálmán és dr. Gabányi Imre igazgatótanácsos. Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa november 28-án türelmet kér Mailáth püspöktől. A „komplikált anyagi kölcsönügy” megvizsgálásához több összejövetelre és időre van szükség, ezért annak elkészítése elhúzódhat januárig is.¹¹⁴ Azonban december 4-én érkezik a megnyugtató levél, hogy elkészült a véleményes jelentés, amelyet először a december 13-i ülésen fognak az igazgatótanács ülése elé terjeszteni véleményezésre.¹¹⁵

109 *A bukaresti Apostoli Nunciatura olasz nyelvű levele Mailáth püspöknek Luigi Arrigoni titkár aláírásával 1933. júl. 27-én.* – GYÉL: Num. 8988.

110 „Réponse a la question de l'emprunt Hollandais”

111 *A Főhatóság levele a kolozsvári plébánia hivatalnak 1933. márc. 29-én.* – GYÉL: Num. 1051-1933.

112 *Részlet Hirschler József plébános Mailáth püspöknek írt leveléből 1933. okt. 30-án.* – GYÉL: Num. 948-1933.

113 „Tisztelettel kérem, szíveskedjenek a Szentszék részéről a kolozsvári Holland-kölcsön ügyében kért hozzászólást mielőbb elküldeni, hogy a S. Congregatio Conciliinek mi is elküldhessük már az oly rég óta esedékes választ.” *Mailáth püspök levele az Egyházmegyei Tanácshoz 1933. nov. 25-én.* – GYÉL: Num. 1051-1933.

114 *Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspökhöz 1933. nov. 28-án.* – GYÉL: Num. 3049-1933.

115 *Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspökhöz 1933. dec. 4-én.* – GYÉL: Num. 3114-1933.

Az Igazgatótanács decemberi ülésén arra az elhatározásra jutott, hogy egy új véleményes jelentés megszövegezésére van szükség. Ennek elkészítésére az Egyházmegyei Tanács világi elnökét, Gyárfás Elemért, az alelnököt, Zomora Dániel nagyprépostot és Jelen Gyula igazgatótanácsost kérték fel. A kolozsvári egyházközség vezetőségétől sürgős és teljeskörű tájékoztatásra volt szükség az egyházközség anyagi helyzetéről, az adósságokról, emellett a holland kölcsön ügyét teljesen kimerítő részletes kimutatásra.¹¹⁶ Az Egyházmegyei Tanács a véleményes jelentés beterjesztésére haladékot kért a nunciaturától.¹¹⁷

Mindkét jelentés dokumentumértékű. Az első, korábban készült jelentésen Jelen Gyula főgondnok és Hirschler József plébános aláírása szerepel. Valószínű, hogy az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa ezen válaszelőrelátást dolgozta át és nyújtotta be Mailáth püspöknek. Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa által kibővített helyzetjelentés 1934. január 10-re készült el. Mindkettő az Apostoli Nunciatura közvetítésével a Sacra Congregatio Concilii (Zsinati Kongregáció) által feltett kérdésekre adja meg a választ.

Az összeállított első válasz röviden összefoglalja, hogy mikor és miért vette fel az egyházközség a holland kölcsönt. Kitér Nemes Ferenc volt főgondnok gondatlanságára, aminek következményeként a felvett kölcsönösszeg $\frac{3}{4}$ része teljesen elveszett. A válasz közli, hogy a gondnok lemondott, és a kölcsön felhasználásának ellenőrzésére az egyházközség által kiküldött bizottság felbomlott. Az anyagi veszteség súlyos válságba kergette az egyházközséget.

Az 1928. és 1929. években az egyházközség belföldi pénzügyektől felvett kölcsönökkel tudta rendezni adósságait. 1931-ben ennek a kötelezettségnek már csak részben tudott eleget tenni. Azonban az 1932. és 1933. években az egyházközség egyáltalán nem tudott eleget tenni fizetési kötelezettségeinek. Ennek okait a következőkben foglalmazták meg:

116 *Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspökhöz 1933. dec. 13-án.* – GYÉL: Num. 3186–1933.

117 *Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspökhöz 1933. nov. 18-án.* – GYÉL: Num. 2824–1933.

„1. 1930. évtől kezdve a világ minden részére kiterjedő gazdasági válság állott elő, ami 1931. és 1932. években még fokozódott és ami még ma is teljesen megoldatlan. (Az államok nem tesznek eleget fizetési kötelezettségeiknek, valutáris zavarok állnak fenn, gazdasági elzárkózás stb.)

2. Romániában a gazdasági krízis máig súlyosabb. Agrárállam, amely nem tudja elhelyezni a világpiacon termékeit, ipara, kereskedelme nem elég fejlett és versenyképes. Ezért az állam nemcsak nehezen tud eleget tenni külföldi fizetéseinek, de belsőleg is fizetésképtelen. Nem tudta rendesen fizetni tisztviselőit, nyugdíjasait, még ismételten redukált fizetésekkel sem, egyéb állami tartozások (dologi kiadások, szállítások, stb.) pedig több évre visszamenőleg kifizetetlenek. Költségvetési hiányát magas adók sem fedezik, a magas adók pedig a legszigorúbb behajtás mellett sem folynak be, mert az állampolgárok teherviselőképessége kimerült. Ez az állami pénzügyi krízis most is állandóan tart.

3. A gazdasági válság legerősebben sújtja az erdélyi kisebbségeket, részben mert a közterhek itt a legnagyobbak, másrészt pedig az állami támogatás a kisebbségek részére aránytalanul kevesebb. Kongruát¹¹⁸ az egyházak aránytalanul kapnak, iskoláink államsegélyben nem részesülnek.

4. A gazdasági krízis következtében az ingatlanok jövedelmezősége több mint 50%-kal visszaesett. Míg 1927. évben egyházközségünk jövedelme összes alapjaival együtt 7 381 114 lejt tett kimutathatólag, addig 1932. évben már csak 5 120 532 lejt tett ki papíron és 1933. évre már csak 3 742 500 lejt irányozhattunk elő. Valóságban egyrészt a terhek miatt, amelyek nagyobbak, másfelől a bérkövetelések behajthatatlansága miatt ez sokkal rosszabb. 1932. évben összesen 200 000 lej összeg lett leírva, mint be nem hajtható követelés, perelve van és behajtás alatt áll 1 566 063 lej összeg. Ebből látható, hogy a gazdasági krízis miatt a bérlők még a csökkent béreket sem tudják fizetni.

5. Egyházközségünk 1932. évben annak dacára, hogy a holland-kölcsön esedékes részleteit nem fizette ki, még deficittel¹¹⁹ zárta

118 Papok, lelkészek jövedelmét kiegészítő állami juttatás.

119 Hiánnyal, veszteséggel.

le mérlegét. A helyzet még súlyosabb 1933. évben, amennyiben rendszeres bevételekben 4 777 600 lejben előirányzott jövedelemmel szemben áll 6 016 993 lej előirányzott és már tovább nem mérsékelhető kiadási tétel. Látható, hogy egyházközségünk azokat kénytelen fenntartani, hacsak nem akarja hitvallásos iskoláit, gyönyörű intézményeit (Marianum, Augusteum, Szent Antal Árvaház stb.) feladni.

6. Egyéb adósságai is vannak az egyházközségnek, így terheli még közadó, és illeték egyenérték címén 1 531 148 lej hátralék, egyéb adósságok címén 16 046 000 lej összegnek kamatja és törlesztő részletei.

7. Időközben a Spaar-en Emissiebank csődbe került. A kötött szerződés szerint az egyes kötvénytulajdonosok nem állanak egyenként jogviszonyban az adós egyházközséggel és így az egyházközség egy csődben lévő banknak nem fizethet – még ha tudna is fizetni –, mert nincs semmi garancia arra, hogy az átutalt pénzt a bank a kötvénytulajdonosoknak kifizeti.

Egyházközségünk ezen nehézségek miatt ismételten levelezést folytatott az egyes holland hitelezőkkel, kérve egyrészt azok türelmét, másrészt ígérve azt, hogy megfelelő Treuhändert¹²⁰ igyekszik keresni a közvetítésre. Nem fedti tehát a teljes valót az, hogy az egyházközség nem adott választ az egyes hitelező kötvénytulajdonosoknak, hanem az a való tényállás, hogy egyes türelmetlen hitelezők – bár ez a mai gazdasági körülmények között teljesen érthető – ismételten fordultak sürgető levelekkel hozzánk, s nem elégedtek meg azzal, hogy igyekszünk megfelelő megoldást találni.¹²¹

Ebből a válaszeljeből sok mindent megtudhatunk és megállapíthatjuk, hogy az egyházközség egyrészt az országban uralkodó súlyos gazdasági válság miatt vált fizetéseképtelenné, ugyanakkor minden erejével arra törekedett, hogy rendezze a holland kölcsön ügyét. A kötvénytulajdonosok jószándékán múlik az, hogy hozzájárulnak-e lényeges tőke- és kamatengedményekhez.

120 Megbízott személy.

121 *Az Apostoli Nunciatúra kérésére a Sacra Congregatio Concilii számára megfogalmazott válaszelevél a holland kölcsön-ügyről dátum nélkül.* – GYÉL: Num. 1797. d.

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának jelentésében mindenekelőtt leszögezi, hogy ezzel az ügygel első ízben csak 1933. november 10-én nyílt alkalma foglalkozni, mert az 1932. május 30-i egyezmény előtt az egyházközség anyagi ügyeibe nem láthattak bele, sem tanácsadás, sem figyelmeztetés formájában. Mivel ez az összetett és bonyolult kérdés eddig számukra ismeretlen volt, ezért haladékot kértek az Apostoli Nunciatúrától, és egy felkészült bizottság felállításával arra törekedtek, hogy a jogilag, gazdaságilag és pénzügyileg bonyolult helyzetet felderítsék. A fent említett bizottság tagjai – Inczedy-Joksmann Ödön, gr. Béldi Kálmán és dr. Gabányi Imre – elkészítették a jelentést, amelyet az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanács két ülésen – 1933. december 12–13. és 1934. január 9–10. – tárgyalták meg.

Az összefoglaló jelentés röviden összefoglalja a holland kölcsön felvételének időpontját, célját és a kölcsön felvétele előtt fennálló tartozásokat. Érdekes, hogy ezzel egyidőben hasonló összegű holland forintos kölcsönt akartak ráerőszakolni a brassói és a gyergyószentmiklósi egyházközségre, sőt a Státus Igazgatótanácsára is. Minden esetben az intézmények kezelésében lévő ingatlanokat akarták zálogosítani. Az Igazgatótanács okosan járt el akkor, amikor nem ment bele ebbe a kockázatos üzletbe.

Pontos kimutatást találunk arra nézve, hogy a felvett kölcsönből – már ami a kezelési költségek, veszteségek és különböző jutalékok után megmaradt – mit sikerült kifizetni. A rendelkezésükre álló összeg román lejre átváltva 34 112 252 lej. Ebből az összegből a következőket fizették ki:

1. A kölcsön romániai illetékére és egyéb költségekre – 1 589 013 lejt
2. A fennálló régi tartozásokra – 5 736 650 lejt
3. A bankoknak kamatokban – 903 368 lejt
4. Emeletes bérház vásárlására Kolozsvár főterén – 4 310 000 lejt
5. Nyomda és berendezés vásárlására – 2 849 743 lejt
6. Kolozsvári Takarékpénztárnál részvényvásárlásra – 280 999 lejt

7. Kolozsvári Kereskedelmi Banknál részvényvásárlásra - 7200 000 lejt
8. A Kereskedelmi Banknál letétbe helyezve - 2 300 000 lej
9. A Gergely-féle fűszerüzletbe befektetve - 8 786 927 lejt
10. A kiküldött bizottság által meg nem állapítható célra - 155 552 lejt

Ha valaki járatos a pénzügyi kérdésekben, már a kölcsön felvételekor megállapíthatta volna, hogy a „Holland-kölcsön a kolozsvári egyházközségre nézve rendkívül hátrányos”. A Kolozsvár főterén lévő emeletes ház és a nyomda megvan, de értékük a felére csökkent. A részvények, betétek és a Gergely-féle fűszerüzletbe befektetett összeg, összesen 18 723 478 lej, teljesen elveszettnek tekinthető. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a pénzügyi válság idején, amely Romániát az 1931-1933-as években különösen érintette, a részvényvásárlások miatti veszteség szinte elkerülhetetlen. Az eltűnt összeget csak úgy lehetett volna részben megmenteni, ha azt az egyházközség ingatlanvásárlásokra vagy építkezésekre fordítja. Egyszóval a 40 millió lejes holland kölcsönből az egyházközségnek csak mintegy 3-4 millió lej értékű tárgya maradt meg.

Jelzalog gyanánt le volt kötve az egyházközség összes ingatlanja. A kölcsön-papírokon szerepelnek a telekkönyvi számok. A jelzálogosított épületek listáján nem szerepel a Szent Mihály-templom. Az itt tárgyalt jelentésbe még a templomot is bevették. Később viszont kiderült, hogy a templom kivételt képez.¹²²

---

122 „...megállapítottam azt, hogy sem a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank kölcsönénél, sem pedig a Holland-kölcsönnél nincsen lekötve jelzálogilag a templom. Igen sajnálatos az, hogy ebből a téves megállapításból az Egyházközségünkre nézve többé-kevésbé kellemetlen következtetések vonattak le és legutóbb a templom jelzálogi teher alól való kivétele, mint a holland-kölcsön transzaksiójának egyik különösen kedvező eredménye lett feltüntetve. Mindenesetre szükségesnek látom azt, hogy a Kegyelmes Főpásztor továbbá az Egyházmegyei méltóságos igazgatótanács és általa a Nunciatura is megfelelő módon felvilágosítást nyerjenek a tévedésről és arról ezzel kapcsolatosan, hogy a templomot semminemű veszély nem fenyegeti, amint hogy azt nem is fenyegethette.” *Részlet Nagy László ügyvéd a kolozsvári egyházközséghez írt leveléből 1934. máj. 29-én.* - GYÉL: Num. 560-1934.

A szóban forgó időpontban (1934) az összes tartozás 687 415 holland forint, ami átszámítva meghaladja a 46 millió lejt. Ebben a jelentésben is szerepel, hogy az egyházközség 1931-től már nem tud eleget tenni a visszafizetéseknek, ezért is fordultak újabb és újabb kölcsönökhöz. A bizottság megállapította, hogy a vizsgálat idején az egyházközség terhén milyen tartozások állnak fenn.

A holland kölcsön körülbelül 46 millió lej; a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank követelése: 16 596 250 lej; a plébánosi javadalom tartozása az Erdélyi Bank és Takarékpénztár fele: 2 181 000 lej; adótartozások: 2 800 000 lej. Összesen 67 577 450 lej. Megállapítható tehát, hogy a holland kölcsön felvételekor meglévő 5 millió tartozás az eltelt hat év alatt a tizenháromszorosára emelkedett.

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa a Sacra Congregatio Concilii 1933. július 13-án kelt leiratában feltett kérdésekre a következő választ adta: az egyházközség nevében a kölcsönokmányt Hirschler József prelátnok-plébános, Nemes Ferenc volt főgondnok és Váradi Albert gondnok írták alá. Az egyházközség rendelkezik a jelzálogosított ingatlan-vagyontárgyakkal. Ehhez a kölcsönhöz „az Ordináriusnak a káptalan hozzájárulásával adott engedélye nemcsak hogy nem adatott meg, hanem ellenkezőleg a püspöki hivatal a hozzá felterjesztett kölcsön-szerződést, mint az egyházközségre károsat, 1926. április 30-án 2092/1926. szám alatt ennek vissza adta anélkül, hogy azt a káptalanhoz véleményezésre csak áttette volna is.” A kölcsön-okmányban nem szerepelt sem a kölcsön célja, sem a felvett összeg befektetési módja. „A kölcsön tőkéjéért, törlesztési részleteiért és kamataiért Mailáth püspök úr önagyméltósága feltétlen és egyenes adóstársi minőségben való felelősségét állapítaná meg, amennyiben a kölcsön-okmányon a sajátkezű aláírása szerepel. Ez azonban csakis a püspök úr erkölcsi és legfeljebb személyes

---

„Hogy e kérdésben teljesen tisztán lássunk, felkértem még külön Dr. Krasznay Pál ügyvédemet, nézzen ő is utána. Ő is megerősítette Dr. Nagy László jelentését, hogy a telekkönyvben a templom nincs jelzálogilag lekötvé a holland kölcsön miatt. Érdekes volna megállapítani, hogy kicsoda, minő alapon és minő célból jelezte a Nuncius Óxellenciájának, hogy a templom meg van terhelve?” *Részlet Hirschler József plébános leveléből Mailáth püspöknek, amellyel felterjeszti Dr. Nagy László ügyvéd fent idézett levelét 1934. jún. 14-én.* - GYÉL: Num. 560-1934.

felelősségét jelentheti, de semmiesetre sem a püspökség, mint jogi személy vagyoni felelősségét.”¹²³

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa fenti jelentéstervezetét elfogadta, és véleményezés után a végleges szöveget Zomora Dániel személyesen vitte fel az Apostoli Nunciatúrára. Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa felkérte Mailáth püspököt, hogy a kolozsvári egyházközség vezetőségét utasítsa, hogy a jövőben egyetlen lépést se tegyen a székeskáptalan és az igazgatótanács megkérdezése nélkül. Ugyanakkor jelentsen be minden olyan egyházközséghez beérkező ajánlatot, ami a holland kölcsön-ügy helyreállítására megoldást ajánl. Enélkül nem igazán tudnak segíteni az egyházközség helyzetén.¹²⁴

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa, az egyházközség helyzetét tovább vizsgálva arra a döntésre jutott, hogy radikális lépések megtételére lesz szükség. Az egyházközség vagyoni ügyeinek teljes rendezéséig teljes felügyelet és ellenőrzés szükséges. Ez a felügyelő szerv jelen esetben csak az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa lehet. Mindez természetesen a főpásztor megbízásával. Az ellenőrzés érintené a kolozsvári Szent Mihály-egyházközséget érintő pénzügyi és gazdasági ügy jóváhagyását, a hollandkölcson-üggyel kapcsolatos összes tárgyalások lebonyolítását, és rendelkezne a plébánosi javadalom fölött is. Ez egyszóval azt jelenti, hogy az egyházközség autonóm szerveinek működése fölött a legteljesebb ellenőrzést és felügyeletet gyakorolná.¹²⁵

Ezen tervezet elkészítése mögött Gyárfás Elemér állt, aki eredetileg négy pontban fogalmazta meg a sürgős teendőket. Az ok, amiért ez a tervezet elkészült, az volt, hogy Valerio Valeri nuncius is áttanulmányozta a fentebb említett jelentést a vagyoni helyzetről, és meglátása szerint „ha ezt így felterjeszti, a Congregatio nyomban elejti Hirschlert”. Ezért a nuncius a jelentéssel együtt fel akarta

123 *Az Egyházmegyei Tanács jelentése a holland kölcsönről 1934. jan. 10-én.* – GYÉL: Num. 3292–1934.

124 *Ld. Az Egyházmegyei Tanács levele Mailáth püspöknek 1934. jan. 11-én.* – GYÉL: Num. 3292–1934.

125 *Ld. Egyházmegyei Tanács Igazgatótanács levele Mailáth püspöknek 1934. febr. 15-én.* – GYÉL: Num. 380–1934.

terjeszteni Gyárfás javaslatait is a további teendőkre nézve. A nuncius úgy látta jónak, hogy egy 3-7 tagú bizottság teljhatalommal vegye kézbe az ügyek rendezését, és tegye ezt az egyházközség jelenlegi szerveinek kikapcsolásával. Gyárfás pedig azt a megoldást javasolta, hogy amennyiben lehetséges, Hirschlert menteni kellene, mert az ő esetében nem áll fenn a ravaszság és a csalás terhe. Ugyanakkor az egyházközség szerveinek teljes kikapcsolásával nem akart „nagy felfordulást kelteni s egyben veszedelmes praecedentet teremteni”, ezért a 4. pontban úgy fogalmaztak, hogy csak „korlátoztassék az autonómia, míg a tartozások rendeztetnek.” Javaslatát az igazgatótanács két okból nem fogadta el. Egyrészt tekintettel akart lenni az egyházközség vezetőinek érzékenységre, másrészt pedig nem akarta magára vállalni az üggyel járó kellemetlenségeket, mert egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy „az ügyek rendezése véres áldozatok nélkül lehetetlen, s ezek meghozataláért a felelősséget egyedül nem akarta vállalni.” E szempontokat figyelembe véve született meg a három pont, amelyet felterjesztettek a nunciushoz is. Tehát az igazgatótanács csak „felügyeletet és ellenőrzést” fog gyakorolni az ügy lezártáig.

Az ügy rendezése ettől a ponttól két szálon futott. Gyárfás Elemér az Egyháztanács világi vezetői részéről teljesen indokolatlan érzékenykedést és bizalmatlanságot tapasztalt. Ez érezhető lesz a továbbiakban is.¹²⁶

A levelezésekből kitűnik, hogy Gyárfás Elemér jó kapcsolatot ápolt Valerio Valeri apostoli nunciussal. A nuncius nagyon sürgette a hollandkölcsön-ügy mielőbbi megoldását, mert a bukaresti holland követ már háromszor is személyesen felkereste ezzel kapcsolatban, ami azt jelentette, hogy az ügybe már a holland kormány is beavatkozott. Valeri, de maga maga Gyárfás is attól tartott, hogy ha a holland követ a román külügyminiszterhez fordul, a botrány elkerülhetetlen lesz.¹²⁷ Gyárfás Elemér minden levelében érezhető az aggodalom, a legjobb szándék és akarat az ügy rendezésére. Folyamatos

126 *Lásd Gyárfás Elemér kézzel írott levele Zomora Dániel püspökhelyetteshez 1934. febr. 21-én.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

127 *Lásd Gyárfás Elemér kézzel írott levele Zomora Dániel püspökhelyetteshez 1934. jan. 12-én.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

levelezést találunk közte és Zomora Dániel, valamint Gajdátsy Béla pápai kamarás¹²⁸ között. Gyárfás az ügy minden sikeréről és kudarcáról beszámol. Egyik ilyen beszámolólevélből megtudhatjuk, hogy ő volt az, aki megértette a nunciussal, hogy az igazgatótanács miért nem vállalhatja az intézkedési jogkört és miért szorítkozik csak a felügyeletre és az ellenőrzésre. Azt is megtudjuk, hogy Hirschler és Jelen Gyula valamikor február elején a nunciushoz járt.¹²⁹ A nuncius határozottan kijelentette, hogy Hirschlert tekinti a felelősnek a bekövetkezett nehézségekért, és ragaszkodik az ügy erélyes rendezéséhez. Arra kérte Hirschlert, hogy a plébánosi javadalmat minél inkább korlátozza. Hirschler viszont védekezni kezdett, és csúsztatott, mindent Mailáth püspökre akart hárítani, aki szerinte mindent tudott és jóváhagyott. A Státust is belekeverte az ügybe, mert azt állította, hogy a Kereskedelmi Bankba a Státus hozzájárulásával helyezte el a pénzeket, amelyek ott elvesztek. Gyárfás ez ellen tiltakozott, mert a Státus soha semmiféle formában nem szólt bele a kölcsön-ügybe.¹³⁰ Habár ha visszaemlékszünk, Nemes Ferenc főgondnok többször címezte így a kölcsön-ügy papírjait, hogy az Egyházközség és a Státus Holland-kölcsön ügye.

128 Gajdátsy Árpád Béla (1887–1952) Bécsben született. A gimnáziumot Budapesten végezte. 1904-ben belépett a jezsuita rendbe. 1908–1912: Kalocsán és Pozsonyban filozófiát, Innsbruckban teológiát végez. 1918. szeptember 22-én szentelte pappá Mailáth. 1935: irodaigazgató, 1939: pápai prelátus. 1951. március 10-én a kommunista hatóságok letartóztatták. Meghalt 1952. szeptember 14-én, Nagyenyeden, a börtönben. In: FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest-Kolozsvár 2009. 251.

129 Zomora Dániel püspökhelyettes Gyárfáshoz intézett leveléből megtudjuk, hogy Hirschler a Főpásztor utasítására ment a nunciushoz. „Hirschler a Nunciushoz a Kegyelmes Főpásztor utasítására ment el, de magam is elkerülhetetlennek gondoltam, mert nem vállalhatom azt a vádat, hogy meghallgatása nélkül ítélnék felőle; alkalmat kellett tehát adnunk, hogy illetékes helyen előterjeszthesse álláspontját. Utólag is azt látom, hogy ez szükséges volt, még hátrányai mellett is.” *Részlet Zomora Dániel püspökhelyettes Gyárfáshoz intézett leveléből 1934. febr. 26-án.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

130 „A Státus semmiképp sem folyt bele a holland-ügybe” *Gyárfás Elemér kézzel írt levele Zomora Dánielnek 1934. febr. 25-én.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

Hirschler más utakon próbált intézkedni. Gyárfás megjegyezte, hogy „nemcsak barátságatlan lépésnek, hanem súlyos imprudenciának is kell minősítenem Hirschler ama eljárását, hogy ahelyett, hogy eljött volna üléseinkre [ti. az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa gyűlésére], s ott velünk együtt, igaz jóakarattal és szeretettel kereste volna a jelentős mérvben az ő mulasztásai által okozott bajok megoldását, a mi és a főhatóság megkerülésével a nunciushoz a Püspök Úr és az Igazgatótanács rovására igyekezett helyzetét könnyíteni. Világosan kiéreztem a nuncius szavaiból, hogy ez az eljárás reá is kedvezőtlen benyomást gyakorolt, sőt egyenesen az ellenkező hatást váltotta ki, mint ami szándékozott.”¹³¹

Hirschler József és Jelen Gyula a nunciushoz tett látogatásuk¹³² alkalmával, a holland kölcsön és az egyházközség ügyeinek rendezésére május 1-jéig haladékot kért. Azt mondták a nunciushoz, hogy eddig az időpontig eléri, hogy a román kormány elengedje a jogtalanul kirótt adótartozásokat, másfelől pedig összevásárolják a Hollandiában lévő zálogleveleket, amelyre a magyar kormánytól kapnak pénzt. A főesperes bizalmasan megsúgta a nunciushoz, hogy a magyar kormány mindig is támogatta a Marianumot, és jelenleg egy nagyobb összeggel van elmaradva. Ebből is látszik, hogy Hirschler még mindig nem fogta fel a helyzet súlyosságát, álomvilágban és teljes tájékozatlanságban él. Gyárfás tudta jól, hogy az adótartozás nem csekély, és azt is, hogy a magyar kormány ilyen hatalmas összegeket még belföldi célokra sem tudna adni, nemhogy a kolozsvári plébániának. „Nem találok szavakat ennek a meggondolatlanságnak jellemzésére; szerencse, hogy a rendkívül derék, egyenes és nemeslelkű nuncius megértő jóakarattal vette mindezeket; ha Dolcinak mondták volna el, nem ússzák meg simán. Most az a nagy aggodalmam, vajon nem mondtak-e ilyesmit Cisar érseknek vagy pláne

131 Gyárfás Elemér *bizalmas beszámolója a nunciushoz és a minisztériumban végzett munkájáról 1934. febr. 15-én.* – Gyél: Num. sz.n. 1797. d.

132 Hirschler József Mailáth püspök utasítására tett látogatást az apostoli nunciushoz.

Zomborynak is, akinek segítségével az adóügyet az itteni kormány-nál rendezni remélik.”¹³³

Láthatjuk, hogy Valerio Valeri teljesen tájékozott volt a holland-kölcson-ügyben. Hirschler azzal is indokolta a haladékkérést, hogy mivel a Holland Bank csődbe jutott, nincs kinek fizetniük. A nuncius viszont tudta azt, hogy a holland kötvénytulajdonosok szervezetbe tömörültek, és az utóbbi időben velük leveleztek.

Ezek után Gyárfás és a nuncius is meg volt győződve arról, hogy Hirschlerék nem találják meg a megoldás útját. Gyárfás őszintén fogalmaz Zomora Dániel vikáriusnak írt levelében, és megjegyzi, hogy mivel az egyházközség vezetősége részéről csak bizalmatlanságot és „indokolatlan érzékenykedést tapasztalt”, ezért sem ő, sem Inczedy-Joksmann Ödön, sem a referens, sem Boga Alajos nem vállalkoznak ennek a feladatnak a rendezésére. Tévedtek, amikor azt gondolták, hogy ezért az egyházközség vezetői köszönetet fognak mondani. A kezdeményezés nem részükről indult, hanem a Szentszék kérésére kerültek bele az ügybe. Gyárfás Elemér szerint számukra az volna a legideálisabb mindenféle szempontból, „ha semmiféle formában sem kellene többé a kolozsvári egyházközség majdnem megoldhatatlan ügyeivel foglalkoznunk, hanem – miután nyilvánvalóvá vált, hogy az egyházközség vezetősége a megoldásra tökéletesen képtelen – a káptalan, a püspöki főhatóság vagy akár közvetlenül a Szentszék venné kezébe az ügyek további intézését.” Az egyházközség vezetői nem értették meg Gyárfásék jószándékát, és ellenséget vagy legalábbis hatalomra törő ellenfelet láttak bennük. Gyárfást és csapatát mindig is a jó szándék és a segíteni akarás vezérelte. Ezért is írja, hogy addig is készséggel állnak rendelkezésére tanáccsal azoknak, akik felelősséggel az ügy megoldásán fáradoznak.¹³⁴

Zomora Dániel megfontoltsága és körültekintő magatartása folyamatosan érezhető. Nagy szükség volt olyan emberekre, akik ebben a nehéz és bonyolult ügyben megpróbálták tisztán látni. Zomora Gyárfásnak írt levelében beszámol azon aggodalmáról, hogy bizony

133 Gyárfás Elemér bizalmas beszámolója a nunciusról és a minisztériumban végzett munkájáról 1934. febr. 15-én. – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

134 Gyárfás Elemér kézzel írt levele Zomora Dániel püspökhelyettesnek 1934. febr. 21-én. – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

az igazgatótanács egyes tagjai érdekeltek voltak a holland kölcsön felvételében és felhasználásában. Nem nevezi meg, de világos, hogy Nagy László ügyvédről beszél elsősorban, aki az egyházközség jogtanácsosa is.

Nagy László tevékenyen részt vett a kölcsön előkészítésében, és ez azt is jelenti, hogy ismernie kellett a szerződést és annak szövegét. Mint jogász figyelmeztetnie kellett volna az egyházközséget és a püspököt is, hogy a végérvényes aláírások előtt ki kell kérni a székeskáptalan véleményét, különösen a templom jelzálogosításáról,¹³⁵ ami természetesen nem történt meg. Zomora két embert említ név szerint, akik érdekeltek voltak ez ügyben. Hevesit, aki a holland-bizottság elnöke volt, és Gabányit, aki a Nemes Ferenc-féle tartozásokat rendezte, s akinek pont emiatt voltak gondjai a plébánossal és Jelen Gyula főgondnokkal. Aztán ott vannak a Kereskedelmi Bank igazgatósági tagjai, akik egyben Nemes hitelezői is. Ezek fényében Zomora úgy látta jónak, hogy csak azokat bízzák meg az ügy rendezésével, akik távol álltak az előzményektől. A felügyelet kérdésében három ember jöhetne szóba: az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsból Gyárfás Elemér elnök és Béli Kálmán, a káptalanból pedig Boga Alajos. A főgondnok megbízást kapna, hogy a plébánostól és a plébániától függetlenül is intézkedni tudjon.¹³⁶

A nuncius felszólítására Hirschler plébános terjedelmes memorandumot készít, melyben beszámol a holland kölcsön történetéről és annak megoldási tervéről, kedvező fordulatban reménykedve. A levél végén találunk egy különös kijelentést: „Még sok küzdelemről számolhatnék be. Rámutathatnék arra, hogy a holland kölcsönnel titokban manipuláló Nemes Ferenc üzletével kapcsolatosan mennyi visszaélés történt és hány botrányt kellett a nagyobb botrányok elkerülése végett elsimítani. Mondhatom, ha az idevonatkozó akták napvilágra kerülnének, Erdély mágnás-világa, sok-sok vezető és

135 Valószínű, hogy Nagy László ügyvéd erről a dologról valahogy értesült, mert levelet írt az egyházközségnek, melyben jelezte, hogy a templom nincs jelzálogosítva; ezt a levelet Hirschler a püspöknek is felterjesztette.

136 *Ld. Zomora Dániel püspökhelyettes levele Gyárfás Elemérhez 1934. febr. 26-án.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

előkelő állásban levő egyén volna súlyosan kompromittálva. Ezért csitítottam és áldoztam súlyos milliókat.”¹³⁷

Helyesebb, ha úgy értelmezzük, hogy Hirschler ezzel a levélzárással kicsit sajnáltatni akarta magát a nunciussal, de a szomorú igazságot is meg kell látnunk: sokan nem az egyház érdekeit tartották szem előtt, hanem elsősorban a haszon és a könnyű pénzszerzés volt a fő cél.

Az igazgatótanács az ügy megoldásának halaszthatatlanságát látva május 1-jéig haladékat kért a gyulafehérvári főhatóságtól. Ha május 1-jéig nem sikerül az ügyben előrelépniük, akkor két megoldás van: vagy az egyházközség szervei fölötti felügyelet, vagy ugyan ezen hatáskör betöltésére egy püspöki biztos kiküldése.¹³⁸ A főhatóság közölte az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsával, hogy a nuncius tudomásulvételével és jóváhagyásával a haladékat május 2-ig szabta ki. Amennyiben az ügy a határidőig nem rendeződik, akkor „megfelelő szigorú intézkedések” következnek.¹³⁹ Erről a végzésről Hirschler József plébános is leiratot kapott a gyulafehérvári főhatóságtól, amelyben újra határozottan utasították, hogy szüntesse be az elkerülhető fölösleges kiadásokat.

Közben Rómából a S. Congregatio Concilii részéről Serafini bíboros keresi meg Mailáth püspököt. Levelében utal arra, hogy a sérelmes hitelezők Mailáth nevével hozakodnak elő, s mint kezesre hivatkoznak rá. A bíboros kérdéseket tesz fel: vajon az egyházközség kölcsönét az illetékes főhatósági eljáró hagyta-e jóvá; az egyházközség plébánosa értesítette-e a püspöki hivatalt a kölcsönfelvevési szándékáról; Mailáth püspök aláírta-e a kölcsönszerződést, és a kezesség a magánjavadalomra vonatkozik-e, vagy pedig a püspöki javadalomra?¹⁴⁰ A főhatóság Serafini bíboros levelét megküldi Hirschler prelátusnak eredeti latin és magyar nyelvű fordításban, és

137 *Hirschler József plébánosnak a nunciushoz intézett memoranduma 1934. febr. 22-én.* – GYÉL: Num. 184-1934.

138 *Ld. Egyházmegyei Tanács felterjesztése Mailáth püspöknek 1934. márc. 17-én.* – GYÉL: Num. 662-1934.

139 *A Főhatóság levele az Igazgatótanácsnak 1934. márc. 18-án.* – GYÉL: Num. 477-1934.

140 *Ld. Serafini bíboros latin nyelvű levele Mailáth püspökhöz 1934. ápr. 28-án.* – GYÉL: Num. 1471-34; 490-34.

ugyanakkor választ kér arra is, hogy kik azok, akik a szerződés aláírását tanácsolták Mailáth püspöknek, és rávették anélkül, hogy „az Apostoli Szentszék engedélye kikéretett volna”.¹⁴¹ Utóbbi kérdés a bonyolult események rejtélyének megfejtésében segít. A gyulafehérvári püspöki aula felelős vezetői (Zomora Dániel általános helynök, Gajdátsy Béla irodaigazgató, Szélyes Dénes ált. helynökhelyettes) mindezedig ki voltak kapcsolva a kölcsön-ügy intézkedéseiből. Hirschler József prelátus és Nemes Ferenc főgondnok Mailáth püspökkel személyesen intézték a szerződés aláírását. Az 1934. esztendőben viszont a püspök betegsége súlyosbodott,¹⁴² s az ügy főhatósági továbbvitelét Zomora Dániel vikárius és Gajdátsy Béla irodaigazgató végezték. Ahhoz, hogy a Szentszéknek a választ megadhassák, választ vártak Hirschler prelátustól, főleg arra vonatkozóan, hogy ki vagy kik vették rá Mailáth püspököt a szerződés aláírására.

Dr. Nagy László ügyvéd a plébános meghagyásából válaszolt a főhatóság által leküldött kérdésekre. Tudomása szerint a püspöki főhatósággal közvetlenül Nemes Ferenc volt főgondnok tárgyalt, és ő eszközölte ki a püspöki jóváhagyást. Arról viszont nem tud, hogy erről más is tárgyalt volna Mailáthtal. Ő maga személy szerint nem volt jelen az aláírásnál. A biztosítéki okiraton szerepel a püspök jóváhagyása.¹⁴³ Nagy László válasza alapján is megállapítható, hogy Nemes ugyanúgy kijátszotta Mailáth püspök jóhiszeműségét és naivságát, mint ahogyan azt Hirschler József plébánossal tette.

Várható volt, hogy a végső határidőig, május 2-ig az ügyet a kolozsvári egyházközség vezetősége nem tudja megoldani. Zomora Dániel helynök május 4-én kelt, kemény hangvételű levelében mulasztásáért megrója Hirschler József plébánost, mert az ügy állásáról nem tett jelentést, és további haladékot sem kért.

A bukaresti nuncius, Valerio Valeri ezügyben Gyulafehérvárra utazott, sajnos, Zomora Dániel általános helynök semmilyen biztató

141 *A Főhatóság levele a kolozsvári Szent Mihály plébániának 1934. jún. 8-án.* – GYÉL: Num. 1607-1934.

142 Vö. BÍRÓ Vencel: *Székhelyi Gr. Mailáth Károly.* Az Egyházmegyei Tanács Kiadása. Cluj-Kolozsvár. 1940. 249-252.

143 *Dr. Nagy László ügyvéd levele Hirschler József plébánoshoz 1934. jún. 11-én.* – GYÉL: Num. 591-1934.

tájékoztatással nem tudott szolgálni. A nuncius bejelentette, hogy a holland minisztérium egy kiküldöttje nemsokára Bukarestbe érkezik és a román külügyminisztérium közbelépését fogja kérni. Zomora Dániel és Gyárfás Elemér közbenjárt a nunciussal, hogy az ügy rendezésére adjon újabb haladékot május 15-ig.¹⁴⁴

Hirschler prelátus május 8-án kelt válaszlevelében a gyulafehérvári főhatóságnak bevallja, hogy a jelen körülmények között a háttáridőt nem tudják betartani. Tehetetlenségről árulkodó levelében megjegyzi, hogy az „annyiszor kilátásba helyezett, fejét fenyegető rendszabályok életbeléptetésével”¹⁴⁵ sem tud ennél konkrétabb választ adni. Mellékletként csatolja dr. Nagy László ügyvéd jelentését, melyből megtudjuk, hogy közben a holland Trustes Kantoor cég egyik kiküldöttjével tárgyalásokat folytattak, ő viszont nem tudott a holland kormány közbelépéséről. Dr. V. Kessler közvetítő ügyvéd május 5-én látogatott Kolozsvárra, s közölte, hogy az Amsterdami Trustes Kantoor N. V. bank időközben megszerezte a csődbe jutott bankkölcson részvényeinek többségét. Nagy László igyekezett Kessler ügyvédet megértésre bírni, hiszen az egyházközség fizetőképessége 1927-től annyira megromlott, hogy képtelen volt teljesíteni az eredeti megállapodásban foglalt kötelezettségeket. A holland ügyvéd elvileg megígérte: hajlandó közreműködni abban, hogy a 8%-os kamatot csökkentsék, de közölte, hogy a „tőkeengedményről vagy lebélyegzésről a holland kötvénytulajdonosok hallani sem akarnak.”¹⁴⁶

Hirschler prelátus mentőövként kapaszkodott Konrád Ottó, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója baráti hangvételű levelébe. Ebben a bankigazgató beszámol arról, hogy súlyos akadályok állnak fenn az egyes országok közötti pénzügyi átutalásoknál. A bizakodó Hirschler csalfa reményeit szétoszlatta egy megjegyzés: „A jelenlegi nemzetközi pénzviszonyok és különösen is a fizetési

144 *Ld. Zomora Dániel püspökhelyettes levele Hirschler József plébánoshoz 1934. máj. 4-én.* – GYÉL: Num. 477-1934.

145 *Hirschler József plébános levele Mailáth püspöknek 1934. máj. 8-án.* – GYÉL: Num. 456-1934.

146 *Nagy László egyházközségi ügyvéd levele Hirschler József plébánoshoz 1934. máj. 8-án.* – GYÉL: Num. 388-1934.

korlátozások közepette, nagy tudásod dacára, ebben a szakmában való tájékozatlanságodnak kell tulajdonítanom, hogy lehetségesnek tartod kívánni, hogy az elintézés röviden, még hozzá záros határidőn belül meg is történjék.” A levél nemcsak az akadályokra mutatott rá, hanem Hirschler tájékozatlanságára és hozzá nem értésére is.¹⁴⁷

1934 nyarán már a Külügyminisztériumhoz is eljutott a kolozsvári Szent Mihály-plébánia hollandkölcsön-ügye, ami előbb-utóbb várható volt. Richard Franasovici külügyminiszter meglátogatta Constantin Anghelescu kultuszminisztert, és az ügy tisztázását kérte.¹⁴⁸ Július 9-én a kultuszminiszter levélben szólította fel Mailáth püspököt, hogy a kolozsvári plébánián történő ügyekről küldjön egy tanulmányt.¹⁴⁹ Ugyanakkor a kolozsvári plébános is felszólítást kapott, hogy küldje meg jelentését.¹⁵⁰ Az ügyről készült tanulmányt a főhatóság szeptember 29-re készíti el. Ebben ismét rövid összefoglalást találunk arról, hogy miért volt szükséges ez a kölcsön az egyházközség részére, ugyanakkor értesülünk belőle a jelenlegi tárgyalásokról. Talán dr. V. Kessler közvetítő ügyvéd látogatása azért volt jó, mert láthatta világosan, hogy az egyházközség nem „csalárd módon akar megszabadulni”¹⁵¹ a fizetés kötelezettségétől – jegyzi meg a tanulmány. Hirschler jelentése szeptember 26-i keltezéssel található meg az érseki levéltárban.¹⁵² A főhatóság külön leiratban rendelkezik arról, hogy a plébániai hivatal csakis az egyházmegyei hatóság útján érintkezhet a minisztériummal.¹⁵³

147 *Konrád Ottó a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatójának levele Hirschler József plébánoshoz 1934. máj. 1-én.* – GYÉL: Num. sz. n.

148 *Ld. a Kultuszminisztérium levele Mailáth püspöknek 1934. szept. 13-án.* – GYÉL: Num. 126.337-13848.

149 *Ld. a Kultuszminisztérium levele Mailáth püspöknek 1934. júl. 9-én.* – GYÉL: Num. 82.991-9185.

150 *Ld. a Kultuszminisztérium levele a plébánosnak, „Domnule Preot” címzéssel 1934. júl. 9-én.* – GYÉL: Num. 82.991-9185.

151 *A Főhatóság emlékirata a Kultuszminisztériumhoz a holland kölcsön-ügyről 1934. szept. 29-én.* – GYÉL: Num. 1950-1934.

152 *Ld. Hirschler jelentése a Kultuszminisztériumhoz 1934. szept. 26-án.* – GYÉL: Num. 691-1934.

153 *Ld. Főhatóság leirata a Kolozsvári Plébániai Hivatalnak 1934. júl. 15-én.* – GYÉL: Num. 1950-1934.

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa, látva, hogy a kölcsön rendezésével járó igen nagy terheket az illetékesek képtelenek megoldani, Mailáth püspöktől haladéktalanul püspöki biztost kérvényez. „Úgy találjuk, hogy a kölcsön rendezése érdekében az erélyes, körültekintő eljárás elodázhatlan. E nehézségekkel, meggyőződésünk szerint, csak egy kellő jártassággal rendelkező, erőskezű, tapintatos püspöki biztos tudna megbirkózni.”¹⁵⁴ Az Igazgatótanács Boros József¹⁵⁵ székesegyházi kanonok prelátust ajánlotta. A főhatóság aggodalommal követte az erdélyi egyházmegye legtekintélyesebb egyházközségének anyagi leromlását.

Követve minden egyes levélváltást, megítélésem szerint ez az ún. szemlélés túl sokáig tartott, mert megbíztak Hirschler prelátusban, nem kételkedtek hitegetésében. Hirschler pedig folyamatosan abban reménykedett, vagy inkább arról ábrándozott, hogy sikerül neki megoldania ezeket a bonyolult és igen terhes ügyeket. Reményeit olyan emberek táplálták, akik hitegették, és hamis ábrándok kergetésére készítették, valósággal bekötötték a szemét.

Az 1934. október 2-án kelt, Hirschlernek címzett főpásztori levél határozottabb hangvételű. A főpásztor közli, hogy a felügyelői és intézkedési jogait nagyobb erélyességgel fogja gyakorolni. A plébánosnak feltett kérdések viszont azt bizonyítják, hogy az ügy korántsem világos a főhatóság számára.¹⁵⁶ Hirschler pedig hálás köszönettel fogadja a főpásztor „aggódó jóindulatát”,¹⁵⁷ és beszámol a készülő 1933. évi zárszámadásról és az 1934. évi költségvetésről, melyet egy külön bizottság javaslatai alapján állítanak össze és terjesztenek a választmányi ülés elé.

A holland kölcsön ügyét Jelen Gyula főgondnok is egészen magáévá tette. A holland kölcsön presszióját csak fokozta az aequivalens (illetékegyenérték) adó, ami az örökösödési illetéket helyettesítette

154 *Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának levele Mailáth püspökhöz 1934. aug. 9-én.* – GYÉL: 1835–1934.

155 Boros József (1883–1972) Gyulafehérváron, a püspöki aulában szolgált – FERENCZI Sándor, *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, 198.

156 *Ld. Mailáth püspök levele Hirschler prelátusnak 1934. okt. 2-án.* – GYÉL: Num. 2695–1934.

157 *Hirschler levele Mailáth püspöknek 1934. okt. 19-én.* – GYÉL: Num. 1194–1934.

a jogi személyeknél, és évente fizetendő.¹⁵⁸ Az állami hatóságok az *aequivalens* adót az egyházak felé nem azonos eljárással kezelték. A görögkeleti államegyház és a görögkatolikus nemzeti egyház általában mentesült ezen adó alól azon a címen, hogy egyházi intézményeik kulturális célt szolgálnak. A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség nem részesült ebben a kedvezményben. Sőt, a holland kölcsön miatt még inkább megterhelték a kulturális célokat (iskolák, bentlakások) szolgáló egyházi épületeket az illetékegyenérték-adóval. Évről évre növelték a fizetés elmaradása miatt. Az ügyvédek nagy ígéretekkel szédítették az egyházközség vezetőségét, s közben busás perköltségeket vágtak zsebre. 1933 októberétől már olyan helyzetet teremtettek, mely anyagilag működésképtelenné tette a plébániát. Beállt a csődhelyzet. Az egyházközség anyagi vezetését állami adóügyi biztos, Romulus Fersigan zárgondnok irányította, és az egyházközséget nyomorgatta.¹⁵⁹

A zárgondnokság létrejöttéről Hirschler beszél egy kézzel írt bizalmas levelében, amelyben megjegyzi, hogy „az adóügyi biztos dolga tavaly nyáron távollétemben intéződött el: hazajövet tiltakoztam, de tiltakozott az ügyvéd is. Nehéz volt a helyzetem, mert a főgondnok és János Gáspár ügye. A főgondnok külön adóügyi bizottságot küldött ki, annak elnöke János Gáspár lett. Itt is figyelmeztettem a főgondnokot, hogy János Gáspárt el kell ejteni. A felelet volt: idővel. Mivel János Gáspár azt hangoztatta, hogy követelni valónk van – ne fizessenek adót, nem fizettek. Ez is javarészt elintéződött, mert a javadalmak adója rég rendben van, az egyházközség súlyos pénzeket fizetett már be, úgyhogy csak kicsi összeg van még. Ezt is el fogjuk intézni. A zárgondnok dolgaiban kijelentettem, hogy ha okt. 15-ig nem megy, minden fórumon ellene fellépek.”

A zárgondnok tevékenysége kiterjedt minden egyházi vagyonyügyre, sőt mindenbe bepillantást nyerhetett. Kérdés, hogy Hirschler és a vele együttműködő ügyvédek vajon Fersigantól várták-e a megváltó intézkedést. Ugyanis Krasznay Pál ügyvéd, Nagy László

158 Márton Áron: *Relatio a Szentszéknek 1943. nov. 30-án.* – GYÉL: VEGYES IRATOK I. 13/e.34. a.

159 *Részlet Hirschler „Kamarás Úrnak” (Gajdátsy Béla) címzett, kézzel írt, bizalmas leveléből.* – GYÉL: dátum és sz. n. 1797. d.

kebli ügyvéd és Fersigan zárgondnok együtt utaztak Bukarestbe, hogy az egyházközségre kirótt házbérvédelem eltitkolása miatti büntetést rendezzék.¹⁶⁰ Ezek után miért írja azt Hirschler, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy az adóügyi biztostól megszabaduljanak? Többek között ezt erősíti meg a választmány és az általa kiküldött „kilences bizottság” jegyzőkönyve is. Azonnal foganatosítandó intézkedésként javasolta, hogy „mindenekelőtt az adóhátralék ügye intézendő el, hogy az egyházközség a zárgondnokságtól mentesüljön.”¹⁶¹

Az egyetlen ember, aki tisztán látott, és aki nagy erőfeszítéseket tett az egyházközség ügyeinek rendezésében, az Gyárfás Elemér szenátor volt. Levelei mély aggodalomról és fájdalomról árulkodnak. Meglátásai „egy igazán csak az egyház magasabb érdekeitől vezérelt hívó embernek a legsúlyosabb aggodalmaktól sugallt javaslatai.”¹⁶² Kétségbevonhatatlan egyháza iránti hűsége és szeretete. Míg Hirschler bizalmi emberei a holland kölcsönből meggazdagodni akartak, addig Gyárfás segítőkész maradt: „Amíg a Jóisten erőt és egészséget ad s kis birtokom és szerény ügyvédi munkám jövedelme lehetővé teszi magam és családom megélhetését, ki akarok tartani amellet, hogy egyházi ügyekben végzett munkámért díjazást senkitől sem fogadok el.”¹⁶³ A Hirschlerhez fűződő harmincéves ismeretséget és barátságot kész volt az egyház oltárán feláldozni, a magasabb egyházi érdekek miatt a személyes szempontokon felülemelkedett. Nem kiiktatni akarta Hirschlert az ügyből, habár látta számtalan meggondolatlan lépését, hanem segíteni és óvni próbálta. Haragvó hangvételi leveleiben sohasem érezhető a rosszindulat és a rossz szándék, hanem az egyházáért való buzgalom.

160 Ennél a pontnál pirossal ez a megjegyzés áll: „Mennyibe került a 3 Úrnak vasúti jegye?”

161 *Lásd a kolozsvári egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1934. okt. 25-én.* – GYÉL: Num. 1418– 1934; *továbbá a választmány által kiküldött „kilences bizottság” megbeszélésén készült jegyzőkönyv 1934. szept. 21-én.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

162 *Gyárfás Elemér levele Gajdátsy Béla püspöki titkárnak 1934. nov. 7-én.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

163 *Gyárfás Elemér levele Gajdátsy Béla püspöki titkárnak 1934. dec. 6-án.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

Gyárfás Elemér az egyházközség számadásait megvizsgálva „borzalmas, megdöbbentő és siralmas” képet kapott az egyházközség helyzetéről. Ezzel ellentétben, ha a választmány jegyzőkönyveit, Hirschler hivatalos és személyes leveleit olvassuk, az a benyomásunk, hogy nincs is akkora baj, a kölcsön és adóügyek hamarosan megoldást nyernek. Viszont Gyárfást a tényleges valóság nem hagyta nyugodni. Abban a reményben ír a gyulafehérvári főhatóságnak, hogy a megoldás kemény lépéseit válasszák. Ahogy fogalmaz: „a borzalmas és megdöbbentő kép, mely a kolozsvári egyházközség siralmas és valóban felháborító számadásaiból kitükrözik, nem hagy nyugodni. Azért írok, hogy ismét nyomatékosan figyelmebe ajánljam, hogy proximus ardet.¹⁶⁴ Ma még a Püspök Urunk nevében lehet megtenni az intézkedéseket. Ha késünk, félek s alaposan tartok attól, hogy más fog intézkedni, s olyan botrány lesz, mely alapjaiban fogja egyházmegyénket megrázni.”

Gyárfás személyes jellegű levelekben arra kérte Gajdátsy Béla püspöki irodaigazgatót és Zomora Dániel püspökhelyettest, mihamarabb lépjenek kapcsolatba Hirschlerrel, és minden habozás és feltétel nélkül hozzák tudomására, hogy a legokosabb lépés az lesz, ha „lemond a székesegyházi kanonok illetményeit (8000 lej) meghaladó minden anyagi igényéről a szanalás tartamára.” Ugyanakkor bölcs dolog, ha „lemond arról, hogy a szanalás tartama alatt bármi módon befolyást vagy akárcsak ellenőrzést gyakoroljon az egyházközség anyagi ügyeire s ezeket teljesen átengedi a főhatóságnak.”¹⁶⁵ Ha Hirschler hajlandó lenne erre a lépésre, akkor Jelen Gyula főgondnokkal („aki szintén mondjon le az 50 000 lejáról”)¹⁶⁶ egyetértésben szükségesnek lát egy olyan, a főhatóság által kinevezett világi embert, aki teljes hatókörrel és felelősséggel intézné az ügyeket; mellé pedig egy 8-10 tagú, ugyancsak a főhatóság által kinevezett bizottságot. Ha Hirschler nem hajlandó a fentiekből engedni, akkor a püspöki biztos kinevezése a megoldás. Gyárfás Elemér az igazgatótanáccsal egyetértésben a püspöki biztos tisztjére Boros József

164 Már a szomszéd háza ég, nyakunkon a veszedelem.

165 *Gyárfás Elemér levele Gajdátsy Béla püspöki titkárnak 1934. nov. 8-án.* – GYÉL: Num. sz.n. 1797. d.

166 Gajdátsy Béla megjegyzése a Gyárfás Elemér levelén.

székesegyházi kanonok személyét vélte alkalmasnak. Amennyiben pedig Boros nem vállalná e megbízást, akkor egyedül Boga Alajos¹⁶⁷ főtanfelügyelő lenne alkalmas a püspöki biztosi feladat ellátására. A lehetőségek sorában még szerepelt Veres Ernő is, aki Gyárfás szerint nem felelne meg, továbbá a levél címzettjét, magát Gajdátsyt is megemlíti, azzal a megjegyzéssel: „megfelelne, ha a sok rafinált róka félre nem vezetné.”

Gyárfás Elemér riadalma és sötéten látása nem véletlen, és nem feltűnősködésből ered, hanem a tisztánlátásából és egyházhűségéből. Szerinte ha hamar nem cselekszenek, akkor a csapás és a botrány elkerülhetetlen lesz, amely alapjaiban fogja megrázni nemcsak a kolozsvári egyházközséget, hanem az egyházmegyét is. Tényfeltáró levelének záradéka elkötelezett magatartásáról árulkodik: „Nagyon-nagyon kérem, fogadja ezeket az aggódo soraimat ugyanazzal a komolysággal és aggodalommal, mellyel azokat én megírtam.”¹⁶⁸

Ha igazán szembe akarunk nézni a tényállással, és bele akarunk látni a kolozsvári egyházközség siralmas helyzetébe, akkor helyesebb, ha a továbbiakban a részletek tekintetében Gyárfás Elemér véleményezésére hagyatkozunk. Az 1933. évi zárszámadás és az 1934. évi költségvetés, valamint a jegyzőkönyvek áttanulmányozása megdöbbentő képet tár fel. Már 1930-tól kezdődően semmit nem fordítottak sem a tartozások, sem a kamatok törlesztésére. A számadások úgy tüntetik fel a helyzetet, mintha az egyházközségnek nem is lennének tartozásai. Továbbá az egyházközség nem fizette a közköltségeket; a szolgálai teendők ellátása horribilis összegeket emészt fel; a káplánok fizetése túl magas; a misebor tételnél hatalmas összeg szerepel; tőke és kamatok törlesztésénél semmi sincs feltüntetve. Gyárfás szerint az előirányzat kétségbeejtő. A zárgondnok

---

167 A Gajdátsynak címzett levélben szép jellemzést találunk Boga Alajosról. „Ő székesegyházi kanonok, komoly, jószándékú ember, Hirschlerrel jól van, megbízását nem használná arra, hogy hecceket rendezzen, hanem, hogy megoldja a kérdéseket. Pennája nehézkes, de gazdasági és pénzügyi érzéke kitűnő, világos fejű, s nem hagyja magát pénzkérdésekben becsapni.”

168 *Uott.*

működése és fenntartása katasztrófához vezet. Az adóhátralék ügye a legfontosabb elintézendő tételek közé tartozik.

Gyárfás Elemér véleményezésében reflektál László Endrének, a Transsylvania Bank igazgatójának javaslatára is. László Endre október 1-jén Hirschlernek címzett levelében az egyházközség tartozásainak megoldására a következő elképzelés szerepel: mivel a tartozás egyre több, ezért terepszemlét kellene tartani, hogy melyik az az ingatlan, amelyet áruba lehetne bocsátani. Körmönfont javaslat. Szerinte fel kellene ajánlani az Egyhámségi Főhatóságnak, hogy vásárolja meg a Marianum épületét. Ha a főhatóság hajlandó lenne belemenni a vásárlásba, akkor képviselőjében Mailáth Gusztáv Károly püspök, Gyárfás Elemér, Hirschler József plébános és Jelen Gyula főgondnok azonnal utazzanak Rómába, és ahol egy 3 millió lírás hitelt vehetnek fel. Ebből az összegből megvásárolhatná a főhatóság a Marianumot, a tartozást azonban neki kellene visszaadnia.¹⁶⁹ Gyárfás szerint László Endre javaslata egészében elvetendő. Szerinte az igazgatótanácsra kellene bízni a Marianum, sőt az összes kolozsvári hitvallásos iskola vezetését. Megítélése szerint László Endre át sem gondolta, hogy Róma ekkora összeget – 40-50 millió lejt – nem fog folyósítani egy olyan ingtag országnak, mint Románia, és főleg nem egy olyan egyházközség részére, mely teljességgel képtelen az egyházi közvagyon megfelelő kezelésére. Ami talán megkísérelhető, hogy a Szentszék gyakoroljon befolyást a holland püspöki karon keresztül a hitelezőkre, hogy azok kedvező kamatozási és visszafizetési feltételeket biztosítsanak. Ehhez azonban nagy remények nem fűzhetők. A vagyoni ügyek csak úgy rendezhetők, ha az egy lelkiismeretes és hozzáértő ember kezében összpontosulnak. Gyárfás megfogalmazása szerint a kolozsvári Szent Mihály-plébánián „kritikán aluli rablógazdálkodás” folyt.¹⁷⁰

Hirschler plébános kérésére a főhatóság az egyházközség anyagi ügyeinek intézőjévé a fiatal Krasznay Pál ügyvédet nevezte ki a következő meghagyásokkal: feladata az egyházközség anyagi és

169 *László Endre bizalmas levele Hirschler Józsefnek 1934. okt. 1-jén.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

170 *Gyárfás Elemér véleményezése az egyházközség zárszámadásáról és előirányzatáról 1934. nov. 7-én.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

jogi képvisellete; hatáskörébe tartozik az egyházközségi tisztviselők és alkalmazottak elbocsátása; kiadásoknál 50 ezer lejig egyedül is rendelkezhet, 200 ezer lejig a főgondnokkal egyeztetet. A költségvetés keretein belül 200 ezer lejen felüli és a költségvetés keretein kívüli 500 ezer lejen felüli kiadásokhoz pedig köteles a Főegyházmegyei Hatóság írásbeli engedélyét kérnie.¹⁷¹ Természetesen László Endre nem volt elragadtatva Krasznay kinevezésétől. Gajdátsy Béla irodaigazgatónak írt levelében elfogadja Krasznay ügyvéd személyét, de megjegyzi, hogy Gyalui Sándor talán jobb választás lett volna.¹⁷²

Gyárfás Elemér jól látta, hogy az egyházközség önrendelkezési jogát nem szabad felfüggeszteni, mert ez politikailag problémákat vetne fel, ugyanakkor a mulasztásokért valójában a plébános és a felsőbb vezetőség a hibás, nem pedig a közgyűlés és a választmány. A megoldás tehát a püspöki biztos, akinek vezetése alatt egy kisebb bizottság működne. Krasznay Pál személye számára ismeretlen volt. Aggódott, mert ezekben a súlyos ügyekben nem lehet ötletszerűen dönteni, és megítélése szerint továbbra is olyan emberek kezében van az ügyintézés feladata, akiknek nem érdekük az ügyek tisztázása, sőt ezekért a huzavonákért még pénzt is kapnak. Véleménye kedvezőtlen volt Romulus Fersigan ügynökről és arról a bizonyos dr. Nagy László ügyvéd által felmagasztalt dr. Răchițan Pompei ügyvédről, aki már a Státustól is több ízben olyan ügyekért akart hatalmas tiszteletdíjakat kapni, amelyeket maga Gyárfás pár szóval ingyen elintézett. Semmi jót nem hozhatott az, ha ezek betekintést nyernek az ügyekbe, mert nem a becsületesség és az egyenesség hajtja őket, hanem a pénz. Oktalanságnak tartotta eladni a Gergely Ferenc-féle házat vagy a sétatéri házakat csak azért, hogy a Kolozsvári Takarékpénztár követeléseit rendezzék.

Gyárfás még magát sem tartotta alkalmasnak arra, hogy ezeket a nehéz ügyleteket megoldja. Gajdátsy püspöki irodaigazgatónak őszintén bevallotta, hogy „csak minden egyéb teendőtől felmentett

171 *Ld. Krasznay Pál ügyvéd egyházközségi adminisztrátorrá való kinevezése 1934. nov. 24-én. - GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.*

172 *A levél elején ez áll: „Gyárfás válasza engem is meglepett”, emellett látható egy kézzel írt megjegyzés: „Engem nem!” László Endre levele Gajdátsy kamarás úrnak 1934. dec. 8-án. - GYÉL: Num. 3117-1934.*

és egész energiáját e nagy ügynek szentelő ember tudna itt rendet teremteni”.¹⁷³ Mivel nem volt teljes betekintése az egyházközség anyagi ügyeibe, legszívesebben távol tartotta volna magát. Ő, aki tisztességesen próbált intézkedni Bukarestben, azt tapasztalta, hogy az egyházközség vezetősége részéről vele párhuzamosan a hátsó ajtón keresztül próbálnak eredményt elérni – gondolva itt Hirschler plébánosra és az őt orránál fogva vezető háttérszemélyekre.

A gyulafehérvári főhatóság Gyárfás sokszori győzködése nyomán belátta, hogy a kolozsvári plébánia felelős vezetői teljesen alkalmatlanok arra, hogy az évek óta súlyosbodó helyzetet megoldják. Ezért a főhatóság Hirschlernek címzett leiratban határozottan elrendelte, hogy a plébánosi javadalmat az egyházközség anyagi helyzetének rendezésére fordítsák; felfüggesztette az egyházközség önkormányzatát, beleértve a közgyűlést, a képviselőtestületet és a választmányt, kivéve a főgondnokot. Hirschlert felmentette az anyagi dolgok kezelésétől, és mindent az adminisztrátor kezébe helyezte. Az adminisztrátor működését a főhatóságtól tette függővé, helyi ellenőrzője pedig a főgondnok és az egyházközség által kinevezett tanácsadó bizottság lett. A főhatóság mindezt azért látta szükségesnek, mert az anyagi összeomlás már az ajtóban állt, és ezzel együtt elkerülhetetlen lett a Szentszék beavatkozása is.¹⁷⁴

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa pár nappal később levélben azt javasolja, hogy ne függeszék fel az egyházközség önkormányzatát. Az anyagi ügyek teljes rendezését se bízzák világi személyre, hanem egyházi férfira, administrator oeconomus-jogkörrel. Ugyanakkor minden pénzügyi és gazdasági ügy az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának hatáskörébe kerülne. A Gyárfás Elemér aláírásával kelt levél végén két fontos elintézni valóra hívja fel a figyelmet: a zárgondnoktól való szabadulást és a tartozások rendezését.¹⁷⁵

173 Gyárfás Elemér levele Gajdátsy Béla püspöki titkárnak 1934. dec. 6-án. – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

174 Ld. az egyházmegyei főhatóság levele a kolozsvári Szent Mihály plébániának 1934. dec. 6-án. – GYÉL: Num. 3117-1934.

175 Ld. az Egyházmegyei Igazgatótanács levele Mailáth püspöknek 1934. dec. 12-én. – GYÉL: Num. 2917-1934.

A Székeskáptalan és az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa az erre alkalmas személyt Boga Alajos főtanfelügyelőben, státusi tanügyi referensben látta. A főhatóság levélben közölte ezen szándékát Boga Alajossal. Lépésüket azzal igazolták, hogy Hirschler József plébános jelenleg betegsége miatt nem foglalkozhat az anyagi ügyek rendezésével, ezért az ő kérését teljesítik, amikor ezt a nehéz feladatot rá mint anyagi adminisztrátorra bízják. Nem tévedtek abban, hogy Boga Alajos tapasztalata, ismeretei és munkaeje miatt alkalmas lett volna a feladat elvégzésére.

A főhatóság pontosítja a munkakörét: „Kétségtelen, hogy a legnagyobb eréllyel kell törekednie a visszaélések megszüntetésére; szigorú és következetes tevékenységet kell minden téren bevezetnie; fokoznia kell az egyházközség jövedelmét; az alkalmazottak számát a szükséglethez mértén csökkentenie és minden téren a költségvetés egyensúlyát helyre kell állítania. Szükségét látom továbbá az egyházközség érdekében annak is, hogy az egyházközség iskolái és tanerői is egységes vezetés alá kerüljenek. Ezért ideiglenes jelleggel további intézkedéséig az egyházközség összes iskoláinak és intézeteinek vezetését az egyházmegyei főtanfelügyelőre bízom, megmaradván az egyházközségnek azon kötelezettsége, hogy fenntartásukról a főtanfelügyelő intézkedései szerint gondoskodik.”¹⁷⁶

A főhatóság jogosan érvelt Hirschler betegségével: 1934. december 7-én ugyanis a plébános meggyengült egészségi állapotára hivatkozva hosszabb időre szabadságot igényelt. Arra kérte a püspököt, hogy az anyagi ügyek intézése alól mentse fel addig, amíg egészsége helyreáll, és helyette bízson meg valakit ezzel a feladattal. December 30-án Mailáth püspök teljesítette kérését.¹⁷⁷ Utóbb kiderült, hogy a főesperes-plébános nem élt a biztosított szabadsággal,

176 A főhatóság levele Dr. Boga Alajos székesegyházi kanonok, főtanfelügyelő úrnak 1934. dec. 20-án. – GYÉL: Num. 3435-1934.

177 Vö. Jegyzőkönyv a kolozsvári egyházközség választmányának 1935. április 8-i üléséről, továbbá a választmány által kiküldött „kilences bizottság” megbeszélésén készült jegyzőkönyv 1934. szeptember 21-én. – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

mert amint 1935. február 2-án kelt levelében írja: „munkabírásomat teljesen visszanyertem, jelentéktelen lábfájdalomtól eltekintve”.¹⁷⁸

Boga Alajos referens 1935. január 8-án kapta kézhez kinevezését. Azonnal kapcsolatba lépett az egyházközség vezetőivel, és a tőlük kapott felvilágosítás, valamint a kézhez kapott költségvetési adatok alapján megpróbált pontos képet alkotni a plébánia anyagi helyzetéről. Meggyőződött „a vezetés szertelenségéről, a dolgok bonyolult kuszáltságáról, azokról a meggondolatlanságig könnyelmű költségekről”, melyek előidézték ezt a kilátástalan anyagi helyzetet. Elmondása szerint Hirschlernek esze ágában sem volt ténykedéseit abbahagyni. Boga észrevételei azt mutatják, hogy Hirschler nem szándékozik abbahagyni az egyházközség anyagi ügyeinek kezelését. A referens meggyőződése, hogy a plébános magatartása hátulról irányított, s ezért inkább ő maga mond le megbízatásáról. „Úgy látom, hogy a nekem adott megbízatás a jelen körülmények között nem elégséges arra, hogy ennek keretein belül eredményes munkát lehessen végezni. Ettől eltekintve azonban Prelátus-Plébános úr nem óhajt a dolgokból kikapcsolódni, sőt reméli, hogy rövidesen megvalósíthatja kibontakozási terveit s legfeljebb csak tanácsot kér, de az ügyeket továbbra is az ő elgondolásai szerint óhajtja vezetni. Meggyőződésem az, hogy igen fontos szempontok, egyházi érdekeink és a hívők vallási érzésének kímélése is megkívánják, hogy ez a nehéz ügy békés úton és az érdekeltek közös megértésével rendeztessék. Minthogy személyi hiúságokkal, évtizedes begyökerezett szokásokkal és rendszerrel megküzdeni nemcsak gyötrelmes, de egyenesen képtelenség, továbbá, minthogy a békés elintézésnek a lehetősége több okból nincs meg, hanem csak erőszakosan, s így botrányok között lehetne a dolgokat új irányba terelni, erre pedig én vállalkozni nem tudok és nem is akarok, mély tisztelettel bejelentem Nagyméltóságodnak, hogy a megbízatást vállalni nem áll módomban.”¹⁷⁹

178 *Hirschler József levele Mailáth püspöknek 1935. febr. 2-án.* – KPL: Num. 176–1935.

179 „...csekélységemet a kolozsvári Szent Mihály egyházközség vagyoni adminisztrátorává kegyeskedett kinevezni, hogy nevezett egyházközség váltságos vagyoni helyzetében az autonómia hivatott szerveinek segítségével igyekezzem az egyensúlyt helyreállítani. E megbízatás alapján, melyet f.

Boga Alajos röviden, de lényeglátóan számol be Gajdátsy Béla irodaigazgatónak Hirschlernél tett látogatásáról. Gyárfáshoz hasonlóan ő is sötéten látja a dolgokat, aggódik az egyházközségben történő események miatt. Őszintén bevallja, hogy a plébánián tett látogatása alkalmával Hirschler fenyegetőzve fogadta, sőt cinikusan arra bízta, hogy vállalja el a gazdasági bizottság elnökségét, és ott majd lehetősége lesz kitűnő tanácsokat osztogatni. Előkerült Pop Augustin neve is, aki Hirschler megbízottjaként járta Bukarestet, és akiről Boga úgy vélekedik, hogy őrá „a komolyabb embereknek a legrosszabb véleménye van”.¹⁸⁰

Hirschler erről a találkozásról úgy ír Mailáth püspöknek, mintha szívesen venné Boga kinevezését, sőt távol áll tőle minden olyan szándék, mellyel akadályozná a főhatóság intézkedéseit.¹⁸¹

Az újév semmi biztatót nem hozott magával. Sőt, egy 1935. január 17-én keltezett kancelláriai lejegyzés Boga Alajos visszalépését rögzíti, és ezért az egyházmegyei hatóság a döntést egy újabb személy kinevezéséről február 1-jéig elhalasztja. Addig viszont Hirschlernek engedélyezik az egyházközség adminisztrálását azzal a megkötéssel, hogy köteles Bogával konzultálni. Amennyiben Boga február 1. után is fenntartja visszalépését, tovább nem „kísérletezhetnek.” Hirschlernek ultimátumot adnak: ha a fent említett dátumig nem számolja fel a zárgondnokságot, akkor az egyházmegyei hatóság „a reá nehezedő felelősség tudatában a legerélyesebb intézkedéseket

---

hó 8-án vettem kézhez, érintkezésbe léptem az egyházközség vezetőivel s a tőlük kapott felvilágosítások valamint a kezeimhez jutott egyes adatok és az 1934. évi egyházközségi költségvetésből megkíséréltem képet alkotni magamnak nevezett egyházközség anyagi helyzetéről és közben meggyőződtem a vezetés szertelenségeiről, a dolgok bonyolult kuszált-ságáról, azokról a meggondolatlanságig könnyelmű költségekről, melyek az egyházközséget mai nehéz helyzetébe juttatták.” *Dr. Boga Alajos kanonok, főtanfelügyelő levele Mailáth püspökhöz 1935. jan. 16-án.* – GYÉL: Num. 1797-1935.

180 *Dr. Boga Alajos kanonok, főtanfelügyelő kézzel írt levele Gajdátsy Béla kamarás úrnak 1935. jan. 21-én; jan. 25-én; febr. 1-én.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

181 *Ld. Hirschler József plébános levele Mailáth püspöknek 1935. febr. 2-án.* – GYÉL: Num. 176-1935.

foganatosítja”. Hirschler magánténykedéseit tovább nem engedélyezhetik, nem marad más hátra, mint fegyelmi úton való elmozdítása.¹⁸²

Gyárfás örömmel vett tudomást a főhatóság erélyesebb fellépéséről. Meg kell állapítanunk, hogy a főhatósági ügykezelést Zomora Dániel általános helynök és Gajdátsy Béla irodaigazgató veszik kezükbe, a Hirschlert megérett Mailáth püspök súlyos betegsége miatt háttérbe szorul, még abban az évben Budapestre szállítják az Úri utcai kórházba.¹⁸³

Az átmenetinek számító ügykezeléskor még egy súlyos eset adódik. Az egyházközség aktuális vezetősége Romulus Fersigan zárgondnok ellen fordul, és per útján börtönbe akarja záratni. Gyárfás Elemér ezt a lépést egyenesen örületségnek tartja. „Félek, olyan lavinát indítottak meg, mely nemcsak őket temeti el.” Józanon ítéli meg a kialakult helyzetet. Bár bevallása szerint életében egyszer, egy utazás alkalmával találkozott és beszélgetett el Fersigannal, megítélése szerint olyan adatok biztosítékában van, és olyan jogi felkészültséggel rendelkezik, amivel – támadása esetén – még többet ártana az ügyintézésnek: „öt oly ravasz és veszedelmes embernek tartom, hogy a magam román nyelvtudásommal, összeköttetésemmel, jogász felkészültségemmel s parlamenti mandátumomra támaszkodva is csak végszükség esetén akasztanék vele tengelyt. Ezért ajánlottam Bogának is, hogy véres áldozatok árán is igyekezzék őt simán likvidálni. Örületség volt zárgondnokot kérni; örületség volt, hogy mikor látták Fersigan agresszivitását a Kolozsvári Takarékpénztár ellen, meztelenre vetköztették le előtte az egyházközség legkényesebb ügyeit, szívességeket kértek és fogadtak el tőle, amint ezzel ő nekem dicsekedett is, de legnagyobb örületség ebbe a veszedelmes emberbe így belekötni; hisz a legjámborabb ember is megvadulna, ha azt látja, hogy börtönbe akarják juttatni.”¹⁸⁴

A február elsejére kitűzött határidőig Hirschler nem tudta felszámolni a zárgondnokságot. Rajta kívülálló erőkre hivatkozott,

182 *Gajdátsy Béla jegyzetei 1935. jan. 17-én.* – GYÉL: Num. 3435–1935.

183 BÍRÓ Vencel: *i. m.* 253–258.

184 *Gyárfás Elemér kézzel írt levele Zomora Dániel püspökhelyettesnek 1935. jan. 20-án.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

amelyek akadályozták őt az ügy előmozdításában. Magára nézve megalázónak találta a határidő kitűzését. Abból azt olvasta ki, hogy egyik napról a másikra halogathatja az ügyeket, ami persze igaz is. A halogatáson túl tesz még egy meggondolatlan lépést az ügyek megoldásában: „végső, egyéni útra léptem”.¹⁸⁵ Hirschler eddigi egyéni akciói egyszer sem vezettek megoldásra, így ebben az esetben sem. Személyes és barátságos megbeszélésre magához kérte Romulus Fersigan zárgondnokot, aki „becsületszavát adta, kézfogással”, hogy január 1-jére megszünteti a zárgondnokságot. A ravasz Fersigan felbátorítva érezte magát. Nem engedte el addig áldozatát, amíg saját zsebét még volt miből tömni. Hirschler még mindig reménykedett az ügy megoldásában. Gyárfás Elemér szenátor és Willer József képviselő éppen „Hirschler képzelt reményeiért” nem tudtak segíteni, és ezért nem vállalták az egyházközség ügyeinek közvetlen képviselőtét, mert „valaki mindig a hátsó ajtón járva már intézkedni próbál”. Ezen fontoskodók közé tartozik Pop Augustin is, aki január 30-án kelt levelében¹⁸⁶ Hirschler plébánosnak olyan embereket említ, akik jó barátok, de a végén mindenért pénzt kérnek. Íme, egy példa a sok közül, hogy Hirschler prelátnak túl sok pénzéhes és kiszámíthatatlan szakembert engedett betekinteni az egyházközség belső ügyeibe, akik a megoldás helyett a kölcsönöket és az adóbüntetésekét tovább növelték.

Az egyházközség anyagi helyzete annyira megromlott, hogy halaszthatatlanná vált újabb intézkedések életbeléptetése. A nagy adósságot maguk előtt görgető eddigi manőverek csak súlyosbították a helyzetet. Hirschler József plébános utolsó sikertelen próbálkozása az egyházközség anyagi javainak rendbehozatalára a Direktórium felállítása volt. László Endre főgondnok 1935 márciusára készítette el a kilenc tagból álló ügynevezett Direktórium szabályzatának és működésének tervezetét. A vezéregyéniségek nagy ígéretekkel kecsegtettek, mások viszont már a létrejöttékor kételkedtek: vajon

185 *Hirschler József plébános levele Mailáth püspöknek 1935. febr. 2-án.* – GYÉL: Num. 176–1935.

186 *Pop Augustin levelének másolata, igazgató úrnak címezve 1935. jan. 30-án.* – GYÉL: Num. sz. n. 1797. d.

a Direktórium ténykedése meghozza-e a várt eredményt, a súlyos anyagi helyzet megoldását. Az elkövetkezőkben ezt a kérdést próbálom meg körüljárni.

A tervezet szerint a Direktórium a plébániai javadalmak anyagi ügyeiben volt köteles rendet teremteni, megvizsgálni a zárszámadást, dönteni az alkalmazottak felett, felelőssé tenni azokat, akiket mulasztás terhel az egyházközség anyagi helyzetéért, megállapítani a plébános jövedelmét, leegyszerűsíteni az egyházközség adminisztrációját és mentesíteni a plébánost az anyagi ügyek intézése alól, hogy ő csak kifejezetten pasztorációs munkát végezzen. A Direktóriumot pedig a plébános javaslatára a főhatóság nevezte ki. A főhatósághoz küldött okmánytervezetre Hirschler ráírta, hogy „a tervezetet helyesnek tartom és a magam részéről, reám vonatkozólag is kötelezőnek elfogadom.” Gyárfás szenátor is elfogadhatónak tartotta a Direktóriumot.¹⁸⁷

A Direktórium működése dr. Romulus Fersigan zárgondnoksága idején

Mailáth G. Károly püspök 1935. március 17-én kelt bizalmas levelében ismét aggodalmát fejezte ki Hirschler József főesperes-plébánosnak „az egyházközség vagyoni ügyeinek állapota és intézése felől”. Emlekeztette a prelátust, hogy a múlt év december 27-én személyesen is félreérthetetlenül kijelentette kívánságát, hogy a főesperes-plébános vonuljon vissza az anyagi ügyek intézésétől, és egy, a püspök által kinevezett vagyongazdálkodónak adja át az összes anyagi ügyek intézését, mivel „jó igyekezeteit nem mindenben kísérte siker”. Mailáth püspök nyomatékosan három fontos dolgot kért: 1.) az egyházközség ideiglenes Direktórium kiküldésére vonatkozó rendeletét haladéktalanul végrehajtani; 2.) a rendelkezést illetően kerülni a kedvezőtlen megvilágítást, akár nyilvánosan, akár magánbeszélgetésekben; 3.)

¹⁸⁷ *A Direktórium tervezete, Hirschler és Gajdátsy kézzel írott megjegyzéseivel 1935. márc. 6-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

a rendelkezések pontos végrehajtását és szándékának megfelelő értelmezését.¹⁸⁸

Mailáth a magánlevél mellett ugyanazon keltezéssel (márc. 17.) hivatalos püspöki leiratot is küldött, amelyet április 8-án, az egyházközség választmányának rendkívüli ülésén olvastak fel. Ekkor a választmányi tagok előtt is nyilvánvaló lett, hogy Boga Alajos a megbízást nem fogadta el.

Mivel az egyházközség vagyoni helyzetét illetően a helyzet változatlan volt, Mailáth püspök úgy döntött, hogy a vagyoni ügyek egységes és szakszerű vezetésére van szükség. A tanácsadók javaslatára, meghagyva az egyházközség önkormányzatát, „a plébános előterjesztése szerint az Egyházközség tapasztalt és nehéz anyagi kérdésekben is járatos világi férfiaknak önzetlen segítségét rendkívüli módon”¹⁸⁹ óhajtotta igénybe venni. A vagyoni ügyek kezelését a Direktóriumra bízta a szabályzatban meghatározott hatáskörrel. A Direktórium tagjai: elnöke: dr. Jelen Gyula főgondnok; alelnöke a tagok közül a Direktórium által abszolút szótöbbséggel választandó. Tagjai: dr. Ehrlich István ügyvéd, dr. Bartha Ignác ügyvéd, dr. Péterffy Jenő ügyvéd, Gyalui Sándor közigazdász, Petrovay Tibor közigazdász, Xántus János tanár, László Endre bankvezérigazgató, Török Árpád iparos. Az Egyházközség anyagi ügyeinek előadója: dr. Krasznay Pál ügyvéd.¹⁹⁰

Az ideiglenes egyházközségi Direktórium Szabályzata¹⁹¹ megszabja, hogy a tagok megbízatása „tiszteletbeli és teljesen díjtalan;” az alakuló ülésen a plébános előtt esküt kell tenniük a megadott szöveg szerint.¹⁹² A tagokat és mindazokat, akik részt vesznek az

188 *Mailáth püspök bizalmas levele Hirschler plébánoshoz 1935. márc. 17-én.* – KPL: Num.174–1935.

189 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1935. ápr. 8-án.* – KPL: 6. d. 290h.

190 *Ld. a kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1935. ápr. 8-án.* – KPL: 6. d. 290h.

191 A Direktórium szabályzatát lásd a *Függelék* – 4. alatt.

192 „Én... esküszöm, hogy az Egyházközségnek javait és jogait tehetségem szerint védelmezem a reám bízott vagy bízandó javakat lelkiismeretesen kezelem és szorgosan megőrzöm; minden eljárásomban személyválogatás nélkül, magam érdekeit nem keresve az igazságot és egyházközségem

üléseken, titoktartás kötelezi; hatáskörük az egyházközség ingó és ingatlan javainak kezelésére vonatkozik; mindenben az egyházmegyei hatóság rendeletei és utasításai szerint járnak el. A Direktórium határozatait 48 órán belül az egyházmegyei hatóság elé terjesztik; haladéktalanul munkaprogramot állít fel, és ha szükséges bizottságokra tagolódik; minden ülésen joga van megjelenni a plébánosnak vagy az egyházmegyei hatóság megbízottjának. Hivatalos felterjesztéseit és levelezéseit a plébánia hivatal útján intézi.¹⁹³

A Direktórium 1935. március 20-án tartotta alakuló gyűlését, amikor a tagok letették az esküt. A Direktórium tagjai nyomatékosan, egyhangúlag és határozottan megegyeztek, hogy „az eskü értelmében minden hivatalos titkot megőriznek”, és „a legszigorúbb titoktartás mellett semmiféle kérdésben sem nyilatkozhatnak személyesen”¹⁹⁴ az ülésen tárgyalt kérdésekről. Ezt azért is tartom fontosnak kihangsúlyozni, mert a későbbiekben éppen a titoktartás körül adódtak problémák. A jegyző dr. Péterffy Jenő ügyvéd volt. A Direktórium irattárát a plébánia tanácstermében helyezték el, ahol egyébként a gyűléseket is tartották heti három alkalommal: kedden, csütörtökön és pénteken.

Az alábbiakban a Direktórium működését részletezem az üléseken készült jegyzőkönyvek alapján.

Az adóügyek rendezésére több ügyvéd is jelentkezett, köztük dr. Răchișan Pompei, akinek a nevével már korábban is találkoztunk. Ő is a haszon reményében tett ajánlatokat, melyeket az egyházközség bizonyos kiegészítésekkel elfogadott, és szerződést kötött vele. Korábban az adóügyek intézésével dr. János Gáspár ügyvéd volt megbízva, aki ekkor is magánál őrzött több, adóügyekre vonatkozó okmányt. Az egyházközség adóügyeire vonatkozó iratokra azért is szükség volt, hogy a köztartozások végösszege megállapítható

---

javát tartom szem előtt és hogy a hivatali titkot megőrzöm. Esküszöm továbbá, hogy nem vagyok tagja az Anyaszentegyháztól tiltott semmiféle társaságnak, sem a jövőben ilyenek tagja nem leszek. Isten engem úgy segítsen és Istennek ezen szent evangéliuma, melyet kezemmel érintek.”
Az eskü szövege – GYÉL: Num. 714-1935.

193 *Ld. a kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1935. ápr. 8-án.* – KPL: 6. d. 290h.

194 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. márc. 20-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

legyen. A zárgondnokság alá helyezett plébánia szeretett volna mielőbb megszabadulni ettől a tehertől, azonban a dr. Romulus Fersigan zárgondnok kinevezésére vonatkozó okmányok hiányoztak, ezek nélkül sem elszámoltatni, sem elmozdítani nem lehetett.

A László Endre ügyvéd által összeállított direktórium munkaprogram mindenki részéről elfogadást nyer.¹⁹⁵ A munkaprogram 10 pontja röviden a következőket tartalmazza:

- sürgős folyó ügyek; köztartozások, hátralékok és adók, ingatlanterhek, tőketartozások, hitelezők névsora, követelések;
- az alapok és a plébániai javadalmak személyi és dologi terheinek összeírása;
- az 1935-ös évben várható jövedelmek;
- a jövő évi költségvetés megállapítása a terhek figyelembevételével;
- tisztviselők, alkalmazottak, tanárok, tanítók jogviszonyainak megállapítása;
- végkielégítések, nyugdíjaztatások, elbocsátások;
- annak a megállapítása, hogy az egyházközség jelenlegi anyagi helyzete miatt valamelyik tisztviselőt vagy alkalmazottat terhel-e vétkes mulasztás;
- annak a megvizsgálása, hogy valamelyik tisztviselő vagy alkalmazott élvezett-e jogtalan előnyöket;
- ki milyen összegekkel tartozik az egyházközségnek;
- az 1936-os évre megállapítani a tanárok, tanítók, tisztviselők és alkalmazottak járandóságait.¹⁹⁶

Răchitan Pompei március 29-i jelentéséből fény derül arra, hogy az Egyházközségnek 2 700 000 lej adótartozása van. Ha ezt a nagy összeget az egyházközség bonokban¹⁹⁷ szeretné törleszteni, akkor ezt megteheti március 31-ig. Tehát mindössze két nap áll az egyházközség rendelkezésére, hogy ezt a nagy adótartozást kifizesse a Pénzügyminisztériumnak. Ezért „egy nagyobb összegű kölcsönre

195 *Ld. a Direktórium jegyzőkönyvei 1935. márc. 21, 23, 25, 28-án.* – GYÉL: Num. 714–935.

196 *A Direktórium jegyzőkönyv kiegészítő részét képező munkaprogram 1935. márc. 28-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

197 Rövid lejáratú kötelezvény.

van szükség,” éspedig 1700 000 lejre. A Direktórium a felmerülő helyzetben kénytelen volt az Egyházmegyei Tanács és a püspökség segítségét kérni.¹⁹⁸

Egyébként az április 1-jén tartott gyűlés jegyzőkönyvéből és dr. Krasznay Pál kimutatásából kiderül, hogy az egyházközség összes jelenleg fennálló adótartozása 7 701 428 lej, és Romulus Fersigan zárgondnok összesen 5 383 101 lejt „inkasszált” be. A kérdés csak az, hogy ebből a nagy összegből Fersigan mennyit fizetett be az adóhivatalhoz. Az intézendő ügyek nagy száma miatt nagyon lassan a Direktórium munkája halad. A befolyó házbérek zárlat alatt vannak, és az összegek Fersigan zsebébe folynak be, aki elvileg ezekből a pénzekből kellene az adótartozást rendezze.¹⁹⁹

Közben a hírlapok is ráharaptak a Szent Mihály-egyházközség anyagi problémáira. Az *Erdélyi Lapok*ban 1935. március 23-án megjelenő cikk Fersigan Romulus zárgondnoki tisztsége alóli felfüggesztését híresztelte.²⁰⁰ A lap állítása szerint visszaélése miatt, mivel az egyházközség bevételét képező házbérekkel úgy rendelkezett, mint sajátjával, Petrescu pénzügyi vezérigazgató megvonta tőle a megbízást. A tudósító szerint Fersigan „elvesztette a fejét”, és levelet intézett a bérlőkhöz, megrágalmazva Hirschler plébánost azzal, hogy az egyházközség súlyos vagyoni helyzetének ő az oka, és hogy összejátszott a pénzügyi felügyelővel annak érdekében, hogy őt eltávolítsa, pedig rendet teremtett volna a gazdasági ügyekben. Továbbá Petrescu vezérigazgató őt nem függesztheti fel, mert kinevezését nem tőle kapta. Az *Erdélyi Lapok* tudósítója közli Fersigan „lelépési díját” (1 800 000 lej) is. Különös, hogy ugyanebben a lapszámban nyilatkozik Hirschler József plébános az őt és az egyházközséget ért vádak ellen.²⁰¹ A *Brassói Lapok* is felkapták a kolozsvári híreket. Itt Fersigan kijelentette, hogy őt Petrescu nem mozdította el zárgondnoki

198 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. márc. 29-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

199 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. ápr. 1-jén.* – GYÉL: Num. 714-1935.

200 Az újságcikkben Petrescu pénzügyi vezérigazgató meg is indokolja eljárását: „mikor tudomást szereztem vagyongondnoki tevékenységéről, megállapításaimról jelentést tettem a pénzügyminiszternek. Érdemben kijelenthetem, hogy Fersigan hivatalosan csak adóbeszedő volt.” – *Erdélyi Lapok*, 1935. márc. 23, IV. évf., 68. sz., 4.

201 Ld. *Erdélyi Lapok*, 1935. március 23, IV. évf., 68. sz., 4.

tisztségéből. Továbbá cáfolta azokat a híreket, hogy ő Hirschler ellen röpiratot bocsátott volna ki, vagy esetleg lelépési összeget kért volna az egyházközségtől. „A közlemény állításával ellentétben ma is zárgondnok vagyok” – jelentette ki a *Brassói Lapok*nak.²⁰²

A hírlapok csak a problémákra világítottak rá, és nem a teljes valóságot tudósították, inkább a Szent Mihály-egyházközség kölcsönök alatt egyre súlyosbodó helyzetére fordították az erdélyi emberek figyelmét. Azt a következtetést is meg merem kockáztatni, hogy a katolikus napilapban (*Erdélyi Lapok*) megjelent két cikk Hirschler József plébános kívánságát és önigazolását szolgálták, és a baloldali irányultságú *Brassói Lapok* Fersigan zárgondnok válaszát tartalmazzák. A súlyos ügy megoldására egyik napilap sem tért vissza.

László Endre bankigazgató a munka gyümölcsözőbb végzése érdekében szükségesnek látta a Direktóriumon belül két albizottság – egy jogi és egy gazdasági (pénzügyi) – létrehozását.²⁰³

Az egyházközség „legsúlyosabb terhe, a közadók és ezek rendezése”. Az ügyek átvizsgálására négy embert kértek fel a Direktórium tagjai közül: dr. Bartha Ignácot a visszatérítendő adók ügyével, dr. Ehrlich Istvánt a házadók és adóbírság ügyével, dr. Krasznay Pált a tőkekamattal ügyével, a folyóadó és a zárgondnokság ügyét pedig dr. Péterffy Jenőre bízta. Ezen kívül Péterffynek el kellett járnia a dr. János Gáspár ügyvédől átveendő iratok ügyében, valamint az Egyházmegegyei Tanácstól felveendő kölcsön ügyében.²⁰⁴

„Az adózárlet miatt az Egyházközség pénztára üres. A húsvéti ünnepek közeledtével az alkalmazottak és tisztviselők fizetését ki kell egyenlíteni, ezért az egyházközség tulajdonát képező 300.000 lej névértékű agrár-kisajátítási papírokat elzálogosítják, hogy e célból a Transsylvania Bankból 80.000 lejes kölcsönt tudjanak felvenni.” A jegyzőkönyvben felfedezhető egy jelentéktelennek tűnő megjegyzés, ami véleményem szerint a későbbiekben fontos lesz: „a kölcsön szerződést ez esetben is a plébános úr és az elnök írják alá”.²⁰⁵

202 *Brassói Lapok*, 1935. március 24.

203 László Endre levele a Direktóriumhoz, 1935. április 1-jén. – GYÉL: Num. 714-1935.

204 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. ápr. 11-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

205 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. ápr. 18-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

Dr. Péterffy Jenő április 25-én a Direktórium elnökségéhez címzett levelében viszonylag megnyugtató helyzetjelentést tett. Habár az egyházközség zárlat alóli feloldása rá volt bízva, ebben az ügyben még mindig nem sikerült lépéseket tennie. Ennek a sikertelenségnek okát abban látta, hogy „noha több mint 1 és ½ éve van az Egyházközség nyakán a zárgondnokság és idegen kézbe folynak be az Egyházközség bevételei, illetve házbérvédelmei, amely idegen kéz ellenőrzés és elszámoltatás nélkül gazdálkodik e több milliós vagyonban, semmiféle kimutatás nem volt található az Egyházközségnél a zárgondnok által inkasszált és az adóhivatalhoz befizetett vagy be nem fizetett házbérekéről.”²⁰⁶ Péterffy pontos kimutatást szorgalmaz a Fersigan zárgondnoktól 1933. október 23. óta beszedett bérekről. A jelenlegi adóhelyzetről ő maga készített egy kimutatást a további eljárások érdekében. A kimutatás a következő: „Az Egyházközségre kiróttak 1928. óta 1935. április 1-ig házadóban összesen 10 418 642 lejt. Illeték egyenérték adóban 2 080 654 lejt, összesen 12 699 296 lejt. Az Egyházközség befizetett 1934. április 6-ig egyenes adóban 6.135.096 lejt, illetve egyenértékadóban 554 832 lejt, további befizetés 1935. április 15-ig 325 899 lejt. Dr Fersigan inkasszált 3 880 447. lejt, a kirótt adóból elengedtek 3 284 479. lejt, tehát összesen az Egyházközség javára írandó 14 180 753. lejt. A javunkra álló összeg tehát 1 489 457. lejt. Ez összeg jóval felette van az esetleges kamat és más zárgondnoki illeték teheren is, úgy hogy amennyiben ez adatok a mostan összeállítandó kimutatás szerint helyesnek bizonyulnak, az Egyházközségnek kivéve a folyó évi adókat, nincs adó tartozása.”²⁰⁷

„[A] helyzet tisztázása és az ügyek békés mederbe való terelése végett” tárgyalásokba kezdenek a zárgondnokkal és az újonnan ki nevezett Pop Ionica pénzügyigazgatóval.²⁰⁸

László Endre direktórium tag, akit „méltatlan, durva és célzatos támadás” ér a Friss Újság részéről, hosszabb beadványban mutat rá az egyházközség jelenlegi helyzetére, és ismertet egy szanalási

206 Dr. Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. ápr. 25-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

207 Dr. Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. ápr. 25-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

208 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 3-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

tervet, amellyel az egyházközséget „adósságaitól mentesíteni lehetne.”²⁰⁹ A László Endre által készített szanálási javaslat, melyet a Direktórium május 16-án – Hirschler jelentlésében – tárgyal meg részletesen, elfogadást nyer. A dokumentum szerint a Marianum és a hozzátartozó épületek eladása rendezné az egyházközség jelenlegi nehéz anyagi helyzetét. Hirschler csak azzal a kikötéssel fogadja el a határozatot, hogy az épület eredeti rendeltetése megmaradjon továbbra is, és mint leánynevelő intézet működjön. Az elkészített memorandum aláírását, melyet a püspökségre fognak felterjeszteni, a következő ülésre halasztják.²¹⁰

László Endre május 21-re elkészíti a püspöki főhatósághoz beterjesztendő memorandumot, és ennek szövegét az ugyanezen a napon tartott rendes ülésen be is mutatja. A bemutatás után azonnali aláírást és felterjesztést javasol. Viszont érdekes fordulat következik: Jelen Gyula, a direktórium elnöke kijelenti, hogy addig nem írja alá az előkészített memorandumot, amíg annak teljes szövegét nem vizsgálja át. László Endre viszont hajthatatlan, azonnali aláírást sürget, és kijelenti, hogy a késleltetésből erkölcsi és anyagi károk keletkezhetnek, amiért ő nem vállal felelősséget. A vita annyira elfajul, hogy először Jelen Gyula hagyja el a gyűléstermet, mivel úgy érzi, hogy képtelen tovább elnökölni. Jelen Gyula távozása után László Endre is elhagyja a termet.²¹¹

A május 21-én készült jegyzőkönyv kiegészítéseképpen találunk egy csatolmányt, melyben László Endre mintegy tisztázza a vitás helyzetet. Szerinte a jegyzőkönyv nem adja vissza hitelesen a tényeket, és csak ezzel a kiegészítéssel hajlandó aláírni azt. „Én Jelen Gyulát egyéni személyében nem támadtam, az ő személyével szemben a legnagyobb becsüléssel és tisztelettel vagyok, hanem kizárólag főgondnoki minőségében egyházközségi működését bíráltam, mert véleményem szerint, mint az a tényekből megállapítható, negatív volt és nem szeretném, hogy elnöki magatartása miatt a Direktórium

209 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 9-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

210 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 16-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

211 Vö. A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 21-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

működése is hasonlóan negatív legyen.”²¹² A memorandumot a tagok aláírták, viszont László Endre lemondott a direktóriumi tagságáról.

Váradai Albert gondnok előrehaladott kora és más problémák miatt nem tudja már ellátni feladatait, ezért egy új adminisztrátorra van szükség, mert Péterffy szerint „így az Egyházközség anyagi ügyeinek egységes és sikeres vezetésében bízni nem lehet”. A jövedelem növelése érdekében szükséges a hívek pontos nyilvántartásának elkészítése és az egyházadó meghatározása. Erre a munkára a Direktórium Hirschler prelátus által egy új káplánt kér a főhatóságtól.²¹³ A prelátus május 17-én levélben kéri Mailáth püspöktől erre a feladatra Bálint Józsefet,²¹⁴ az akkori segédlelkészt. A prelátus szerint Bálint József jól ismeri a kolozsvári viszonyokat, a feladatra a legalkalmasabb, és szívesen vállalná újabb megbízását, továbbra is besegítené a plébániai munkákba, és vezetné a legényegyletet.²¹⁵

Május 21-én keltezett levelében Péterffy Jenő újabb kimutatást készít az egyházközség adóhelyzetéről, a holland kölcsön óta összeírva a megterheléseket, mely szerint 1928-tól 1935. április 1-jéig az egyházközségre kirótt adó 10 418 642 lej, az illetékegyenérték-adó 2 080 654 lej. Ez összesen 12 499 296 lejt tesz ki. Az egyházközség befizetett 4 830 378 lejt. Jelzálogteher-mentesség miatt töröltek 3 776 667 lejt. Dr. Fersigan és az egyházközség hívei útján befizettek 3 542 031 lejt, összesen 12 147 066 lejt. Tehát 1935. április 1-jén csak 352 230 lej tartozás áll fenn. A 3 776 667 lejes jelzálogteherrel az egyházközséget joggalanul terhelik.²¹⁶

A május 28-án megtartott rendes ülésen előkerül a javadalmazás kérdése is. Dr. Bartha Ignác alelnök javasolja, hogy Péterffy Jenő „a jelenleg érvényben lévő ügyvédi tarifális díjnak 25%-át, mint

212 *László Endre csatolmánya a Direktórium 1935. máj. 21-én készült jegyzőkönyvéhez.* – GYÉL: Num. 714–1935.

213 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 14-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

214 Bálint József, dr. (1901–1988) kolozsvári s. lelkész, majd az Erdélyi Katolikus Népszövetség igazgatója. – FERENCZI Sándor: i. m. 166.

215 *Hirschler József főesperes-plébános levele Mailáth püspöknek 1935. máj. 17-én.* – KPL: Num. 26–1935.

216 *Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. máj. 21-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

honoráriumot fogadja el”.²¹⁷ Péterffy, mivel a rábízott ügyek – nevezetesen a Fersigan-ügy és a Klumák-féle per – a legfontosabbak az egyházközségre nézve, elfogadja az indítványt, viszont a direktórium néhány tagja ezt kifogásolja. A kialakult vita miatt a döntést május 30-ra halasztják, amely ülésen Péterffy nem jelenik meg, sőt a dr. Fersigan- és Klumák-féle perek ügyiratait is visszaküldi egy levél kíséretében. A levél sértődöttségről, meg nem értettségről, a direktórium tagjainak hálátlanságáról és az egyházközség iránti „aggódásról” árulkodik. A gyűlésről való távollétét azzal indokolja, hogy a direktórium személyes jelenlététől nem feszélyezve, tárgyilagosan tárgyalhassa meg a tiszteletdíj kérdését. Az ügyiratok visszaadásával jelezni kívánja, hogy a képviselőt tovább nem vállalhatja, és elhárítja magától a felelősséget, ha a nem megfelelő képviselő miatt az egyházközséget kár érné. Ezután csak annyit fog tenni, mint a direktórium bármelyik tagja. „Minden személyi kérdés csak másodrangú lehet a direktórium előtt és elsősorban csak arra kell tekintettel lennie, hogy e nagy anyagi és erkölcsi fertőből valahogy kiemeljük az egyházközség szekerét, és hogy a romok eltakarítása után építeni tudjunk.”²¹⁸

Péterffy ügyvéd a direktóriumhoz intézett levelében fényt derít Fersigan zárgondnok olyan ravaszkodásaira, amelyről ezidáig nem volt tudomásuk. Érdemesnek tartom a levél erre vonatkozó részletét szó szerint idézni. Az ügyvédek, akik a fent említett ügyekben eljárnak „kérjenek felvilágosítást Dr. Fersigan Romulus ügyvédtől arról a 177.000 lej fizetési utalványról, melyet az Egyházközségtől felvett, és állítólag a Dr. János Gáspár és a Dr. Krasznay Pál jelenlétében egy köztisztviselőnek átadott és ezzel az illető köztisztviselőt megvesztegette. Ezenkívül újból 15.000 lejt fordított e célra a Butas alezredes házbér különbözete címén felvett összegből. Megkérdendő nyíltan Dr. Fersigan Romulus, hogy 1933. november 7-én milyen bonokat vásárolt az Egyházközségtől 200.000 lej értékben, illetve 200.000 lej névértékű bont 70.000 lejért és hova fordította a különbözeti 130.000 lej összeget. Mivel e tételek nem szerepelnek a Dr. Fersigan Romulus

217 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 28-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

218 *Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. máj. 30-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

elszámolásában, sem pedig a Gazdasági hivatal által elkészített kimutatásban, szükségesnek tartottam, hogy ezt megemlítsem.”²¹⁹

A Direktórium Péterffy Jenő lemondásakor az általa visszadobott ügyek továbbvitelére dr. Nagy László ügyvédet és dr. Krasznay Pál javadalmi ügyvédet bízta meg. Működési szabályzatuk értelmében leszögezik, hogy tiszteletdíjat munkájukért nem igényelhetnek, mert direktórium tagok, még ha ügyvédként végeznek is szolgálatot.²²⁰

A június 4-én tartott ülés jegyzőkönyvében feltűnik Zombory László prelátus neve, aki Xántus Jánossal magánbeszélgetést folytatott és jelezte, hogy „hajlandó volna önzetlenül az egyházközség segítségére sietni és az ügyet kedvezően elintéztetni”.²²¹ A Direktórium június 7-én már meg is bízta Xántus Jánost, hogy az adóügyek tisztázása érdekében mihamarabb utazzék Bukarestbe, és vegye fel a kapcsolatot a segítségét felajánló Zombory prelátussal.

Közben újabb botrány tör ki a gazdasági tanácsban. Sáska Kálmán segédosztályvezető, aki a lakbérleti szerződések illetve kezelését végezte, ideiglenesen a pénztárt is kezelte – egyedül ő nyitotta és zárta –, körülbelül 25 000 lejhez jutott hozzá. Május hónapban az egyik egyházi adóbeszedő 15 000 lejt sikkasztott. Ehrlich István fegyelmi biztosként végzett vizsgálata után jelentést tesz a Direktóriumnak, és ebben többek között kifejti, hogy egyelőre bűnvádi eljárást nem indítanak, mivel „egy újabb botrány kipattanása csak fokozhatja azt a rossz véleményt, amely híveink és a közönség körében terjed az egyházközségi pénzkezelés tekintetében.”²²² Továbbá vétkes mulasztással vádolható Krasznay Pál, Váradi Albert gondnok, Csíky Emánuel, Adorján Ödön és dr. Mustárdi Miklós, akik távol tartják magukat az egész ügytől. Sajnos a felelősséget egyikük sem vállalja a mulasztásokért, amelyek már hónapok óta jellemzik a gazdasági tanács működését. Fontos megjegyezni, hogy miközben az

219 Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. máj. 30-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

220 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. máj. 30-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

221 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. jún. 4-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

222 Ehrlich István jelentése a Direktóriumnak a Sáska Kálmán féle sikkasztási ügyben 1935. jún. 5-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

egyházközség ilyen nehéz anyagi gondokkal küzdött, a megelőző egy év alatt nem volt pénztári ellenőrző vizsgálat.

A Szent Mihály-egyházközség adóssága a kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank felé közben a korábbi 6 millióról 18 millióra dagadt, mivel az egyházközség nem fizette sem a tőkét, sem a kamatot. Xántus János tárgyalásokat folytatott a bank vezetésével, akik az eddigi megértő állásponttól tudni sem akartak, és készültek az ügyet peres útra terelni. Dr. Gyalui Sándor összeköttetései révén ezt megakadályozta újabb egyezkedések fejében. Ugyanis a Hitelbank az egyházközség Főtér 21. szám alatt lévő épületét árverezés útján szerette volna megkaparintani, és mindenképpen az árverezési pénzből kívánta követeléseit kielégíteni. Feltételnek szabták meg, hogy amennyiben két hét alatt az épületet eladni nem sikerül, kénytelenek lesznek a pert beindítani. Ellentmondásos a banki ajánlat: perelne is, és ugyanakkor szívesen segítene betétkönyvek vásárlásában – vagyis adna is, de el is venne. Eljárásuk furcsasága abban rejlik, hogy szívesen megvásárolnák az épületet. Arra a kérdésre, hogy miért ebben a nehéz időszakban akarják beindítani a pert, a direktórium intézők részéről a válasz: „ez nemcsak a banknak, hanem az egyházközségnek is érdeke”.²²³ Minden jel szerint a Direktórium irányából személyes érdekeket gyaníthatunk az ügyben.

A püspöki főhatóságot képviselőjében a június 13-i direktórium rendes ülésén Gajdáty Béla irodaigazgató vett részt. A direktórium teljes létszámban jelen volt, még a három héttel azelőtt a tagságáról lemondott László Endre is. Gajdáty Béla nem kívánt véleményt formálni, inkább protokolláris tisztelgéssel köszöntötte a Direktóriumot: „örömmel állapítja meg, hogy a direktórium kebelében keletkezett ellentéteket sikerült kiküszöbölni úgy, hogy most a már teljes számban működő direktórium aktívabban, ütemesebben és harmonikusabban fog dolgozni az egyházközség érdekében.”²²⁴ Rövid köszöntője után Gajdáty Béla és Jelen Gyula elnök távoztak az ülésről. Sokatmondó, hogy a tagok teljes létszámban megjelentek, mert hasonló csak az alakuló ülésen történt. Együttlétük azonban

223 Xántus János jelentése a kolozsvári Takarékpénztár- és Hitelbank kölcsöne ügyében 1935. jún. 10-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

224 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. jún. 13-án. – GYÉL: Num. 714-1935.

nem jelentett békés együttműködést, az érdekellentétek továbbra sem oldódtak meg.

Közben – nem hivatalos források szerint – a Pénzügyminisztérium a kolozsvári egyházközséghez új zárgondnokot nevezett ki dr. Dubleşiu Gheorghe vajdahunyadi ügyvéd személyében. Az új zárgondnok ügyét a június 18-án tartandó ülésre programozták; erről az ülésről Jelen Gyula elnök szeretne volna magát kimenteni. De a kényes ügy miatt nem tehetett, elnökletével megtartott gyűlésen a további lépéseket pontosították. A tervek szerint a jövőben az adóhivataltól beszerzik az egyházközség fennálló tartozásairól a kimutatást és bizonyítványt, és ezzel a bizonyítvánnyal felkeresik Pop Aurel pénzügyi igazgatót. Ha Pop Aurel kedvezően nyilatkozik, akkor a bizonyítvánnyal és ezzel a nyilatkozattal a megbízott direktórium tagok Bukarestbe utaznak „a zárgondnokság végleges feloldása érdekében.”²²⁵ Ha a hivatalos értesítés megjelenik a zárgondnokról, azonnal fellebbezéssel fognak élni. Ehrlich István és Péterffy Jenő tagok – nem hivatalos formában – megpróbálnak kapcsolatba lépni Dubleşiuval, „hogy felvilágosítsák a tényleges helyzetről, rábírják a zárgondnokság visszautasítására, esetleg megegyezzenek vele az egyházközség rendezetlen adóügyeinek kedvező elintéztetésére.”²²⁶ Az adóhátralékok kiegyenlítésére – kölcsön felvévése ügyében – haladéktalanul az Egyházmegyei Tanácshoz szeretnének fordulni.

A pénzügyigazgatóság 1935. június 21-én küldött rendelkezése alapján az egyházközséget 2 731 698 lej adó és 10 926 792 lej bírság terheli. Továbbá átiratban közlik, hogy dr. Romulus Fersigan helyébe dr. Gheorghe Dubleşiu ügyvédet nevezték ki zárgondnoknak. Ezzel „az egyházközség mindennemű jövedelme ismét zár alá vétetett.”²²⁷ Dubleşiu június 28-án hivatalba lép, ez ellen a megbízott direktórium tagok jegyzőkönyvileg is tiltakoznak. Mindhiába. Ismét egy zárgondnok gyakorol kényszert anyagilag az egyházközségre, teljeskörű belátással annak pénztári helyzetébe.

225 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. jún. 18-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

226 *Uott.* – GYÉL: Num. 714-1935.

227 *A Direktórium Gazdasági Bizottságának jegyzőkönyve 1935. jún. 28-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

A Direktórium működése dr. Gheorghe Dubleşiu zárgondnoksága idején

A direktóriumba visszatért László Endre erősen kapacitálta valamelyik egyházi épület eladását. Június 25-én az általa vezetett gazdasági bizottság azzal a javaslattal állt elő, hogy a belvárosi hitvallásos elemi leányiskolát szüntessék meg, és annak ingatlanjait – kis befektetéssel feljavítva – értékesítsék. Ajánlotta az egyházközségi tisztviselők és alkalmazottak, valamint a tanárok fizetésének felülvizsgálását és „az esetleges feleslegessé válандó személyzetek nyugdíjaztatását, leépítését”.²²⁸ A bizottság javasolta továbbá: a Direktórium kérje fel a plébánost és a főgondnokot, hogy az egyházközség összes alkalmazottját – melybe beletartoznak a tanárok, tisztviselők és egyéb alkalmazottak – hívják össze, és tudassák velük, hogy az 1935–1936-os év költségvetésében megállapított fizetést csak akkor kapják meg, ha „az egyházi adó kivetésében és behajtásában önként segédkeznek, s abban közvetlenül közreműködnek”.²²⁹

Gheorghe Dubleşiu új zárgondnok bemutatása sem volt a legreménykeltőbb, a tisztviselők előtt olyan kijelentéseket tett, amelyek egyértelműen jelezték: az egyházközség élete nehezedni fog: a „szerződéseket kizárólag ő fogja megkötni, hátrálékos számlákat nem utalványoz, ha a befolyó jövedelmekből nem sikerül az adókat megfelelő gyorsasággal rendeznie, akkor ingatlant fog eladatni. Ezen kijelentése mintha megegyezne László Endre terveivel. A kiadásokat oly mértékben megszigorította, hogy a 350 lej értékű irodai papírszükségletet sem engedélyezi” – olvassuk a direktórium gazdasági tanácsának július 2-án kelt jegyzőkönyvében.²³⁰ A direktórium tagok természetesen megdöbbenéssel veszik tudomásul ezeket a kijelentéseket, és a megoldást egy újabb kölcsön sürgős felvételében látják. Dubleşiu később leiratban is a Direktórium tudomására hozta, hogy csak olyan tételeket hajlandó kifizetni, amelyek az épületek

228 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. jún. 25-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

229 *Uott.* – GYÉL: Num. 714-1935.

230 *A Direktórium Gazdasági Bizottságának jegyzőkönyve 1935. júl. 2-án.* – GYÉL: Num.714-1935.

karbantartásához feltétlenül szükségesek. A hátrálékokra és peres ügyekre vonatkozóan kimutatást kért, mert ezeket nem ügyvédek útján, hanem közigazgatásilag ő maga szeretne volna behajtani. Ez utóbbit a direktórium megtagadta, mivel ez az eljárás a zárgondnok zsebében gazdagította volna, holott a folyó ügyeket a megbízott ügyvédek díjmentesen intézték.

A belvárosi leányiskola helyzetéről július 25-én hoztak határozatot. Egyházi és kulturális érdekek mellőzésével, pusztán anyagi megfontoltságból önkényesen számoltak fel egy hitvallásos iskolát. „Tekintettel az egyházközség súlyos gazdasági helyzetére és arra, hogy a Belvárosi leányiskolánál egy tanulóra ... lej fenntartási költség esik és tekintve azt, hogy a római katolikus leányok részére amúgy is fennáll az Auguszteum, Marianum és szentpéteri iskolákban leányelemi iskola, másrészt a fiúgyermek részére elegendő a Lyceum és szentpéteri fiúelemi iskola, másrészt a jelenlegi Belvárosi leányiskola helységei átalakítás után jelentékeny jövedelmet fognak hozni az amúgy is súlyos nehézségekkel küzdő egyházközségnek, elhatározza a Belvárosi leányiskola megszüntetését f. é. szeptember 1-től kezdődő hatállyal és tisztelettel kéri a Püspökséget, hogy ezen határozatát jóváhagyni méltóztassék.”²³¹ Az iskola felszámolását meghozó döntésük után a tagok megtárgyalták a tanintézmény alkalmazottainak a helyzetét. Ezeket az intézkedéseket Fejér Gábor,²³² akkori segédlelkész vehemensen bírálta, és a direktórium ellen agitált. Ezért a direktórium javasolta Hirschler prelátus-plébánosnak, hogy a segédlelkészt helyeztesse el.

László Endre felkereste Gyárfás Elemér világi elnököt, akinek beszámolt a fejleményekről: a zárgondnok intézkedéseiről, az iskolák fenntartásának nehézségeiről, a tanárok fizetéséről és az Erdélyi Bank és Takarékpénztártól felveendő 10 milliós kölcsönről. Beszámolója szerint az Egyházmegyei Tanács Igazgatósága az Egyházmegyei Főtanfelügyelőséggel együtt hajlandó átvenni „az egyházközség összes iskoláinak átmeneti irányítását és fenntartását”, és

231 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. júl. 25-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

232 *Fejér Gábor 1931–1936 között a kolozsvári Szent Mihály plébánia segédlelkésze.* – FERENCZI: i. m. 238.

ezzel a lépéssel menteni, amit lehet.²³³ Mindezt addig tudná vállalni, amíg az egyházközség anyagi helyzete valamelyest nem rendeződik. A kölcsönrel kapcsolatban Gyárfás Elemér világi elnök és Inczedy-Joksmann Ödön státsi alelnök írásban is hozzájárultak a hitelező Erdélyi Bank és Takarékpénztár képviselőjénél – „tisztán a saját nevükben és erkölcsi felelősségük mellett”²³⁴ – ahhoz, hogy ha megtörténik a kölcsön felvétele, akkor annak tartamára az egyházközség összes jövedelme a kölcsön és a kamat törlesztésére legyen fordítva. Ebből a jövedelemből a bank átutalja azt az összeget, amely a plébánia fenntartására és kiadásaira szükséges. Ezt az összeget egy háromtagú bizottság állapítaná meg, nevezetesen a püspöki főhatóság megbízottja, az Egyházmegyei Tanács világi elnöke és az egyházközség főgondnoka. A jegyzőkönyv utal Jelen Gyula főgondnok Hirschler József plébánoshoz intézett kijelentésére, melyet nem tudunk egyértelműen megmagyarázni, csak következtethetünk a főgondnok banki akcióira: „Más még kenyeret sem hoz, ő kalácsot hoz, pénzt. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank az Erdélyi Bank útján csinálja.”²³⁵

A gyulafehérvári főhatóság engedélyezte az újabb kölcsön felvételét a Gyárfás Elemér által felajánlott kezesség mellett. A három tagból álló bizottságnak el kellett volna készítenie a költségvetést, és azt benyújtania az Erdélyi Bankhoz. Közben ez ügyben augusztus 12-én Gajdátsy Béla püspöki irodaigazgató Kolozsvárra jött a direktórium ülésre. De a legilletékesebb személy jelenlétének hiánya miatt a költségvetés elkészítését kénytelenek voltak elhalasztani. Jelen Gyula főgondnok még a városból is eltávozott, habár tudott erről az ülésről.

A Direktórium jogkörébe tartozott a Merza Gyula²³⁶ által adományozott földbirtok kezelése is. Merza Gyula a Darvas község

233 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. aug. 13-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

234 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. aug. 20-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

235 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. aug. 20-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

236 Merza Gyula turisztikai szakíró. Született Kolozsvárt 1861-ben. A kolozsvári, majd a bécsi egyetemen orvosi és gazdasági kollégiumokat hallgatott. A turisztika művelésére adta magát. Európa-szerte tanulmányozta a kirándulólhelyeket, idegenforgalmi intézményeket, nép- és tájrajzi múzeumokat. Az Erdélyi Kárpát Egyesület 1892-ben jegyzőjévé, 1894-ben

(Magyarország) határában fekvő, „Borsod puszta” néven ismert 640 holdnyi földbirtokot az egyházközségnek adományozta. Az ajándékozási szerződést 1928-ban kötötték meg. Akkor a birtokot több mint 300 ezer pengőre értékelték, amely 1935-ben körülbelül négy és fél millió lej értékű vagyont jelentett. Az adományozás óta a Borsod puszta-birtokkal nem sok minden történt. Az adományozó Merza Gyula a Direktórium megalakulása után, 1935. augusztus 14-én dr. Jelen Gyula főgondnok és elnökhöz fordul. Aggasztotta az adományozót a birtok bizonytalan sorsa. Részletesen beszámolt a Direktóriumnak az eddigi fejleményekről, a birtok bizonytalan helyzetéről. Az adományozás óta több bérlő is gazdálkodott már a birtokon, a sorozatos csőd, a gazdasági válságok és az elemi csapások miatt már tarthatatlan a helyzet. Valósággal esdekelt, hogy „ha ezzel a nagyfotosságú kérdéssel – talán egyéb sürgős ügyek miatt – a Direktóriumnak még nem volt alkalma foglalkozni, akkor kérem az idevonatkozó aktáknak a levéltárból leendő kikérése mellett és Dr. Jelen Gyula személyes megkérdezése alapján az ügyet komoly tárgyalás alá venni, hogy nehogy egyszer csak az adóteher miatt elárvereztessék és meghiúsuljon ez a nemes szándék.”²³⁷

Amikor Xántus János számonkérte Jelen Gyulát a Merza-féle birtokkal kapcsolatban, a főgondok védekezésképpen azt felelte, hogy „ezt az ügyet az adományozó határozott kívánságára a legnagyobb diszkrécióval kezelte”,²³⁸ sőt Merza úrnak segítségére volt tanácsal és útmutatással. Helyszíni kiszállást javasolt, hogy tiszta képet lehessen kapni a birtokról és a birtokot kezelő ügyvéd munkájáról. Xántus János és Gyalui Sándor augusztus 15-én meglátogatták Merza Gyulát, és biztosították őt arról, hogy a Direktórium mindenben

---

főpénztárosává választotta. 1903–1908 években az Erdély honismertető folyóiratot szerkesztette. Része volt a kolozsvári Kárpát-múzeum és a szamosújvári örmény múzeum alapításában. Irodalmi hajlandóságai nem szakmabeli terekre is elvitték, írt verseket, műfordítással is foglalkozott. – OSVÁTH: *Erdélyi Lexikon*. 191.

237 Merza Gyula levele a Direktóriumhoz 1935. aug. 14-én. – GYÉL: Num. 714–1935.

238 Xántus János és Gyalui Sándor jelentése a Jelen Gyulánál és Merza Gyulánál tett személyes látogatásról. – GYÉL: Num. 714–1935.

támogatni fogja, és gondoskodik róla. Merza Gyula végrendeletében ingóságait is a kolozsvári egyházközségre hagyta.

Augusztus 20-án Xántus János és Gyalui Sándor jelentést tettek a Direktórium előtt a Merza Gyulánál tett látogatásról és a fent említett levélről. A Direktórium többi tagja meglepetéssel vett tudomást minderről, és arra kérték Jelen Gyulát – aki nem vett részt a gyűlésen –, hogy tegyen jelentést 1932. év óta a birtokkal kapcsolatos ügyintézésről, a birtok jövedelméről, és számonkérték, hogy miért nem tájékoztatta a Direktóriumot Merza Gyula 1935-ös évi beadványáról. Javasolják a birtokra való sürgős kiszállást.

Augusztus 26-án Merza Gyula, Jelen Gyula, Xántus János és Gyalui Sándor a Nemzeti Kaszinóban találkozik. Jelen a megbeszélésen kijelenti, hogy részéről semmilyen szándékos elhallgatás nem állt fenn a birtoküggyel kapcsolatban. Diszkréciójában az elővigyázatosság vezette, sőt ajánlja, hogy a félreértések elkerülése végett a kiszállást is nagy elővigyázatosággal ejtsék meg, méghozzá vónattal.²³⁹ A kiutazás mégis autóval történik, amire a román sajtó is felfigyel, és az *Ardealul* napilap 1935. szeptember 9-i számában *A kolozsvári római katolikus közösség körüli szabálytalanságokról – Miközben vizsgálat alatt áll szabálytalanságok miatt, Dr. Hirschler Magyarországra utazott címmel* cikk jelenik meg.²⁴⁰ Íme, ez az eset

---

239 Vö. *A Nemzeti Kaszinóban készült jegyzőkönyv, Merza Gyula, Jelen Gyula, Xántus János és Gyalui Sándor találkozásáról 1935. aug. 26-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

240 „Az utóbbi időben a Hirschler és társai által elkövetett üzletelések ügyében olyan fordulatok következtek be, amelyek szenzációszámba mentek, főként jogászörökben. Hirschler pápai preláthus, akit több szabálytalanság elkövetésével helyeztek vád alá, Magyarországra távozott, ahol találkozott Dr. Nemes Ferencsel, aki a szabálytalanságok fő elkövetője, és aki azonnal Magyarországra távozott, amikor ezekre kezdett fény derülni. A Magyarországra tett utazása során Hirschler preláthus dr. László úr is elkísérte, aki a csódbe juttatott Transsylvania Bank igazgatója és a római katolikus közösség jogtanácsosa. Elkísérte még egy ifjú ügyvéd is, aki jogi, jogtanácsosi feladatokat lát el a már említett közösségben. Hogy miről tárgyalt Hirschler preláthus a volt bűntársával, Nemes Ferencsel nem tudhatjuk. Ami azonban tagadhatatlan tény, hogy a római katolikus egyházfő magyarországi utazásának egyetlen célja a dr. Nemes Ferencsel való találkozás volt, aki súlyos szabálytalanságok elkövetője a kolozsvári római

is bizonyítja, mennyire a támadások kereszt-zébe került Hirschler prelátus és vele együtt a kolozsvári egyházközség tartozásai.

Dubleşiu zárgondnok folyamatosan követelőzik a Direktóriummal szemben. Kéri a hátralékos bérlők kimutatását, a perelt bérlők kimutatását, az összes lakbérszerződéseket, a holland kölcsönnel kapcsolatos összes iratokat és szerződéseket. A Direktórium részéről László Endre a közvetítő. Petrovay Tibor kivételével, aki „elvi szempontból tiltakozik mindennemű tárgyalások ellen a zárgondnokkal,” a direktórium tagok egyöntetűen beleegyeznek abba, hogy mindennemű iratot átadjanak a Dubleşiunak.²⁴¹

Péterffy Jenő augusztus 27-én tartott ülésen támadóan lép fel Jelen Gyula főgondok ellen: „a Főgondnok úr tüntetőleg távol tartja magát a direktórium ülésektől, sértő magatartást tanúsítván a direktórium tagokkal szemben; még súlyosabb sértést követett el azáltal, hogy nem informálta a direktóriumot az egyházközség vagyoni állapotáról. »Diszkréten« elhallgat bizonyos dolgokat, noha mindnyájan titoktartási esküt tettünk le és az általunk betöltött hivatal megkövetelt magaslatán állunk, ezzel szemben a direktórium határozatáról más személyek [Merza Gyula] előtt lekicsinylőleg nyilatkozik, közölvén, hogy a direktórium kebelében személyi ellentétek vannak s így a hívők előtt bizalmatlanságot kelt a direktóriummal szemben, főleg mikor leszögezi, hogy magától minden felelősséget elhárít, azt már úgyis elhárította nem jelenvén meg a direktórium ülésein és így nem vesz részt az egyházközség aktív vezetésében.”²⁴² Érdeemes tudni azt, hogy augusztus 17-én Péterffy Jenő megkérdezte a gyűlésen épp jelenlévő és elnöklő Jelen Gyulát, hogy hajlandó-e a direktórium gyűléseken részt venni és azokat vezetni.

---

katolikus közösségben, amit a múlt év tavaszáig Hirschler prelátus adminisztrált. A kolozsvári közvélemény, nemzeti hovatarozástól függetlenül, értetlenül teszi fel a kérdést: hogy tudta a vádolt és kivizsgálás alatt álló dr. Hirschler elhagyni az országot, amikor a törvény világosan kimondja, hogy ilyen helyzetben semmiképp sem kaphat útlevelet. Itt van tehát a kérdés, amely válaszra vár, egyébként olyan gyanú merülhet fel, ami csak kellemes nem lehet.” *Az Ardealul újság 1935. szeptember 9-i, hétfői száma, melyet az iratok között találtam.*

241 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. aug. 27-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

242 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. aug. 27-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

Eközben két újságban is – a *Keleti Újságban* és a *Brassói Lapokban* – cikkek jelennek meg a belvárosi katolikus leányiskola bezárásáról. Él-e vagy meghal a belvárosi katolikus leányiskola?²⁴³ – teszi fel a kérdést a *Keleti Újság*. A zárgondnoksággal megnyomorított egyházközség anyagi eszközök hiányában komolyan gondol az iskola bezárására. – Mi lesz százhuszonnégy katolikus magyar gyermekkel? Nyolcvanezer lejen múlik az iskola léte²⁴⁴ – olvasható az alcímben. Az iskola bezárásának híre „rendkívüli meglepetést és fájdalmas megütközést keltett az egész városban”. A cikkíró több kérdésre keresi a választ: szegény sorsú, gyermekeiket egyedül nevelő édesanyákat, szülőket szólaltat meg.

A *Brassói Lapokban* Szentimrei Jenő²⁴⁵ közöl egy komoly hangvételű írást „E milliókért valaki felelős. – Tanév küszöbén fájdalmas meglepetés virradt Kolozsvár magyarságára.”²⁴⁶ A cikk írója hivatkozik a hatalmas bérpalotákban fekvő vagyonna, a hatvanmillió forogótékjú holland kölcsönre. „Ma mégis olyan fájdalmas műtétet kell végrehajtania az egyházközségnek önmagán, hogy éppen a város szívében működő iskoláját kénytelen feláldozni bagatell negyedmillió hiányában. Miért kellett eljutni a hatvanmillió csaknem kamatmentes kölcsöntől a zárgondnokságig? Jöjjön a kilenctagú direktorium helyett egyetlenegy, de intakt és erélyes kéz és végezze el azt a nagytakarítást, melyre úgy látszik megértek már az egyházközség gazdasági ügyei. Két iskolát feladtunk, elég volt a közösségre is kiható áldozatokból. Jöjjön el a magánszemélyek felelősségre vonása a most olyan égetően hiányzó milliókért. Műtét lesz ez is. De inkább operáljunk ki egy-két vakbélnyúlványt az egyébként egészséges szervezetből, mint esetleg másfélszáz katolikus gyermek szájából az édes anyanyelvet.”²⁴⁷ (Zárójelben ugyanakkor megjegyzendő, hogy a hitvallásos kolozsvári iskoláért annyira aggódó Szentimrei Jenő 11

243 *Keleti Újság*, XVIII évf. 197. Sz, 1935. augusztus 30, 5.

244 *Uott*.

245 Szentimrei Jenő, író és újságíró, erdélyi napilapok munkatársa, folyóiratok szerkesztője. OSVÁTH: *i. m.* 278–279.

246 *Brassói Lapok*, XII évf. 204. Sz, 1935. szeptember 7, 1.

247 *Brassói Lapok*, XII évf. 204. Sz, 1935. szeptember 7, 1.

évvel később a felekezeti intézmények kulturális tevékenységének gáncsoskodásában vállalt szerepet.²⁴⁸⁾

Az újságcikkek tartalmára László Endre hívja fel a Direktórium figyelmét, melyek – megítélése szerint is – a nagyközönség bizalmát rendítik meg a Direktóriummal szemben, és felkéri Hirschler József plébánost, hogy tegye vizsgálat tárgyává ezen cikkeket, mert szorinte valaki a cikket a közvetlen környezetéből sugalmazta. Továbbá magyarázatot kér a Direktórium ülésén jelen nem lévő Jelen Gyula kijelentésére,²⁴⁹ mely az újságban is megjelent. László Endre megjegyzi, hogy Jelen Gyula 1935 májusától nem vett részt az üléseken, és az ő „főgondnoki kultúrpolitikája hozta az egyházközséget a mai anyagi helyzetbe.”²⁵⁰

A szeptember 10-iki direktóriumi ülésen László Endre három beadványa kerül feldolgozásra. Felszólítják Jelen Gyulát: akarja-e tovább betölteni a Direktórium elnöki tisztségét és továbbra is távol akar-e maradni az ülésekről. Köszönetet mondanak azoknak, akik közbenjártak a 10 millió lejes kölcsön felvételének ügyében,²⁵¹ különösen dr. Gyárfás Elemérnek, az Egyházmegyei Tanács világi elnökének, aki „önzetlen közreműködéssel segítette elő a súlyos helyzetbe került egyházközség szanálási ügyét. Felismerte az egyházközség helyzetének anyagi tarthatatlanságát, megértő és jóindulatú javaslatával kezdeményezte,”²⁵² hogy az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa átmenetileg átvállalja az iskolák ügyét.

László Endre harmadik beadványa Szemere Miklós Biharvármegyei Takarékpénztár igazgatójának ajánlatáról szól, aki jelezte László Endrének, hogy az egyházközség tartozásait előnyösebb feltételekkel tudná elintézni. László Endre nehezményezi, hogy értesülései szerint Szemere Miklós ajánlatát még júliusban vagy augusztusban elküldte, s mivel Jelen Gyula azt az egyházközségre nézve nem látta

---

248 GYÉL: Num. 249-1946.

249 *Uott.*

250 *László Endre beadványa a Direktóriumhoz 1935. szept. 9-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

251 Hirschler József plébános, Xántus János alelnök a Darvasra kiküldött bizottsággal együtt utaztak Budapestre, ahol Gyárfás Elemérrel találkoztak.

252 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. szept. 10-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

jónak, nem értesítette sem őt, sem a Direktóriumot. Saját személyére nézve bántónak tartja, és magyarázatot kér arra vonatkozóan, hogy Jelen miért mulasztotta el a tájékoztatást.

Jelen Gyula szeptember 17-én személyesen elnököl a direktóriumi ülésen, ahol az ellene felhozott vádakra válaszol. Mint kiderül, a Direktórium súlyos félreértések alapján hozott a főgondnok ellen „szemrehányó határozatokat”²⁵³ a kölcsön-ügyben. Gyárfás Elemér a kölcsön-ügyben senkinek nem adott ki személyes információt, Gajdáty irodaigazgató pedig nem a kölcsön tényleges megvalósítása érdekében utazott Kolozsvárra, hanem azért, hogy lássa, megvan-e a kölcsön. Mindketten – Gyárfás és Gajdáty – személyes levélben tudatták ezt Jelen Gyulával. Az ülésen az elmérgesedett helyzet rendeződni látszik a főgondnok és a direktórium tagjai között. Azonban szeptember 29-én újra elmérgesedik a helyzet Jelen és László Endre között. Jelen arra kéri Lászlót, hogy a Direktórium tagjai előtt tisztázza szavahihetőségét. László Endre viszont csak négy szemközti megbeszélésre hajlandó. Először Jelen Gyula, majd László Endre és Péterffy Jenő távoznak a gyűlésről. A direktórium tagjai végül bizalmat szavaznak mind a főgondnoknak – aki, mivel a kölcsön-ügyben „buzgalommal járt el, és ezért téves megállapításon nyugszik”²⁵⁴ az augusztus 20-i jegyzőkönyv idevágó 5. pontja, amelyet hatályon kívül helyeznek –, mind László Endrének.

Jelen Gyula szeptember 30-án a Direktóriumhoz címzett nyilatkozatban tisztázza az őt jogtalanul ért vádakat.²⁵⁵ László Endre azzal replikázik, hogy ezek már teljesen személyes ügyek, és aki akkor személyeskedik, amikor a Direktórium a legnagyobb problémákkal küszködik, az „egyháza és faja ellen cselekszik”.²⁵⁶ Ő viszont nem szeretne abba a hibába esni, mint Jelen Gyula. Személyeskedő pengeváltásuk elfedi az igazi problémát: anyagi érdekeltségek miatt László Endre mindent elkövet, hogy az „akadékoskodó” elnököt és tagokat eltávolítsa a Direktóriumából.

253 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. szept. 17-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

254 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. szept. 19-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

255 Jelen Gyula válaszát a Direktórium előtt lásd *Függelék* – 5. alatt.

256 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. szept. 30-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

A szeptember 30-i ülésen több javaslat is születik ezen áldatlan harc megoldására. Elsőként Bartha Ignác nyújtja be javaslatát, aki a személyi harc okát a direktórium összetételében látja, mivelhogy két tag véleménye teljesen önállóan és függetlenül érvényesül, amihez természetesen hozzákapcsolódnak a rokoni szálak is (László Endre, Péterffy Jenő apósa). A Direktórium bizonyos ügyekben nem kellően megfontolt, elhamarkodott döntéseket hozott. A határozatok tettenérő és elítélő hangneme is ezt bizonyítja, ugyanakkor kézzelfogható, hogy az ügy személyeskedésbe csapott át mind László Endre mind pedig Jelen Gyula részéről. Ezen előzmények alapján Bartha javasolja, hogy térjenek napirendre a történetek fölött, és az amúgy is lehetetlen helyzetben lévő egyházközség érdekében álljanak el a személyes sérelmek megtorlásától; felveti azt is, hogy a direktórium tagjai szavazzanak bizalmat mindkettőjüknek.²⁵⁷

Péterffy Jenő határozottan visszautasítja Bartha Ignác azon érvelését, mely szerint a rokoni szálak befolyásolták volna a Direktórium döntéseit. Kijelenti, hogy ő maga mindig a „kicsinyes egyéni szempontok és beteges hiúságokon felülemelkedve az egyházközség érdekeit nézve”²⁵⁸ szavazott. Tiltakozik a kijelentések ellen, mivel szerinte a direktóriumban nem „meggondolatlanul cselekvő és az ügyekkel nem törődő tagok ülnek”.²⁵⁹ Éppen azért meglátása szerint a hozott határozatokat nem lehet semmissé tenni, hiszen azokat nemcsak a direktórium egyes tagjai hozták, hanem mindenki hozzájárult valamilyen módon. Javasolja, hogy Bartha Ignác indítványát utasítsák vissza. Továbbá a Direktórium ezentúl a személyes kérések, kívánságok és viták nélkül intézze az egyházközség anyagi ügyeit. A Direktórium titkos szavazással Péterffy előterjesztését fogadja el, és határozatban fogalmazza meg, „hogy az Egyházközség mai helyzetében nem tartja helyénvalónak a személyi kérdésekkel és kívánságokkal való foglalkozást s ezért a jövőben minden személyi vita kiküszöbölésével, minden személyi kívánságtól függetlenül fogja vezetni az Egyházközség anyagi ügyeit. Így a határozat, mint a Direktórium egyhangú határozata a jövőre nézve kötelezővé vált,

257 *Bartha Ignác javaslata 1935. szept. 30-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

258 *Péterffy Jenő javaslata 1935. szept. 30-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

259 GYÉL: Num. 714-1935.

melytől a Direktórium az Egyházközség ügyeinek intézésénél el nem tekinthet.”²⁶⁰

Jelen Gyula kérést nyújt be Hirschler József plébánoshoz, amelyben a választmány összehívását szorgalmazza a közte és a Direktórium között felmerült nézeteltérések rendezésére. Kérését Hirschler József felterjeszti a gyulafehérvári főhatósághoz. A főhatóság határozatát megnyugvással veszik tudomásul a Direktórium tagjai: „a Direktórium ne foglalkozzék sem személyi kérdésekkel, sem a múlt hibáinak kikutatásával,”²⁶¹ amíg ennek ideje el nem érkezik.

Október 24-én a Direktórium rendes ülése után zártkörű gyűlést tartanak, amelyen csak a direktórium tagok voltak jelen. Hirschler plébános kérésére döntés születik a káplánok járandóságait illetően, mivel a segédlelkészek sürgetik a téli tűzifa beszerzését. A direktórium a káplánoknak 1500 lej fizetést és 1500 lej koszthozzájárulást szab meg a lakás mellett, viszont a faszükségletről ezentúl nekik kell gondoskodniuk. Ugyanakkor határozat születik, hogy 1936. január 1-jétől beszüntetik körülbelül 20 alkalmazott²⁶² munkaviszonyát.

1935. október 5-én keltezett javaslatában Péterffy Jenő részletesen és névre szólóan kifejti, hogy kit, miért és milyen szabályok alapján lehet azonnal vagy bizonyos határidőn belül elbocsátani állásából. Péterffy szívtelensége nem ismer határt, figyelembe sem veszi, hogy az általa felsorolt nevek mögött családos emberek állnak. Az ő javaslata, hogy minél előbb el kell távolítani ezeket az alkalmazottakat, akik között szerepel a gondnok, továbbá tisztviselők, gépiprózó, kántorok, sekrestyések, szolgák, ruhatáros és harangozók. „Ma a gazdasági lehetetlenség helyzetében vagyunk, amely minden

260 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. szept. 30-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

261 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. okt. 10-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

262 Dr. Krasznay Pálnak, Várady Albert gondnoknak, Szilágyi Márton jegyzőnek, Csíki Emánuel, Adorján Ödön és Dr. Mustárdi Miklós tisztviselőknek; Dr. Nagy László ügyvédnek; Rácz Mihály műszaki tanácsosnak megszűnik a tiszteletdíja; Szőke Máriaának; Zsizsmann Rezső karnagynak csak havi 6000 lej fizetés folyósítandó; Kuti József kántor és Tóth Dénes segédkántor csak a költségvetésbe beveendő fizetést fogja kapni; Berényi László, Kontros Gizella, Lőrinczi János, Buttinger Ádám, Jánossy Jakab, Fülöp Antal, Blanár Sándor, Brünyi György alkalmazottaknak. *Ld. A Direktórium zártkörű gyűlésének jegyzőkönyve 1935. okt. 24-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

más jogelvtől függetlenül feljogosítja a Direktóriumot a tisztviselők elbocsájtására.”²⁶³ A gazdasági lehetetlenségre való hivatkozással az összes eddigi jogviszonyok megszüntethetők. Egyébként is minden a Direktórium kezébe tétetett le. A felmondóleveleket maga Péterffy készíti el.

Várható volt, hogy a Direktórium november 18-i ülését a főgondnok ellen irányuló közhangulat fogja meghatározni. Péterffy ügyvéd már az ülés kezdetén kijelenteti, hogy Bartha Ignác direktóriumi taggal, valamint Jelen Gyula direktóriumi elnökkel képtelennek tartja az együttműködést. Magatartásukkal kivívták a Direktórium bizalmatlanságát maguk ellen. A Direktórium rövid visszatekintéssel szeretné tisztára mosni magát, ezért felvázolják azokat az okokat, melyek az egyházközséget a jelenlegi szomorú helyzetbe taszították. A Direktórium narratívája szerint a helyzet kiindulópontja, hogy 1928-ban az egyházközségnek a holland kölcsönrel együtt körülbelül 50 millió lej tartozása volt. Az elmúlt hét esztendő alatt ez a tartozás szinte megkétszereződött.²⁶⁴ A kiadások emelkedése, a bevételek csökkenése, mulasztások, gondatlanság, az adóügyi zárlat, amely már két éve fojtogatja az egyházközséget, mind hozzájárultak a jelenlegi helyzethez. Ebben a helyzetben lépett közbe a Főegyházmegyei Hatóság javaslata által megalakult Direktórium. Az elmúlt bő félév intézkedései miatt az egyházközség közvéleményében hangulatváltozás állt be. Emiatt Bartha Ignácot és Jelen Gyulát hibáztatják, akik a titoktartás megsértésével a Direktórium többségét cselekvésképtelenné tették. A főgondnok kivette az anyagi ügyek intézését a plébános kezéből, amit a közgyűlés megnyugvással fogadott el, és mentesítette a plébánost az anyagi ügyek ellenőrzése és felügyelete alól. A Direktórium szerint a kialakult helyzetért nem a

263 *Péterffy Jenő javaslata a Direktóriumnak 1935. okt. 5-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

264 „Ma az Egyházközség összes köztartozásai az adóhivatal hivatalos kimutatása szerint, több mint 23 milliót tesznek ki. A Holland-kölcsön nem fizetett kamataival egymaga 50 milliót. A Kolozsvári Takaré- és Hitelbanknál fennálló tartozás pedig a 20 milliót meghaladja. Az Erdélyi Banknál cca 2 ½ millió lej tartozás áll fenn. Tehát 7 év alatt 1935-ben de facto jogilag több mint 95 millió lej tartozás terheli az Egyházközséget.” *A Direktórium november 18-i jegyzőkönyve.*

plébános a felelős, hanem a gazdasági hivatal és Jelen Gyula főgondnok, aki egyedül akarta intézni az anyagi ügyeket, és aki szerintük összejátszott a zárgondnokkal az egyházközség jövedelmének zároltatásában.

A Direktórium a főhatósággal folytatott levelezései, illetve a kapott információk alapján úgy látja, hogy „a Főegyházmegyei Hatóság új alapokra akarja helyezni az Egyházközség vezetését és ezért távozása előtt lelkiismeretbeli kötelességének tartja az Egyházközség mai szomorú erkölcsi és anyagi helyzete okainak leszögezését, abból a célból, hogy a felelősség csak azokat terhelje, akik mulasztásaikkal és gondatlanságaikkal vagy tetteikkel előidézték vagy súlyosbították e szomorú helyzetet.”²⁶⁵

November 18-án Hirschler József plébános felterjeszti a fent idézett jegyzőkönyvet, és a Mailáth püspökhöz címzett levelében észrevételezi: „szomorúan kell megfigyelnem, hogy a Főhatóság részéről tárgyalások folynak plébániámon és azon kívül, mely tárgyalásokból engem annyira kizárnak, hogy még látogatással sem tisztelnek meg. Kérésem tehát: méltóztassék kegyesen intézkedni, hogy ilyen esetekben legalább a forma és a látszat őriztessék meg. Nem szolgálhat semmi tekintélynek, a közös ügy érdekeinek sem, ha a plébánost ilyen feltűnő módon kerülnek, és a plébános a káplánok kérdésére csak azt felelheti, nem tudom a mellőzés okát.”²⁶⁶

Sérelmezi, hogy az ő álláspontját soha nem hallgatták meg igazán, sőt az utóbbi idők hibáiért őt vonták felelősségre. Javasolja, hogy a Direktórium zavartalanul működjön tovább, annak ellenére, hogy két tag lemondott és az elnököt is félreállították. Javaslatát megindokolva szerinte szükséges a Direktórium bátorítása a főhatóság részéről; ugyanakkor a Direktórium megszüntetése a jelenlegi helyzetben nem volna helyénvaló.

265 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. nov. 18-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

266 *Hirschler József levele Mailáth püspökhöz 1935. nov. 18-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

A Direktórium utolsó három hónapi működése

Időközben felgyorsulnak az események. November végén Péterffy Jenő indítványára felmondanak Nagy László ügyvédnek,²⁶⁷ december 5-án Ehrlich István a Direktórium tagjáról önként lemond az elmúlt napok eseményei és sajtóközlemények miatt; leveléhez egy szemelvényt is mellékel.²⁶⁸ Az újságból kitépelt szemelvényen²⁶⁹ nem

267 „Dr. Nagy László 1920. dec. 12-én kifejezetten 1 évre választatott meg. Tehát 1921. december 12-től minden jogcím nélkül tölti be az Egyházközség ügyvédi tisztségét. Nagy László nem hivatkozhat szerzett jogaira. Nagy László nem bírja vitaképesen az állam nyelvét és így nem vindikálhatja a maga számára az Egyházközség ügyvédi tisztségét. Mivel Nagy László az Erdélyi Egyházmegyei Tanács ügyvédje is, állása összeférhetetlen az Egyházközség ügyvédi állásával. A kolozsvári belvárosi rom. kat. Egyházközség anyakönyvei tanúsága szerint, Dr. Nagy László gör. kat. vallású és így az Egyházközség ügyvédje nem lehet, mert egyházközségi tisztségeket csak rom. kat. vallású egyének tölthetnek be. Nagy László nem teljesítette hűen ügyvédi tisztségéből származó kötelezettségeit a Holland-kölcsön, valamint az Egyházközség adó ügyeiben, mely mulasztások az Egyházközséget az anyagi romlás szélére állították és így Dr. Nagy László szolgálati viszonya bármikor megszüntethető minden más körülményre való tekintet nélkül.” *Ld. Dr. Péterffy Jenő véleményezése a Direktóriumhoz 1935. dec. 13-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

268 *Ehrlich István levélben közli a Direktóriummal lemondását 1935. nov. 29-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

269 „*Nagy takarítás a cluji római katolikus egyházközségnél – mindenkinek felmondtak.* A cluji katolikus egyházközség élére tudvalevőleg Mailáth püspök, az autonómia fenntartásával kilenctagú direktóriumot nevezett ki dr. Jelen Gyula főgondnok elnöke alatt. Most hirtelen dr. Jelent és Dr. Bartha Ignác ügyvédek leváltották tisztségükből, mire a direktórium hét tagúvá zsugorodott össze. A vezetőség lelke László Endre, a Transsylvania-bank vezérigazgatója, akinek tanácsára a direktórium azonnal felmondott a következőknek: Dr. Nagy László jogtanácsosnak, aki 1922-ben csupán egy évre lett megválasztva, de azóta minden választás nélkül bent ült állásában. Kitétték Váradi Albert gondnokot is, aki az egyházközségi házakat kezelte. Csíky Emánuel főkönyvelőt, aki nyugdíjas, vagyonos egyén, szintén elküldték, úgyszintén Mustárdy Bélát és Adorján Ödön pénztárnokot is február 1-i hatállyal. De felmondtak dr. Krasznay Pál direktórium referensnek és plébánosi javadalmi ügyvédnek is, aki e két állásban 8+4=12000 lej havi fizetést élvezett. A legérdekesebb dr. Nagy

szerepel az újság neve, de egyértelmű, hogy Hirschler prelátus és a két hozzá hűséges direktórium tag, László Endre és Péterffy Jenő, álláspontját tartalmazza. De mégiscsak egy újságcikk. A nagy direktórium tisztogatások után dr. Péterffy Jenő átveszi a dr. Bartha Ignác, dr. Ehrlich István és dr. Krasznay Pál ügyvédek által kezelt ügyiratokat és az adóügyi peres aktákat is.²⁷⁰

Romulus Fersigan volt zárgondnoknak még mindig követelései vannak, jelen esetben 50 ezer lejmel hajlandó lenne megelégedni. Gheorghe Dubleşiu jelenlegi zárgondnok pedig hivatalának meghosszabbítását kéri 1936. január végéig, hogy az adóügyeket teljesen lezárhassa, és aztán utód nélkül távozzon.²⁷¹

December 15-én Xántus János és Péterffy Jenő Gyulafehérvárra utaztak, ahol – elmondásuk szerint – az egyházmegyei főhatóság képviselőjétől a Direktórium működésére vonatkozóan nem kaptak sem megfelelő utasítást, sem támogatást. Ezért a kancellárián hagyták az előre elkészített és aláírt lemondónyilatkozatot, hogy a főhatóság hozza meg a szükséges intézkedéseket, ha a Direktórium további működését nem látja sikeresnek. A kölcsönre vonatkozó kérések sem találtak az ezt megelőző hónapokban meghallgatásra, sőt akadályozva voltak.

László esete. Ez az úr éveken át azt híresztelte magáról, hogy életfogytiglan megválasztott ügyvédje az egyházközségnek. Most kisült, hogy minden jogalap nélkül garázdálkodott ott 12 év óta. Ahol ennyire törvényes alapon mentek a dolgok, akkor nem szabad azon csodálkozni, hogy különféle bűnügyek fekszenek ma a törvényszéken az Egyház volt vezetői ellen. Dr. Klumák István ugyanis két irányú bűnvádi eljárást is indított dr. Hirschler József prelátus-plébános és dr. Gergely Ferenc elsőköti főgondnok ellen és az 50 milliós holland kölcsönrel kapcsolatos sikkasztások miatt is külön bűnügy folyik a vizsgálóbíró előtt. Mindezen csúnya és következményeiben kiszámíthatatlan erkölcsi és anyagi kárral járó pereknek likvidálása lenne a direktóriumnak elsőrendű kötelessége és az is, hogy az egyházközség bevételeit mielőbb felszabadítsa a pénzügyminisztérium gondnoksága alól. Félni lehet attól, hogy ezen radikális intézkedések nyomán újabb perek zúdulnak az egyházközség nyakába és tisztázás helyett zavarosabb helyzet áll elő...” Ehrlich István lemondónyilatkozata mellé csatolt újságcikk.

270 *Dr. Péterffy Jenő levele a Direktóriumhoz 1935. dec. 13-án.* – GYÉL: Num. 714–1935.

271 *A Direktórium jegyzőkönyve 1935. dec. 5-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

A Direktórium december 17-i ülésén hangoztatja, hogy „működésében kifejezetten az Egyház, az Erdélyi Egyházmegye és a Római Katolikus Egyházközség magasabb érdekei vezették, amikor fáradtságot, időt és munkát nem kímélve, saját erkölcsi presztízsük, erkölcsi és anyagi tőkéik felhasználásával és érdekeik elhanyagolásával, önzetlenül dolgozva igyekeztek tiszta helyzetet teremteni.” Megítélésük szerint úgy tűnik, mintha a főegyházmegye nem engedné érvényesülni a Direktórium kibontakozását, ezért „tekintettel a tornyosuló veszedelmekre, melyek a vég kezdetét jelentik, a jövőben bekövetkezendő minden tényért az Egyházközség sorsa mai nappal az Egyházmegyei Főhatóság kezébe helyeztetett.”²⁷² Határozat is születik, hogy a Direktórium eddigi működéséről a jegyzőkönyvek alapján egy összefoglaló készüljön, melyet Péterffy Jenő készít el, aki egyébként is a jegyzőkönyvek szerint sok mindent kézben tart és igazgat. Ettől kezdve minden döntésre váró ügyet a főhatóságnak küldenek meg. A Direktórium lemondásának elfogadásáig és annak kiértékeléséig a plébánia adminisztrációjának vezetésére Gyalui Sándor direktórium tagot kérik fel.

Xántus János és Gyalui Sándor december 21-én jelentést tesznek Hirschler plébánosnak a Dubleşiu zárgondnokkal folytatott tárgyalásokról. A 12 millió eltítkolt házbér nem maradt rejtve, hiszen a pénzügyminisztérium rajta tartotta a kezét az ügyön és kivizsgálást rendelt el. Emiatt előreláthatóan hatalmas büntetést rónak ki a plébániára, amelynek pontos összegét még nem lehet tudni. Azonban ha december 31-ig sikerülne kifizetni 2 milliót, rendeződne az ügy. Ha viszont nem sikerül megoldást találni rövid időn belül, akkor ez az összeg január 1-jétől 20%-kal növekszik, április 1-jétől viszont már 11 millió körüli összeget kellene kifizetni. A tőkekamatadót is visszaállították, ez 3 milliónyi összeget tesz ki. Amennyiben a fenti összegeket sikerül elintézni, Dubleşiu ígérete szerint a zárgondnokság alól teljesen mentesíteni tudná a plébániát. Ellenkező esetben január 1-jétől – Dubleşiu visszavonulása után – Virgil Nistor helyi ügyvédet nevezik ki zárgondnoknak, aki haláláig látná el ezt a feladatot.

272 A Direktórium jegyzőkönyve 1935. dec. 17-én. – GYÉL: Num. 714-1935.

Hirschler plébános Xántus és Gyalui jelentését azonnal felterjeszti Mailáth püspök úrhoz címezve, az ügyben gyors intézkedését kérve. Megjegyzi, hogy „ettől az intézkedéstől függ most már igazán az egyházközségnek sorsa. Dr. Dubleşiu zárgondnok tele van a legjobb szándékkal, de ha hamarosan a hóna alá nem nyúlunk, ő sem tarthatja magát. Ellene máris hatalmas támadás indul, amelynek végcélja, hogy Virgil Nistor kerüljön helyébe zárgondnoknak. A kár e halogatás és habozás következtében rohamosan növekedik.”²⁷³

Az 1936. január 4-i direktórium ülésen Hirschler plébános elnököl. Bejelenti: két főhatósági leirat miatt hívta össze a tagokat. Az egyikben Zomora Dániel általános helynök sajnálkozásának ad hangot amiatt, hogy a Direktórium visszavonult a munkától, még mielőtt ebben a főhatóság döntött volna. A másik leiratban ugyanő arra utasítja Hirschlert, hogy a Direktóriumtól kérjen tanácsot, és ehhez tartsa magát a jövőben.

Az elnöklő Hirschler plébános szóközi képességét latba vetve védelmezi a Péterffyék által megtisztított Direktóriumot. Hangsúlyozza, hogy az egyházközség további sorsát minden kísérletezés elejtésével csak a Direktórium fenntartásában látja biztosítva. „Ismételen ki kell jelentenem, hogy papi ember kezében – bármilyen címen – az egyházközség szanálását lehetetlennek tartom. A mostani Direktórium $\frac{3}{4}$ évi keserves és odaadó munka után teljesen tisztán látja a helyzetet. Látja, hogy a legfontosabb kérdések milyen úton oldhatók meg. Nagy előnye, hogy a jelenlegi zárgondnok úrral teljesen megértik egymást. Már karácsonyra rendezhették volna az ügyeket, ha a kölcsönt külső illetéktelen és felelőtlen befolyás meg nem akadályozta volna. Ezekért az egyházközséget ért súlyos kárért valakinek a felelősséget vállalnia kell és ez nem lehet a Direktórium. Nagyon fontos dolog, hogy a jelenlegi zárgondnok többszöri kijelentése szerint csak a mostani direktóriummal hajlandó tovább dolgozni és terveit végrehajtani.” Ezt követően az Erdélyi Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsát bírálja a bajbajutott kolozsvári egyházközség iránt tanúsított közömbös hozzáállásáért. Górcső alá veszi a gyulafehérvári főhatóságot is. Emlékeztet, hogy amikor a

²⁷³ *Hirschler József levele Gróf Mailáth Gusztáv püspökhöz 1935. dec. 21-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

holland kölcsön ügyében Valerio Valeri nuncius tőle memorandumot kért, ő azt felettes hatósága útján juttatta el, de megítélése szerint cenzúrán ment keresztül, hogy „az egész ügy lényegesen más világításba helyeztetett. Én szótlánul tűrtem a cenzúrát és ezzel nem védekezés, hanem vád alá helyezés lett saját magam memorandumom. Eltűrtem ezt is zokszó nélkül tiszteletből felettes hatóságom iránt és bízva főpásztorom védelmében.” Felvezetésében engedelmesként és egyházának hűséges fiaként állítja be magát, ugyanakkor bizonyítja az engedetlenségét: „Ki kell jelentenem azt is, hogy főpásztoromnak csak törvényes egyházi előjárásomat ismerem el és fogadom el, mert csak püspökömnek tettem engedelmisségi fogadalmat.” Tehát a Gyulafehérvárról már féléve eltávozott Mailáth G. Károly püspököt fogadja el előjárójának, nem kíván engedelmeskedni a mostani egyházmegyei főhatóságnak. Félretesz minden egyházi közügyet, csak a személyi ügyei érdeklik. Ügyeit, főleg plébánosi javadalmát, kizárólag Mailáth püspökkel kívánja intézni. „Kizárólag ezzel az egyházi főhatósággal állapodtam meg önként és szabadon, hogy a plébánosi javadalmamnak jövedelmét ideiglenesen az egyházközség szanalásának céljaira fordítsák, amennyiben az egyházközség automatikus szervei, jelenleg a direktorium kezeli.” Amennyiben a gyulafehérvári főhatóság a direktorium lemondását elfogadja, – megítélése szerint – visszanyeri jogát plébánosi jövedelmének kezelésére. Súlyos váddal illeti továbbá a gyulafehérvári főhatóságot: számukra „az utóbbi időben nem az egyházközségnek az érdeke a fő, hanem személyem, hogy elmozdítsanak helyemről. ... De most személyemet kikapcsolom és csak egyházközségemet nézem, személyes ügyem ráér, az egyház ügye azonban nem.”²⁷⁴ A jelenlevő direktóriumi tagok plébánosuk mellett kötelezték el magukat. Meglátásom szerint Hirschler direktóriumi beszéde túl merész, helyesebben: vakmerő kijelentések sorozata, főleg olyan papi méltóságtól, aki az egyházközséget 100 milliós teherrel terhelte meg, és az most is a zárgondnokság kényszere miatt nyög.

Hirschler József plébános fogadkozása, hogy „személyes ügyem ráér”, csak szóközi szóvirág volt. Nemsokára kéri a Direktoriumot,

274 A Direktorium jegyzőkönyve 1936. jan. 4-én. (Hirschler József beszédének teljes szövegét ld. Függelék 7.) – GYÉL: Num. 4389-1937.

hogy szíveskedjenek számára olyan kimutatást kiállítani, amelyben pontosan szerepelnek az egyházközséggel szemben fennálló követeléselei. A plébános személyi jövedelmeit a Direktórium állapítja meg, a Főhatóság jóváhagyása mellett. A Direktórium által 1935. évre megállapított plébánosi jövedelmet (havi 40 000 lej) ezidáig a főhatóság nem hagyta jóvá, de nem is kifogásolta. A Direktórium 1936. január 11-i ülésén ismételten pontosítja a plébános járandóságait: 1935. évre havi 40 000 lej – évi 480 000 lej; 1936. januártól március 31-ig havi 25 000 lej – összesen 75 000 lej. Mindösszesen 555 000 lej, amit azonban a főhatóság nem hagyott jóvá. Káplántartás címén káplánonként havi 1500 lej, 1935. január 1-jétől 1936. március 31-ig 67 500 lej. Mindösszesen 622 500 lej. Ezen összeg terhére a Hirschler plébános felvett 363 380 lejt, és a fel nem vett járandóságának összege 1936. március 31-ig 259 120 lejt tett ki.²⁷⁵

A Direktórium igyekszik mindent felszámítani a plébánost megillető jövedelmekből. A javadalmát képező ingatlanok lakóitól a házbérhátralékokat 1935 januárjától 1 626 715 lejben állapítják meg. Igaz, hogy 400 000 lejt kétesnek mondanak. Ilyen címen az egyházközség 1 076 002 lejjel tartozik neki. Azonban figyelembe kell venni az Erdélyi Bank és Takarékpénztárnál lévő kölcsönét is, amelynek tisztázása után állapítható meg a plébános tényleges követelése.

Január 16-án a gyulafehérvári főhatóság – a Direktórium határozatát figyelembe véve – hivatalosan is megszünteti dr. Nagy László ügyvéd megbízatását. Mivel sürgősen új ügyvéd szükséges az egyházközség ügyeinek intézésére, a Direktórium azonnali megbízatással, ideiglenes jelleggel dr. Péterffy Jenőt ajánlja, aki el is fogadja a felkérést. Természetesen ehhez is szükséges lesz Gyulafehérvár utólagos jóváhagyása.

Az új év nem hozza el a várva várt megoldást. Bekövetkezik, amitől Hirschler hűséges intézői rettegetek: a pénzügyminisztérium dr. Gheorghe Dubleşiu zárgondnokot felmentette tisztsége alól, aki a Direktórium szerint az „Egyházközség ügyeivel szemben mindig megértést tanúsított”. Helyébe dr. Virgil Nistor ügyvédet nevezte ki, akinek jövőbeni működése iránt az egyházközség „a legnagyobb

275 A Direktórium jegyzőkönyve 1936. jan. 11-én. – GYÉL: Num. 4389-1937.

aggodalommal van eltelve”.²⁷⁶ Az ülésen többek között elhangzik az is, hogy ha 1935 augusztusában a kilátásba helyezett kölcsön folyósítva lett volna az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa által, akkor rég nem lenne zárlat alatt a plébánia. Íme, a Péterffyék direktóriuma olyan váddal illeti az Egyházmegyei Tanácsot, amely teljesen jogtalan: éppen az Egyházmegyei Tanács tartotta távol magát az holland kölcsöntől, nem kívánt beleavatkozni az egyházközség adóügyeibe, mert olyan sötét elemek munkálkodtak, akikkel a korrekt együttműködést elfogadhatatlannak tartották.

A január 18-án készült kimutatás szerint a plébániát 3 117 914 lej tőkekamatadó, 2 356 271 lej házadó, illetve kegyenértékadó terheli. Dubleşiu az összes hátrálékos adótartozása utáni kamatot törölte. Félő, hogy az új zárgondnok, a kormányváltás, a pénzügyi közegek változása miatt ez megghiúsul. Amint kiderül, az új zárgondnok, Nistor Virgil jó barátságban van a korábbi zárgondnokkal, Romulus Fersigannal. Egyébként Dubleşiu véleménye az, hogy a bűnvádi feljelentéseket Fersigan ellen minél előbb meg kell tenni, kérve ehhez a főhatóság felhatalmazását, mert megállapítása szerint „az állam által kiutalt házkülönbözeti összegeket, melyek körülbelül 180 000 lejt tesznek ki, 1934. év őszén valaki felvette.”²⁷⁷ Ennek már a nyoma sem található, mert közben a bizonyító iratok is eltűntek. Csak egy bűnvádi eljárással lehetne megállapítani azt, hogy ki károsította meg ezzel az összeggel az egyházközséget.

A Direktórium arra kérte az Egyházmegyei Tanácsot, hogy adótúlfizetését (600 000 lej) engedje át az egyházközségnek, hogy ezzel a hátrálékos adótartozás rendezésébe besegítsenek. Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa ezt a kérést is megtárgyalta, de elvből nem teljesítette. Pontosan nem tudható, hogy mi áll az elutasítás mögött. Csak feltételezhető, hogy a Direktórium novemberi lemondásával komolytalan partner fényébe helyezte magát. Péterffy Jenő az Egyházmegyei Tanács visszautasító álláspontját közölte dr. Dubleşiu zárgondnokkal, aki megdöbbenéssel jegyezte meg: „Nekem, mint görögkeletinek a keblem csak dagadhat, azonban személyesen fogok érdeklődni, hogy van-e a gör. kel. Püspökségnek hasonidőből

276 *A Direktórium jegyzőkönyve 1936. jan. 20-án.* – GYÉL: Num. 714-1935.

277 *Uott.*

adótülfizetése és amennyiben lenne, mint konzisztórium tag, személyesen fogok interveniálni, hogy önöknek ez az összeg rendelkezésére álljon.”²⁷⁸

Az egyházközség irodáján megjelent egy görögkatolikus vallású ügyvéd, dr. Juga Iustin, és a következő kijelentést tette: „Feszült érdeklődéssel kísérjük a Direktórium adórendezési törekvését és munkásságát, s mi mint románok, szimpátiánk jeléül kötelezőleg felajánlok, anyagi tehetségemhez mérten, 700 lejt, azaz hétszáz lejt, adórendezési célra, úgy azt részemről csak megtiszteltetésnek venném.”²⁷⁹ Nyilván, hogy 700 lejjel nem lehet megoldani a több milliós adósságot. De Dubleşiu zárgondnok nyilatkozata és dr. Juga ügyvéd gesztusa Egyházmegyei Tanács ellen irányulnak, a mostani Direktórium vezérei így akarják elhárítani magukról az ódiumot és a felelősséget. Fájó pont inkább az, hogy az egyházközség belső, pénzügyi nehézségeit kívülállókkal osztják meg, és gúny tárgyává teszik azt.

Dr. Dubleşiu zárgondnoki tisztségét, amely január 31-én lejárt, a Direktórium kérésére meghosszabbítottak február 28-ig.

Xántus János Gyulafehérvárra utazott, hogy a Fersigan volt zárgondnokkal kötendő egyezés részleteit megtárgyalja. Gajdátsey Béla irodaigazgató ugyanekkor Kolozsváron tartózkodott, ezért nem tudott vele tárgyalni. Ellenben Péterffy Jenő a gyulafehérvári főhatóság eminens képviselőjével, Gajdátsey Bélával – aki magánemberként volt épp Kolozsváron – két ügyet beszélt meg: a Romulus Fersigannal kötendő egyezés feltételeit és Virgil Nistor új zárgondnok ügyét. Gajdátsey hivatalosan nem nyilatkozhatott a főhatóság álláspontjáról; azzal hárította el, hogy a döntés joga kizárólagosan Zomora Dániel vikárius és Szélyes Dénes helyettes vikárius hatáskörébe tartozik.

A gyulafehérvári főhatóság tárgyalási szinten lépéseket tesz a kolozsvári egyházközség anyagi és lelkipásztori ügyének megoldása érdekében. Keresi azt az alkalmas papi személyiséget, aki ebben a bonyolult helyzetben megtalálná a kivezető utat. Három papot kérdeznek meg. Zomora Dániel vikárius már 1935. december

278 *A Direktórium jegyzőkönyve 1936. jan. 25-én.* – GYÉL: Num. 714-1935.

279 *Uott.*

23-án magához kéreti Botár Gáspár tordai plébánost,²⁸⁰ aki – sejtve, hogy a kolozsvári ügyről van szó – a megbeszélés előtt álláspontját írásba foglalta. Kifejti, hogy a kolozsvári plébánia ügyeinek lebonyolítását csak úgy vállalja, ha a tényleges plébános, azaz Hirschler József „félre áll, sőt a városból is elköltözik ideiglenesen bár, mert az adminisztrátornak elég ügye-baja lesz a külső hatalmakkal, nem kívánatos tehát, hogy még a háttér se legyen biztos”.²⁸¹ Mindjárt jegyezzük meg, hogy Botár Gáspár jól látta az ügy megoldásának titkát, meg is fogalmazza, annak ellenére, hogy Hirschler Józseffel baráti viszonyt ápol. Csakis a kölcsönökkel évtizedeken keresztül manipuláló és mind nagyobb és nagyobb adósságokat felhalmozó plébános felmentésével kezdődhet el az érdemleges munka.

A főhatósági megbeszélésre karácsony harmadnapján, december 27-én került sor Gyulafehérváron Zomora Dániel vikárius, Szélyes Dénes helyettes vikárius és Gyárfás Elemér szenátor, az Egyházmegyei Tanács világi elnöke jelenlétében. Botár Gáspár csak azzal a feltétellel volt hajlandó elvállalni a kolozsvári adminisztrátori megbízást, ha megtarthatja a tordai plébániát is. Szándékát a tordai egyháztanáccsal is igyekezett megerősíteni. Gyűlésen fogalmaztatta meg álláspontjukat, helyesebben a saját álláspontját: „A tanács ugyanis nem látja biztosítva az itteni ügyek energikus rendezését és intézését”. Ennek alapján előbb táviratban, majd „terjedelmes levélben” közölte a gyulafehérvári főhatósággal, hogy nem vállalja a kolozsvári egyházközség adminisztrálását. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy Botár jó barátja volt Hirschler Józsefnek és – bevallás szerint – nem kívánt volna vele ütközni, mert az egyházközség anyagi ügyét csakis félreállításával oldhatta volna meg ő is. Botár Márton Áron kinevezése után közölt levélben magyarázatot Széles Dénes vikáriushelyettessel: „Visszalépésem oka az volt, mert bár vallottam, hogy Hirschler prelátus, plébános ott-maradása esetén nem lehet eredményes dolgot végezni, de arra, hogy én molesztáljam ki onnan, semmi szín alatt nem vállalkozhattam, mert

---

280 GYÉL: Num. 3047-1935.

281 Botár Gáspár feljegyzése. In: Domus Historia Potaisaensis, 46-47. lap.

sokkal inkább becsültem Hirschler plébánost, semhogy ilyen nagy kellemetlenséget okozzak neki.”²⁸²

Második jelöltként Veress Ernő kolozsmonostori plébános neve jött szóba. Képzett és lelkiismeretes lelkipásztor volt, aki elindítója és szerkesztője volt a népszerű *Erdélyi Tudósító* folyóiratnak. Szerepelt a „püspöki biztos”-típusú megoldás esetében is, Gyárfás Elemér azonban akkor nem tartotta alkalmasnak. Szerény papi magatartásával valószínűleg valóban nem tudta volna kezelni a dörzsölt ügyvédek ravaszkodását.

A kolozsvári Szent Mihály egyházközség adminisztrálására Márton Áron volt a harmadik jelölt, aki végül elvállalta a terhes feladatot.

Hirschler József sejtethetett valamit plébánosi sorsáról. Az események összefüggésében levonhatjuk a következtetést, hogy Botár Gáspár tordai plébánostól tudhatta meg. Ezt fogalmazta meg elnökként az 1936. január 4-én tartott direktórium ülésen. „Ismételten ki kell jelentenem, hogy papi ember kezében – bármilyen címen – az egyházközség szanálását lehetetlennek tartom.” Az általa favorizált és a hozzá hű maradt direktórium tagokat továbbra is maga mellett akarta tudni az esetleg bekövetkező leváltása esetében is. Hadd tegyük hozzá, hogy sikerült. Később éppen azok a direktórium tagok keserítették meg az egyházközség helyettes plébánosának kinevezett egyházközségi adminisztrátora, Márton Áron munkáját, akik Hirschler József plébánost hitegették, és anyagilag a teljes csődbe vitték.

A gyulafehérvári főhatóság a kolozsvári ügyben kellemetlen intézkedések árán is, de a helyes megoldást választotta. Dr. Boga Alajos főtanfelügyelőt megbízta, hogy hallgassa ki Péterffy Jenő ügyvédet a Nistor Virgil leendő új zárgondnok vádja ügyében: Nistor ugyanis személyesen járt Gyulafehérváron, és Péterffy Jenő direktórium tagot vesztegetéssel vádolta meg, tudniillik hogy 100 000 lejt ajánlott, csak hogy ne foglalja el a zárgondnoki tisztséget. Valami lehetett a dologban, mert Hirschler is a január 4-i védbeszédében erősen ragaszkodott dr. Gheorghe Dubleşiu zárgondnok személyéhez, és

---

282 Botár Gáspár feljegyzése. In: *Domus Historia Potaisaensis*, 48. lap.

amikor őt a pénzügyminiszter felmentette, Péterffyékkel karöltve elérték, hogy még egy hónapig maradjon.

Amikor Péterffy Jenő tudomást szerzett Nistor ügyvéd kihallgatásáról, sérelmezte, hogy a kihallgatás és vizsgálat után a vád alaptalanságáról nem értesítették, megítélése szerint ugyanis őt alaptalanul vádolta és rágalmazta meg. Ezért az 1936. február 3-i ülésen bejelentette, hogy az elkövetkezőkben nem hajlandó direktóriumi tag minőségében bárki zárgondnokkal tárgyalni. Nehezményezte továbbá, hogy mivel a főhatóság semmilyen felvilágosítást és utasítást nem adott az egyházközség jelenlegi helyzetére vonatkozóan, a Direktórium az egyházközség anyagi ügyeiben az esetleges mulasztásokért a felelősséget nem vállalhatja. „A Főhatóság nincs azzal a feltétlen bizalommal a Direktórium érdektelen működését illetően, mely bizalom a mai aggodalmas helyzetben az egyházközség érdekében kifejtendő és teljes felelősséggel járó eredményes munkához szükséges ... ezért tisztelettel felkéri az Egyházmegyei Főhatóságot, hogy még 1935. novemberi jegyzőkönyvbe foglalt lemondás felett azonnal döntsön, mert mai naptól kezdve a Direktórium még a folyó ügyek vitelére sem érez magában további feljogosítást.”²⁸³

László Endre önigazolásként összehasonlítja azt az anyagi helyzetet, ami a Direktórium működésének kezdetén állt fenn, a jelenlegi helyzettel. Az adóhivatalok által vezetett könyvek a következőket mutatták:

- tőkekamatadó – 3 116 263 lej;
  - hátralékos házaadó – 3 776 654 lej;
  - 1934/35 évi hátralékos adó – 382 013 lej;
  - hátralékos illetékegyenérték – 1 148 370 lej;
  - 1936. évi folyó adó – 1 700 000 lej;
  - hátralékadók késedelmi kamata – 2 680 000 lej;
  - városi adó – 426 541 lej;
  - vízdíj – 930 000 lej;
    - összesen 14 159 841 lej.
- Ellenben a jelenlegi köztartozások:
- tőkekamatadó – 970 470 lej;

283 A Direktórium jegyzőkönyve 1936. febr. 3-án. – GYÉL: Num. 714–1935.

- házadó – 1 001 719 lej;
- 1934/35 évi hátralékadó – 428 630 lej;
- folyó évi adó – 506 520 lej;
- vízdíj – 180 000 lej;
  - összesen 3 087 339 lej.

Az eddig törlesztett összeg: 10 872 502 lej. A Direktórium kilenc hónapos működése alatt az egyházközség anyagi terhét körülbelül 11.679.000 lejjel csökkentette. A Direktórium megállapítása szerint az egyházközség köztartozásait minden külső segítség nélkül sikerült lecsökkenteni, ezért „az egyházközség múltbeli gazdálkodásával szemben olyan teljesítményt végzett, hogy nyugodt lelkiismerettel, minden honorálása nélkül bocsátja az egyházközség anyagi ügyeinek intézését, a lényegtelen és kisebb munka teljes befejezésére, olyan egyházi vagy világi tényezők kezébe, kikkel szemben az Egyházmegye Igazgató Tanácsa, esetleg a Főhatóság nagyobb bizalommal lesz, mint amilyennel az egyházmegye Igazgató Tanácsa a Direktórium tárgyi működésével volt akkor, amikor az egyházközségünk adózárzata alóli mentesítés céljából kért anyagi támogatást megtagadta, elutasította.”²⁸⁴

1936. február 7-én délelőtt különös esemény történt. A zárgondnok, Nistor Virgil megjelent a Szent Mihály-plébánián, és azt követelte a jelenlévő tisztviselőktől, hogy Fersigan Romulusnak azonnal fizessenek ki 120 000 lejt – jelenti a *Brassói Lapok*.²⁸⁵ A tisztviselők Nistor kérésének teljesítését megtagadták, arra hivatkozva, hogy Fersigan követelése nincs bíróságilag megállapítva, és ezen kívül követelései nem lehetnek. Nistor ezek után a rendőrségre telefonált, ahonnan két bűnügyi rendőr érkezett, akik lefoglalták a plébánián található készpénzeket, sőt a plébános személyes pénzszekrényét is felnyitatták. Az egyházközség tisztviselői behívták Péterffy Jenőt, aki tiltakozott Nistor cselekedete ellen. 350 000 lej készpénzt találtak a plébánián, amelyből Fersigan megkapta követelését, a megmaradt pénzt a plébános gazdasági hivatalban lévő pénzszekrényébe zárták. Az egyházközség képviselői Dunca Eugen prefektusnál jelentést tettek az esetről, ő pedig megígérte, hogy eljár az

²⁸⁴ *Uott*.

²⁸⁵ *Brassói Lapok*, V évf. 35. sz, 1936. február 11, 5.

ügyben. Ugyanaz a bizottság felkereste az éppen Kolozsváron tartózkodó Alexandru Lapedatu kultuszminisztert, aki végighallgatva a küldöttséget, „megütközéssel vette tudomásul,” hogy a egyházközség zárlat alatt van. Azt ajánlotta, hogy erről az esetről tegyenek jelentést a belügyminiszternek, a miniszternek, valamint a pénzügy és igazságügy miniszternek.²⁸⁶

A *Brassói Lapok* egyik munkatársa felkereste László Endre bankigazgatót és direktórium tagot, aki azt nyilatkozta, hogy mielőtt Lapedatu kultuszminiszterhez mentek volna, ő személyesen kereste fel a zárgondnokot az ügy békés elintézése érdekében, Nistor azonban ridegen elutasította. A tisztviselők által megfogalmazott memorandum szövegét a *Brassói Lapok* teljes egészében közölte.²⁸⁷

Hirschler József, Xántus János és Péterffy Jenő Bukarestbe utaztak, ahol talákoztak Pop Valeriu igazságügyi miniszterrel. Azt kérték tőle, hogy szüntesse meg a zárlatot, mert a plébánia csak akkor tud fizetési köztelezettségeinek és tartozásainak eleget tenni, ha szabadon gazdálkodhat. A miniszter helytelenítette a plébánia rendőri lerohanását, és ígéretet tett a zárlat feloldására. Ezzel egyidőben Nistor Virgil mindent megtett annak érdekében, hogy az egyházközség feloldása ne történjen meg. A *Brassói Lapok* azt közölte, hogy Nistor ennek érdekében még Cisar érsekhez is ellátogatott.²⁸⁸

Zomora Dániel általános helynök február 25-én baráti hangvételű levélben fordul Hirschler plébánoshoz, hogy mind a saját, mind pedig az egyházközség érdekében mondjon le a kolozsvári plébánosi tisztségről, és nyújtsa be nyugdíjazási kérelmét. A zárgondnokság esetleges megszüntetése után is elkerülhetetlen lenne távozása. Ígéri, hogy mindent megtesz kívánságainak legkedvezőbb intézésében. Kéri viszont, hogy kívánságai a hivatalos kérelmében ne feltételekként szerepeljenek. „Nehéz szívvel hozom ezeket Méltóságod tudomására, de kötelességemet vélem teljesíteni Méltóságoddal és egyházmegyénkkel szemben is. Kérem, fogadja megértéssel, és

286 *Brassói Lapok*, V évf. 35. sz, 1936. február 11, 5.

287 *Brassói Lapok*, V évf. 35. sz, 1936. február 13, 8.

288 *Brassói Lapok*, V évf. 1936. február 17, 9.

elhatározását közölje velem a legsürgősebben.”²⁸⁹ Hirschler József február 28-án kelt rövid válaszban kérelmezi javadalma terhére a nyugdíjazását, de most sem akarja tudomásul venni a gyulafehérvári főhatóságot, hanem szeretett püspökének döntéséhez akarja kötni – aki súlyos betegsége miatt az egyházmegyétől, és az egyházmegyei ügyektől távol van –: „ha Kegyelmes Főpásztorom személyes meggyőződése és lelkiismerete így jónak látja, és engem is meggyőznek, hogy ez lelkiismeretben kötelez. Én természetesen a kegyelmes Úrnak nem írok.”²⁹⁰

Március 7-én maga Hirschler József prelátus-plébános is részt vesz a Direktórium ülésén, ahol beszámol a Gajdátsy Béla irodaigazgatóval március 5-én folytatott beszélgetésről, viszont elhallgatja a Zomora Dániel vikáriussal történt levélváltást. Gajdátsy irodaigazgató ekkor Zomora vikárius nevében kérte fel Hirschler plébánost, hogy nyugdíjaztatásával együtt fogadja el a Papnevelő Intézet rektori állását. Hirschler a március 7-iki direktóriumi ülésen az egyházközség jelenlegi helyzetére hivatkozva – a folyamatban lévő és befejezetlen bűnügyek miatt – károsnak tekinti nyugdíjazását és rektori kinevezését mind az egyházmegyére, mind az egyházközségre, mind pedig saját személyére nézve. Ehhez a kérdéshez kéri a Direktórium megoldási javaslatát. Hosszas vita után egyhangú döntés születik. Bármennyire is megtisztelő a főhatóság elhatározása, a plébános távozása a plébánia éléről addig, amíg nem zárulnak le a bűnügyi eljárások, egyáltalán nem alkalmas. Azonban javasolják, hogy már most fogadja el a rektori kinevezést, de a tisztség elfoglalása csak az eljárások lejárta után legyen kötelező. Addig pedig „megrendült egészségi állapotára, valamint ezzel járó fizikai gyengeségére való tekintettel, a Főhatóság által – kérésre 10 000 lej havi készpénzjárandósággal és a sétatéri villákban általa szabadon választandó

289 Zomora Dániel püspökhelyettes levele Hirschler József plébánosnak 1936. febr. 25-én. – Közölve: SAS PÉTER, *Egy reneszánsz lelkiületű főpap. Dr. Hirschler József főesperes plébános*, 518.

290 Hirschler József válaszelevele Zomora Dániel püspökhelyettesnek 1936. febr. 28-án. – Közölve zavarkeltő címzéssel és dátummal (Zomora Dániel püspökhelyettes levele Hirschler József plébánosnak, Gyulafehérvár, 1936. február 25); helyesen: Hirschler József levele Zomora Dánielnek febr. 28-án. Vö. SAS Péter: i. m. 519.

4-5 szobás természetbeni lakással ½ évre szabadságotlatik.” Ha a bűnügyi eljárások kimenetele a plébánosra nézve kedvezőtlen lenne, vagy ha el kellene vállalja ez idő alatt a rektorságot, akkor ez a szabadságotlatás „nyugdíjazással minősül át”.²⁹¹ Ha viszont egészségi állapota megengedné, hogy továbbra is ellássa plébánosi kötelezettségeit, vagy ha a kormány megakadályozná a rektori kinevezést, visszatérhetne plébánosi teendőihez. Ha elfogadja a rektori állást, vagy nyugdíjba vonul, akkor az egyházközséggel szembeni minden igényéről lemond. Ha nyugdíjas éveit külföldön töltené, akkor havi nyugdíja 500 pengőben állapítható meg. Ezeket a kéréseket Hirschler március 8-án levélben is megküldi Gajdátsy Béla irodaigazgatónak, hozzátéve, hogy ezekhez a pontokhoz ragaszkodik, ugyanakkor megjegyzi, hogy „milyen ádáz intrika”²⁹² folyik ellene.

Péterffy ugyanezen a gyűlésen beszámol arról, hogy öt napon keresztül tárgyalta Bukarestben az adóügyzárlat érdekében. Járt a Pénzügyminisztériumnál, de az érsekségen is. Egy dr. W. Fildermann nevű ügyvédet bízott meg ennek rendezésével, és reméli, hogy március 11-re rendeződik az adóügy kérdése. Péterffy 200 000 lej honoráriumot ígért Fildermannak a megígért 100 000 lejen kívül. Ha mégsem sikerülne az ügyvédnek rendezni az ügyet, akkor nem kapja meg a honoráriumot. Az összesen 300 000 lejes honoráriumhoz kéri tehát a Direktórium hozzájárulását.

Jelenti továbbá, „hogy a parlamentben történt 1936. február 21-i Modreanu képviselő interpellációja után kértem Dr. Gyárfás Elemér, valamint Dr. Willer József képviselő urakat, hogy interveniáljanak, vagy interpelláljanak az egyházközség érdekében, de mindketten kijelentették, hogy megtárgyalták az összes parlamenterek ezt és arra az elhatározásra jutottak, hogy egyházközségi ügyben nem interveniálhatnak sehol.” A Direktórium álláspontja, hogy Jelen Gyulát mielőbb mentsék fel főgondnoki tisztsége alól, mivel „az erkölcsin kívül az egyházközségnek kiszámíthatatlan anyagi károkat okozott”.²⁹³

291 A Direktórium jegyzőkönyve 1936. márc. 7-én. – GYÉL: Num. 714–1935.

292 Hirschler József levele Gajdátsy Béla irodaigazgatónak 1936. márc. 8-án. Közölve SAS Péter: i. m. 524.

293 A Direktórium jegyzőkönyve 1936. márc. 7-én. – GYÉL: Num. 714–1935.

Azonban Péterffynek van még egy megjegyzése, ami sokmindent elárul bukaresti tartózkodásáról. „Szükségesnek tartom még jelenteni, hogy Dr. Zombory László úr Őméltósága is több ízben ígérte az intervenciót és több ízben kijelentette, hogy Dr. Jelen Gyula főgondnok informálta az Érsek Urat az egyházközség ügyeiről és főleg arról, hogy a jelenlegi Direktórium is összejátsszik Dr. Dubleșiuvval, hogy így anyagi előnyökhöz jusson.”²⁹⁴

A „titokzatos”²⁹⁵ Zombory László élettörténetéről keveset tudunk. Kedvelt személyiség és befolyásos ember a bukaresti kormánykörökben. Több éven keresztül szolgált a kolozsvári egyházközségben mint hittanár és segédlelkész. Nagy szerepet játszott a négy erdélyi egyházmegyét átfogó Erdélyi Római Katolikus Népszövetség megszervezésében, amelyet négy éven keresztül ügyvezető igazgatóként vezetett, ahonnan botrányos módon távozott, még a gyulafehérvári egyházmegyét is elhagyta, és a bukaresti érsekségre inkardináltatta magát. Karrierista magatartásával és a kormánykörökben való bennfentességével nem annyira az egyházi ügyek megoldását szolgálta, hanem inkább egyházi személyek lejáratásán és meghurcoltatásán munkálkodott. Meghatározó szerepet játszott Glattfelder Gyula csanádi püspök Romániából való kiutasításában.²⁹⁶ Mailáth püspök, aki sokáig kedvelte, időközben kiismerte, a nagyváradi szentjobbi apátságra való kinevezésekor értesíti a bukaresti apostoli nunciátúrát, hogy semmilyen állami nyomásra ne nevezzék ki Zomboryt szentjobbi apátnak. A kormánykörökben még gyulafehérvári püspökjelöltként is emlegették. Egyházi körökben „Zomboryról mindenki tudta, hogy Alexandru Theodor Cisar bukaresti érsek rossz szelleme, kormánybarát, és bukaresti működése alatt igen sokat ártott az ottani magyarságnak. Tetejében még a saját püspöke sem bírt vele.”²⁹⁷ Cisar érsek segítségével Zombory az egyházi

294 A *Direktórium jegyzőkönyve 1936. márc. 7-én.* – GYÉL: Num. 714–1935.

295 Így nevezi Zomboryt Pacha Ágoston (1870–1954) temesvári vikárius 1923. december 22-én kelt, Mailáth G. Károly püspöknek írt levelében. – BATHYANEUM. Mailáth G. Károly-hagyaték. Nr. inv. 26.224.

296 *Ld. Glattfelder Gyula püspök levele Mailáth G. Károly püspöknek.* – BATHYANEUM. Mailáth G. Károly hagyaték. Nr. inv. 26.224.

297 TEMPFLI Imre: *Sárból és napsugárból.* Budapest 2002. 51–52.

ranglétrán a pápai prelátus cím megszerzéséig vitte, de karrierista életét nem Bukarestben, hanem innen is, Alexandru Cisar érsek által exkardinálva az Amerikai Egyesült Államokban fejezte be.²⁹⁸

Különösen fontos számunkra Zombory Lászlónak Hirschler Józseffel való hol baráti, hol ellenséges, hol ismételten baráti viszonya.²⁹⁹ Marton József Zomboryról írt tanulmányában részletesen elemzi, témánkhoz elégséges egyik következtetése: „szerintem Zombory jól tudta szédíteni Hirschlert, éppen a holland kölcsön körüli bonyodalmak nyújtottak lehetőséget neki, hogy nagy ígéreteivel felmelegítse régi viszonyukat”.³⁰⁰

Hirschler plébánosi végnapjain kap Zomborytól március 7-én kelt tényfeltáró és megoldást javasoló levelet. Bár Hirschler prelátus és az egyházközség anyagi helyzetének rendezése ekkor már eldöntött tény volt, Zombory megítélése a direktóriummi vezéregyéniségek félrecsúszott tevékenységéről alátámasztják eddigi következtetéseinket. A vele igen jó viszonyban lévő Alexandru Lapedatu kultuszminisztertől informálódott a dr. Virgil Nistor körül kialakult akcióról. Zombory is helyteleníti Hirschler és Péterffy eljárását Nistor ellen az „ámító Dubleşiu” miatt. Felteszi a Cisar érsek által is megfogalmazott szembesítő kérdéseket; ezek rávilágítanak Péterffyék küzdelmének hátsó mozgató rugójára, az inkorrekt munkájukra. „Milyen oka volt az egyházközség egyes tagjainak, hogy Dubleşiuhoz olyan görcsösen ragaszkodjanak és élet-halál harcot vívjanak Nistor ellen? Miért kellett dr. Nistornak felajánlani 100 000 lejt, hogy csak február 10-én vegye át a hivatalt?” Nyilván az új zárgondnok, Virgil Nistor korrekt hozzáállásával adja meg a feleletet, aki Cisar érseknek és Zomora vikáriusnak kijelentette, hogy a legnagyobb lelkiismerettel fog dolgozni az egyházközség pénzügyi helyzetének rendezésében, ő sem fog, de mást sem enged lopni. Zombory már-már vádolja Hirschler prelátust, akit az egyházközség egyes képviselői következetesen

298 MARTON József: *Zombory László papi karrierizmusa*. In. *Studia Theologica Transsylvaniensia* 20 (2017/1) 116–117.

299 Ehhez a témához lásd bővebben MARTON József: *Zombory László papi karrierizmusa*. In. *Studia Theologica Transsylvaniensia*. 20 (2017/1) 83–117.

300 MARTON József: *Zombory László papi karrierizmusa*. In. *Studia Theologica Transsylvaniensia* 20 (2017/1) 109.

becsapták, mert becsaphatták. Nem nevezi meg, mert „nagyrészt ismeretes az illetők neve”, akik megállapodtak „lelkiismeretlen román tisztviselőkkel, hogy bizonyos ügyet, főleg az adóztatás terén kedvezően fognak elintézni, ha a vesztegetés címén az egyházközség egy bizonyos összeget fizet, ellenkező esetben a legnagyobb kár éri az egyházközséget stb.” Az ún. lopás könnyű és kényelmes fajtájának minősíti ezt az eljárást, mely által az érdekeltek maguknak szép anyagi sikereket könyvelhettek el. Kereken kimondja Hirschler prelátusnak, a jó barátának: „az ilyen ügyeket igen könnyű veled elhittetni, hogy Romániában nem lehet másképpen dolgozni”. A Zombory általa javasolt megoldás viszont saját hiúságáról árulkodik. Ismételten megígéri, hogy a holland kölcsönt és az adóügyeket díjmentesen és komissziómentesen elintézi. „Azt hiszem, én szebb és nemesebb gesztussal nem igazolhattam volna Előtted azt, hogy lelkem mélyéből megbocsátottam az engem ért támadásokat, bántalmakat, rágalmakat, amelyen majdnem véglegesen elrabolták tőlem azt, ami e földön mindenkinek a legértékesebb, a becsületét, minthogy ezt az ajánlatot tettem.”³⁰¹ Zombory ajánlata amolyan szólam. Ő is tudja, hogy egyházjogilag nem könnyű kivitelezni. Ezért kéri Hirschlert, hogy a gyulafehérvári főhatóságnál intézkedjék, és kérje az ügykezelés továbbvitelének áthelyezését a bukaresti érsekséghez, mert ő mint bukaresti egyházmegyés csakis ilyenformán tudna segíteni.

Ami Hirschler személyének további sorsát illeti, ajánlatai meg egyeznek a nuncius, Cisar érsek és a gyulafehérvári főhatóság elképzeléseivel: betegségére való tekintettel kérje nyugdíjaztatását, és a kolozsvári egyházközség vezetését vegye át egy fiatal plébános. Ebből is nyilvánvaló, hogy Zombory önzetlen ajánlata csak baráti szólam volt, a megoldást ő is Hirschler József végleges félreállításában látta, ami levelének megérkezésekor – bizonyára – meg is történt. Zárógondolata is csak a személyi barátság fenntartásáról árulkodik: „Nagyon örvendenék, ha levelemből kiéreznéd, hogy azt az Egyház nagy érdekeiért való aggodás íratta velem, de ugyanakkor

301 *Zombory László prelátus levele Hirschler József plébánosnak 1936. márc. 7-én.* – Közölve: SAS: i. m. 519–524.

őszinte szeretettel tartottam szem előtt azt, hogy a megoldás Reád nézve is minél megnyugtatóbb legyen.”³⁰²

Hirschler, bár jól tudja, hogy az már nem tartja kezében az egyházmegye vezetését, március 8-án Mailáth püspöknek is ír egy levelet, melyben tudatja: elfogadja a Papnevelő Intézet rektori állását azaz a kikötéssel, hogy előbb – gyógykezelés és pihenés végett – több havi szabadságra menne. Mailáth püspök válasza helyett Zomora Dániel vikárius március 15-én kelt hivatalos levelét kapja kézhez, aki a Szent Mihály-egyházközség plébánosának „megrendült egészségére való tekintettel a kolozsvári plébániai javadalomról történt lemondását, érdemeinek főpásztori elismerésével” elfogadja, és a plébániát megüresedettnek tekinti. A jogilag és ténylegesen megüresedett plébánia ideiglenes adminisztrálását és átadását illetően egyidejűleg külön intézkedik.³⁰³

1936. március 15. napja fordulópontot jelent a kolozsvári egyházközség életében. Zomora Dániel vikárius felmenti Hirschler Józsefet plébánosi és a kolozs-dobokai kerületi főesperesi megbízása alól, és a Szent Mihály-plébánia ideiglenes vezetésével Márton Áront, a Róm. Kat. Népszövetség igazgatóját bízza meg. A plébánia átadása után Hirschler plébánosnak távoznia kell Kolozsvárról, amiről jelentést kell tennie a bíróságon. „Nem tartom az időt alkalmasnak és Főtisztelendőséged szempontjából sem megfelelőnek az egyházközséggel szemben támasztott igényeinek megvizsgálására. Fölötte kívánatos, hogy ezen igények köztudomásra ne jussanak. A további nehézségek és bonyodalmak elkerülése végett kötelességemnek tartottam fenti intézkedéseimet megtenni.”³⁰⁴ A változásokról Zomora Dániel értesíti az egyházközség választmányát is.³⁰⁵

A Direktórium 1936. március 17-én megtartja utolsó ülését, melyen kéri a főhatóságot, hogy az 1935. november 18-i lemondását

---

302 *Uott.*

303 *Zomora Dániel vikárius levele Hirschler József prelátusnak 1936. márc. 15-én.* – Közölve: SAS: i. m. 525.

304 *Zomora Dániel vikárius levele Hirschler József prelátusnak 1936. márc. 15-én.* – Közölve: SAS: i. m. 525–526.

305 *Zomora Dániel vikárius 1936. márc. 15-én kelt levele a Kolozsvári Róm. Kat. egyházközség választmányának.* – Közölve: SAS: i. m. 526.

fogadja el, mert attól a naptól kezdve már az egyházközség életében bekövetkező eseményekért a felelősséget nem vállalja. A jegyzőkönyvet író Péterffy megjegyzi, hogy intrikák, vádaskodások és alaptalan hírek nehezítik meg a Direktórium munkáját. Ezért a főhatóság kezébe tesz le minden intézkedést és rendelkezési jogot. A Direktórium szerint az egyházközség attól a naptól kezdve vezetőség nélkül maradt. A Direktórium a főhatóságtól kivizsgálást kér az erkölcsi és anyagi felelősség megállapítására vonatkozóan, mert „meg nem engedhető az, hogy aki az egyházközség, mint közjogi, erkölcsi testület vagyonából jogtalan erkölcsi előnyökhöz jutott, e jogtalan előnyök gyümölcsét tovább is élvezze és az egyházközség pedig a vétkes mulasztások és rosszindulatú eljárások következtében reá zúdult bajok és csapások terhe alatt szenvedjen”. A jegyzőkönyvíró rámutat arra, hogy „hosszas, fárasztó és idegölő munkával” az egyházközség adótartozásait 3 millió lejre csökkentették, és ha ezt kifizetnék, megszűnne a „megszégyenítő” adózárlat. A problémát növeli az, hogy dr. Ehrlich István rossz helyre adta be a fellebbezést, későn iktatódott, és az a veszély fenyegeti az egyházközséget, hogy a 13 millió lejt ki kell fizetnie. A Direktórium lelkiismereti kötelességének tartotta, hogy beszámoljon ezekről a veszélyekről, „félreállításával nem akarja a süllyedő hajóról menekülők szerepét” magára öltetni, mert soha nem menekült a felelősség elől. Csupán mihamarabbi intézkedésre szólítja fel a főhatóságot, mert „az erdélyi magyarság legnagyobb katolikus vagyonának léte forog kockán, és nem vállalhatja azt, hogy a Direktórium működése sodorta az egyházközséget még veszélyesebb helyzetbe.” Az utat megmutatta, ezért „tisztá lelkiismerettel teszi le mandátumát” és az intézkedéseket ugyanilyen „tisztá lelkiismeretből fakadó féltő aggodalommal fogja kísélni”. A végleges felmentés után alkalmat kérnek arra, hogy az eddigi munkáról és megállapításokról jelentést tehessenek.³⁰⁶ A megrostált Direktórium önfelszámolásának bejelentése, felmentésének kérése túl magasztosnak sikerült: felelősségmentes és áldozatos munkáról dicsekszenek olyanformán, hogy a későbbiekben is jelentést tehessenek, vagyis magukról a felelősséget elhárítva az

306 A Direktórium jegyzőkönyve 1936. márc. 15-én. – GYÉL: Num. 714–1935.

ügyekbe beleszólhassanak, másokat vádolhassanak, sőt, az új plébániai adminisztrátort is támadhassák.

A holland kölcsön ügye a zörgöndnokság felszámolásáig

Zomora Dániel püspökhelyettes 1936. március 15-én Márton Áront bízta meg a Szent Mihály-plébánia holland kölcsön miatt elmergesedett anyagi helyzetének rendezésére és a plébánia ideiglenes adminisztrálására *vicarius oeconomus* (helyettes plébános) címmel.³⁰⁷ Márton Áron „lojalitását és talpraesettségét”³⁰⁸ bizonyítja újabb felelősségteljes és idegörlő megbízatása.

Hogyan jelent meg Márton Áron a kolozsvári Szent Mihály-plébánia életében, és hogyan vette át azt? Ezekre a kérdésekre az egyházközség választmányának két üléséről készült részletes jegyzőkönyv enged betekintést. 1936. április 19-én, vasárnap délelőtt 11 órakor, az egyházközség gyűléstermében megtartott rendes ülésen jelen van Gajdátsy Béla pápai kamarás mint püspöki biztos, dr. Jelen Gyula főgondnok, valamint a tisztviselők: Várad Albert gondnok, dr. Nagy László ügyvéd, Adorján Ödön pénztáros, Rátz Mihály műszaki tanácsos, Csiky Emánuel számvevő és Szilágyi Márton egyházközségi jegyző. A választott tagok névsorát nem közlöm, csupán annyit jelzek, hogy az ülésen 38-an voltak jelen. A főgondnok bejelenti, hogy a gyulafehérvári főhatóságtól érkezett leiratot Szilágyi Márton egyházközségi jegyző olvassa fel.³⁰⁹

Zomora Dániel bejelenti, hogy az egyházközség érdemes plébánosa, dr. Hirschler József pápai prelátus, március 8-án kelt iratával – egészségi állapotára hivatkozva – lemondott plébániai javadalmáról

307 MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. Pro-Print Könyvkiadó Csíkszereda 2014. 94.

308 SZŐKE János – Dr. Baranyi Mária: *Márton Áron életrajza*. Nyíregyháza 1990. 130.

309 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1936. ápr. 19-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

és állásáról. Lemondását elfogadva a plébániai javadalmat megüresedettnek deklarálja. A megüresedett plébánosi állást egyelőre csak ideiglenesen kívánja betölteni Márton Áron népszövetségi igazgatóval.³¹⁰

Az ülésen jelen lévő választmányi tagok tudomásul veszik az általános helynök határozatot, és „Dr. Hirschler József lemondott plébános úr iránt – kiváló lelkipásztori működéséért, alkotásaiért – nagyrabecsülésüket és szeretetüket nyilvánítják ki”. Megtartva a régi szokást, egy öt tagból álló küldöttség hívja be a gyűlésterembe Márton Áront. A teremben lévő választmányi tagok a „belepő Márton Áron népszövetségi igazgató-vicarius oeconomust lelkes éljenzéssel fogadták”. Jelen Gyula főgondnok üdvözlí a helyettes plébánost „ebben az új és nehéz pozíciójában. Arra kéri, hogy működésében ne a személyeket, hanem mindig az egyházközség érdekeit nézze. A választmány tagjai munkájában támogatni fogják. A jó Isten áldását kívánja munkájára.”³¹¹

A főgondnok, ha röviden is, de utal arra, hogy Márton Áronnak nehézségekkel, problémákkal kellett szembenéznie. Azért tartom ezt fontosnak megemlíteni, hogy „nehogy valaki abba a kísértésbe essen, hogy úgy gondolja, Márton Áront egy jól menő, gazdag plébániával tüntették ki. Nem jutalom volt ez, hanem nagyon nehéz megbízatás.”³¹²

Gajdátsy Béla részletesen ismerteti a főhatóság álláspontját az egyházközség ügyeiben. A fent ismertettek mellett jelzi, hogy 1936. március 15-én megszüntette a Direktórium további működését, tagjait a jövőre nézve a további kötelezettségek és felelősség alól felmentette.³¹³ Mivel a Direktórium működését a főhatóság

310 *Kolozsvár Szent Mihály plébánia iratai 290/b 1936, 130.* – A választmányhoz küldött főhatósági levelet egészében lásd *Függelék – 8.*

311 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1936. ápr. 19-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

312 KOVÁCS Gergely: *Szentnek lenni nem kevesek előjoga, hanem mindenki hivatala.* In: *Keresztény Szó XXV/4, 1.*

313 „Az egyházközség volt direktóriumának liquidálását, és az általa kezelt javak, s ügyek átvételét az általam ezen célra kinevezett bizottságra kívánom bízni.” *Zomora Dániel püspökhelyettes levele a kolozsvári Plébánia Hivatalnak 1936. ápr. 22-én.* – KPL: Num. 1936, 130. 290b.

engedélyezte, ezért a megszüntetésének kizárólagos jogát is fenntartja, így ehhez nem szükséges a közgyűlés külön hozzájárulása. Gajdátsy külön kihangsúlyozza: a főhatóság nem volt bizalmatlan a Direktóriummal szemben, eltörlését is szabályszerűen fogja végrehajtani egy megbízott független bizottság által. Az átvételről és az ezzel kapcsolatos ügyekről a közgyűlés joga dönteni. De a főhatóság a „Direktóriumot semmiféle formában nem kívánja újra felállítani. A Direktórium működéséről kifelé a nyilvánosság előtt közlések sem pro, sem kontra ne tétessenek”. Közgyűlés tartására az időt nem látta alkalmasnak a főhatóság, a választmányt a jelenlegi összetételben továbbra is fenntartani kívánja.³¹⁴

A megelőlegezett bizalmat megköszönve Márton Áron arra kérte a választmány jelenlévő tagjait, hogy „legyen[ek] segítségére nehéz munkájában, hogy ez az erdélyi egyházközségek között vezető szerepre hivatott egyházközség nehéz helyzetéből kitisztuljon”. Márton Áron jól tudta, hogy nagyon nehéz feladatra vállalkozott, de hitte, hogy a választmányban jelen lévő megbízható és hűséges emberekkel sikerül a nehézségeket leküzdeni.

A jelenlévők nevében dr. Sulyok István szerkesztő-választmányi tag lelkes szavakkal üdvözölte a helyettes plébánost „mint áldozatkész férfit, aki nagy feladatra vállalkozott”.³¹⁵

Az plébánia átadás-átvétele 1936. március 23-án délelőtt negyed 10 órakor, a Kolozsvár belvárosi egyházközség irodájában veszi kezdetét. Jelen vannak: dr. Hirschler József plébános mint átadó, Márton Áron helyettes plébános mint átvevő, valamint dr. Balásy Imre kolozsvár-szentpéteri plébános mint a kerület főesperesi teendők ideiglenes végzésével megbízott személy, dr. Bíró Vencel, dr. P. Jánossy Béla, az egyházközség választmányának felkért tagjai, Váradi Albert egyházközségi gondnok, Gyalui Sándor helyi referens, a gazdasági hivatal helyi vezetője, volt direktórium tag, valamint Fejér Gábor segédlelkész.

314 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1936. ápr. 19-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

315 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1936. ápr. 19-én.* – KPL: 290/b 1936.

A jegyzőkönyv a következőkről tudósít: az átadó Hirschler bejelentette, hogy három évtizeddel ezelőtt leltárak nélkül vette át a plébániát. Az akkori állapotokkal szemben lényegesen megváltozott és gyarapodott a leltári állomány, ezért az új leltárak elkészítése folyamatban van. Tehát jelen esetben csak általános átadásról és átvételről lehet szó.

Márton Áronnak el kellett tekintenie a leltárak alapján történő részletes átvételtől, de a plébániát, az iskolaszéket és az egyházközség egész adminisztratív állományát általánosságban kénytelen volt átvenni, viszont ragaszkodott a részletes átvételhez is, amely majd az elkészített leltárak alapján fog megtörténni. Márton Áron a reá háruló nagy felelősségre hivatkozva bejelentette, hogy „a részletes átadás-átvételnek ki kell terjednie a teljes hivatali adminisztrációra, különös tekintettel az egyházközség gazdasági hivatalában elintézés alatt álló összes ügyekre, megjelölve a fontosabbakat külön tárgy szerint is az összes kapcsolatos iratok felsorolásával.” Körültekintéséről és tisztánlátásáról tesz bizonyosságot az a kijelentése is, miszerint „az ő felelőssége a plébánia ügyeinek vezetéséért a mai naptól kezdődik. Ez a felelősség azonban nem bír visszamenőleges hatállyal, ami annyit jelent, hogy a felelősséget csak az ő kezdeményezése – vagy elhatározásából származó ügyintézésért vállalja, de az átvétel idejében főnálló és már korábban, tehát az ő közreműködése nélkül folyamatba tett anyagi természetű intézkedések eredményéért felelősséget nem vállalhat.” Hirschler sietett megjegyezni, hogy őt a püspöki főhatóság 1935. évi március hó 15-én minden anyagi felelősség alól felmentette.³¹⁶ Ezzel azt kívánta hangsúlyozni, hogy március 15-től az átadás napjáig a Direktórium tartozik felelősséggel. Azonban biztosította Márton Áront

316 „Folyó évi 176. számú felterjesztésére, ismételt megfontolás és az ügyek beható megvizsgálása után a következőket közlöm. Múlt év dec. 27-én alkalmam volt személyesen élőszóval közölni Főtisztelendőségeddel súlyos aggodalmaimat az egyházközség vagyoni ügyeinek állapota és intézése felől, s egyben közöltem óhajtasaimat és szándékaimat. Megbeszéléseink folyamán félreérthetetlenül kijelentettem, hogy kívánságom az, hogy Főtisztelendőséged a vagyoni ügyek vezetésétől visszavonuljon, és a helyzet súlyosságára való tekintettel az általam kinevezendő vagyonkezelőnek adja át az összes anyagi ügyek intézését.” – *Mailáth G. Károly erdélyi püspök levele Hirschler József főesperes-plébánosnak, Gyulafehérvár 1935. márc. 17-én.* – KPL: Num. 290/b 1935, 129.

arról, hogy ennek ellenére, amíg Kolozsváron tartózkodik, mindenben rendelkezésére áll. Gyalui Sándor volt direktórium tag is elismerte a felelősséget, hogy vannak olyan tételek, amelyekért a Direktórium nem vállalhat felelősséget a hiányzó okmányok miatt.³¹⁷

A plébánia átvételével Márton Áron minden felelősséget zúgolódás nélkül magára vállalt. Felső főhatósági parancsra munkateret munkatérrel vált, gyors iramban, rövid idő alatt olyan feladatot kell megoldania, amit elődje tíz év alatt halmozott fel, és az egyházközséget a csőd szélére juttatta. Mert nincs megalázóbb a gazda nélkül hagyott fél munkánál, nincs keserítőbb a torzóba maradt kezdeménynél – tartja, és ehhez igazodik a továbbiakban is... „Akart és tudott munkát lelkesedésből, a nagy ügyek szeretetével vállalni.”³¹⁸

Hirschler József nyugalomba vonulása és az azt követő problémák

Mailáth G. Károly megyéspüspök súlyos betegsége miatt 1935. október 28-án végleg elhagyta gyulafehérvári rezidenciáját, a budapesti Úri utcai Vöröskereszt Kórházba szállították.³¹⁹ Az egyházmegye kormányzását már korábban is (főleg 1931-től) Zomora Dániel nagyprépost, általános helynök végezte a beteg püspök helyett, és ezután még inkább. 1936. április 18-án Vorbuchner Adolf személyében az egyházmegye segédpüspököt kapott, akit május 28-án szentelt püspökké Alexandru Theodor Cisar bukaresti érsek.³²⁰ Az egyházmegyei főhatóság központi szervét így az alábbi trió képezte: Vorbuchner

317 *A kolozsvári Szent Mihály plébánia egyháztanácsának jegyzőkönyve 1936. máj. 17-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

318 VENCZEL József: *Márton Áron püspök életpéldája.* In: Szentelik a püspököt. Az Apostol kiadása. Kolozsvár 1939. 7.

319 MARTON József (összeállította): *Márton Áron élete és munkássága.* Kronológia (1896–1944) I. kt. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2020. 37.

320 VERESS Ernő: *Figyelő.* In: Erdélyi Tudósító. XIX. évf. 1936. május. 167–170.; BADILLA János: *Vorbuchner Adolf püspök.* In: Az Apostol. 1938. dec. 25. 4–5.

Adolf segédpüspök, Zomora Dániel általános helynök és Gajdátsy Béla irodaigazgató. A kolozsvári kényes ügy intézésében a gyulafehérvári egyházi központ sokkal nyíltabban és határozottabban járhatott el. Mailáth püspökben Hirschler József legfőbb erkölcsi támaszát veszítette el. Megszűntek számára azok a kibúvók, melyeken keresztül az utóbbi tíz évben biztosítani tudta a kényelmetlenné vált plébánosi helyzetét, illetve kolozsvári létét. Viszont az egyházmegyei hatóságot nem a bosszúállás vezette, hanem méltányosági szempontokra is figyelve Hirschler József preláthus-plébános ügyének tisztességes megoldása volt a cél. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a bukaresti kormányzat sem nézte jó szemmel Hirschler jelenlétét Kolozsváron. Ezek a körülmények is közrejátszottak plébános felmentésében.

Mivel képtelen volt az egyre súlyosabbá vált egyházközségi ügyeket megoldani, és a jószándékú és korrekt segítséget visszatartotta, egyházi elöljárói a tarthatatlan helyzet miatt javasolták lemondását (1936. március 8.). Hirschler eddigi munkájának elismerésül Zomora Dániel püspöki általános helynök a gyulafehérvári Papnevelő Intézet, filozófiai és teológiai főiskola rektorává nevezte ki. Az újonnan kinevezett rektor egészségi állapota annyira megromlott a nagy hercehurcában, hogy a főhatóság – saját kérésére – szabadságra és gyógykezelésre engedte.³²¹

Hirschler József nemcsak egészségileg, hanem lelkileg is megtört. Minden egyházi főhatósági intézkedésben rosszindulatot látott. Zomora Dániel ált. helynök bizalmas levélben közli vele, hogy az Apostoli Szentszék különös kérése az, hogy távozzon Kolozsvárról: „nem okvetlenül szükséges, hogy Főtisztelendőséged külföldre menj; de szükséges, hogy Kolozsvárt elhagyja”. Bizalmasan kéri, hogy ne nehezítse tovább a helyzetét, mert akkor kénytelen lesz életbe léptetni az Apostoli Szentszék kívánságait teljes egészében.³²²

321 Zomora Dániel általános helynök levele Hirschler József nyugalmazott plébánosnak 1936. márc. 15-én. – KPL: Num. 964-1936. Közölve SAS Péter: i. m. 526.; MUREȘAN, Iulius: *Episcopul Márton Áron*. Cluj-Napoca 2008. 30-31.

322 Zomora Dániel általános helynök levele Hirschler József nyugalmazott plébánosnak 1936. márc. 21-én. – KPL: Num. 962-1936. Közölve SAS Péter: i. m. 527.

Hirschler József ny. apátplébánosra vonatkozóan fontos információkat tudhatunk meg Vorbuchner Adolf segédpüspök f. év. (1936) március 22-én hozzá intézett leveléből. A gyulafehérvári püspöki rezidencián március 16-án váratlanul megjelent Jenciu Moise, a valóságügyi minisztérium vezérfelügyelője, és Hirschler teológiai rektori kinevezése felől érdeklődött. Valerio Valeri bukaresti nuncius már korábban jelezte az esedékes látogatást, mert Hirschler rektori kinevezésének (a napilapokban való) nyilvánosságra hozatala kiváltotta a kormány ellenszenvét. A nuncius azt tanácsolta, hogy ezt a kinevezést mielőbb vonják vissza. A kormány által kiküldött vezérfelügyelő meggyőződött, hogy nem a püspöki főhatóság az oka a rektori kinevezés nyilvánosságra hozatalának. Ennek ellenére határozottan közölte, hogy Hirschler Józsefet „a kormány semmiféle hivatalban vagy munkakörben nem tűri meg”, és a gyulafehérvári püspöki főhatóság esetleges ellenkezése „súlyos következményekkel járhat.” Az egyházmegyei hivatal ezért kénytelen volt a Hirschler rektori kinevezését visszavonni.

Vorbuchner Adolf segédpüspök ennek a veszélynek a tudatában a következő döntéseket hozta Hirschler Józseffel kapcsolatban: Kolozsvárra nem térhet vissza még csak átmeneti tartózkodásra sem; leghelyesebb, ha egyelőre külföldön marad, amíg az ügyek teljesen nem rendeződnek.³²³ A püspöki felszólítás ellenére Hirschler csak akkor volt hajlandó elhagyni az országot, ha biztosítják számára a külföldi kezelés költségeit, és a sétatéri villák egyikében egy 3-4 szobás lakást berendeznek nővére számára.

1936. május 5-én Hirschler József külföldre utazott. Elutazása előtt Márton Áron *vicarius oeconomus*szal (plébániai kormányzó, helyettes plébános) megbeszélést folytatott. Márton Áron nagylelkűségéről tanúskodik az a tény, hogy elintézte a gyulafehérvári egyházmegyei hatóságnál, hogy a Hirschler nyugdíját az egyházközség költségvetése által megállapított 10 000 lejről 15 000 lejre emeljék,

---

323 Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler József nyugalmazott plébánosnak 1936. március 22-én. – KPL: Num. 2075-1936. Közölve SAS Péter: *i. m.* 527-528.

egyelőre néhány hónapra.³²⁴ Az egyezség értelmében Hirschler József nővére számára plébániai bérlakást kellett felszabadítani. A főhatóság jóváhagyta Márton Áron kérését, vagyis a nyugalmazott plébános nyugdíjmelését és a lakás biztosítását Hirschler Irma számára, azzal a kikötéssel, hogy ez az engedély „nem jelenti azt, mintha Dr. Hirschler Józsefnek külföldi gyógykezeltetése után visszatérve Kolozsvárt való tartózkodását megengedném.”³²⁵

Klumák István ügyvéd pere Hirschler Józseffel szemben

Hirschler József hosszú plébánosi munkája során rengeteg peres ügy halmozódott fel. Miután külföldi szabadságáról visszatért, többek között rendeznie kellett a Klumák-pert. Korábban dr. Klumák István ügyvéd, édesapja nevében, aki az egyházközség ügyvédje volt, eljárást indított Hirschler József ellen, és anyagi követelésekkel állt elő. Feljelentette a bíróságon Nemes Ferenc volt főgondnokot és Hirschler József plébánost, mert a holland forint néven elhíresült kölcsönt nem megfelelő módon használták fel. A vád szerint a plébános abban hibázott, hogy a vétkes és gondatlan kezelést tulajdonképpen elősegítette azzal, hogy nem ellenőrizte az ügyek intézésének menetét. A rövid szabadságáról hazatérő Hirschler Józsefet ebben a peres ügyben meglepetésként érte az a hír, hogy Klumák István az ellene tett feljelentést visszavonta, csupán az egyházközséggel szemben tartotta fenn jogos követeléseit. Klumák a feljelentéséről és feljelentésének visszavonásáról a *Brassói Lapok*nak is nyilatkozott. Itt megindokolta eljárását. Az volt a célja oka, hogy az édesapja követelését az egyházközséggel szemben polgári per útjára terelve érvényesítse. „Hogy e per lefolyását meggyorsítsa, egyidejűleg bűnvádi feljelentést is tett, elsősorban Dr. Nemes Ferenc volt főgondnok ellen, aki nemcsak az egyházközséget, de ennek kapcsán az ő édesatyját

324 Márton Áron megbízott plébános levele Mailáth Gusztáv püspökhöz 1936. május 6-án. – KPL: Num. 439-1936.

325 Zomora Dániel püspökhelyettes levele a Szent Mihály plébániának 1936. május 14-én. – KPL: Num. 1765-1936.

is súlyosan megkárosította. Hirschler prelátus ellen e feljelentés éle csak annyiban irányult, hogy ő ezekben az anyagi természetű ügyekben a köteles felügyeletet elmulasztotta. Az idők során azonban belátta, hogy jogi természetű ügyekben teljesen járatlan plébánost méltánytalan egy bűnügyi eljárás kálváriájának kitenni, s nemcsak visszavonta ellene a bűnvádi feljelentést, de Hirschlert személyesen meg is követte.³²⁶ Klumák István ügyvéd nyilvánosan is bocsánatot kért Hirschler Józseftől.³²⁷ Több újság is foglalkozott a

---

326 *A feljelentő belátta tévedését és megkövette Hirschler dr. volt kolozsvári plébánost.* In. Brassói Lapok 1936. okt. 10. 2.

327 „Lelkiismereti kötelességemnek érzem, hogy ma midőn minden hatóságtól elégtételt kapott a meghurcoltatásokért, melyekben évek óta része volt, a magam részéről is elégtételt szolgáltatassak méltóságodnak azokért a kellemetlenségekért, amelyeknek okozója – közvetve vagy közvetlenül – én voltam. Vannak az életben olyan helyzetek, amelyeknél önvédelmében az egyén oly eszközökhöz kénytelen folyamodni, amelyekre rendes körülmények között még csak nem is gondolna. Az egyházközséggel és méltósággal szemben fennálló vitás ügyeinkben az egyházközség és méltóságod nevében eljáró egyének magatartása elzárt minden békés utat, nem maradván más, csak a polgári perek és büntető ügyek útja. Kénytelen voltam feljelentést tenni dr. Nemes Ferenc volt főgondnok ellen, aki néhai édesatyámat és az egyházközséget súlyos összegekkel károsította meg. Ebben a feljelentésben méltóságodat is megvádoltam azzal, hogy ezekben az anyagi természetű ügyekben a köteles felügyeletet elmulasztotta. Bár a köztünk levő vitás ügyek inkább személyi jellegűek voltak és sohasem szántam azokat a nyilvánosság számára, mégis azokból politikai és gazdasági tőkét kovácsoltak azon egyének, akik közéletünk minden zavarosából maguknak anyagi vagy erkölcsi tőkét akarnak halászni. Meg kell állapítanom, hogy senki nem akadt, aki békét igyekezett volna köztünk létre hozni, de úgyszólván mindenki szükségesnek látta az ügyben állást foglalni és kihívó magatartással, adat-szolgáltatással vagy egyenes izgatással elmérgesíteni az amúgy is áldatlan helyzetet. Ennek tulajdonítható, hogy dr. Fabius István szenátor úrnak a parlamentben méltóságod és az egyházközség ügykezelése ellen március havában elhangzott interpellációját – sajnálatosan – részben éppen az én vádjaimra alapíthatta. A magam részéről utólag meggyőződtem arról, hogy méltóságodat mulasztás sem terheli azokban az ügyekben, melyek az ügyészség elé kerültek. Azt pedig sohasem állítottam, hogy méltóságod az egyházközségnél történt szabálytalanságokból személyes hasznot húzott volna. Tudom, hogy sok nehéz órát okoztam méltóságodnak, mint ahogy én is nehéz időket éltem át, annak a rágalmakra alapított hajszának közepette, melyet méltóságod

Hirschler József elleni hajszával és meghurcoltatásával: a *Magyar-ság*, a *Magyar Szemle* és a *Pécsi Napló*.³²⁸

Romulus Fersigan ügyvéd rosszindulatú támadása Hirschler Józseffel szemben

A Hirschler-támadók sorában találjuk Romulus Fersigan ügyvéd-zárgondnokot is. Fersigan, zárgondnoksága idején, államellenes izgatással vádolta Hirschler Józsefet. A feljelentésben az állt, hogy maga Hirschler az 1927-ben felvett holland kölcsönt államellenes cselekedetekre fordította, ezen kívül 1934. december 31-én a Szent Mihály-templomban elhangzó beszédét irredentának nevezte, s állítása szerint ezzel a román hatóságok ellen izgatott. Az ellene szóló feljelentés tartalmát közzétette a *Magyar Lapok* újság is. Eszerint Hirschler József plébános 1927-ben 600 000 holland forint kölcsönt vett fel, és „ezt a román állam megkárosítására és veszélyére használta fel.” A feljelentésben Fersigan Hirschler József plébánost „legismertebb irredentának” és „magyar kémnek” nevezte, aki ellen már 1922-ben és 1923-ban is bűnügyi eljárást indítottak. A vádlevél

---

nevében és azzal visszaélve, indítottak ellenem, éppen azok, akiknek legkevesebb erkölcsi alapjuk és létjogosultságuk van közéletünkben szerepet vinni. Azzal az őszinte tisztelettel és szeretettel gondolok méltóságodra, amellyel a hívő tartozik a tiszta lelkületű egyházfőnek, a fiatalember a puritán idősnek. És attól a megbánástól áthatva írom ezeket a sorokat, melyet a sok megpróbáltatáson átment érez az iránt, akinek – ha jószándékkal is – de igaztalanul okozott annyi keserűséget. A magam részéről őszinte sajnálattal örökre lezártam ezt az ügyet és kérem méltóságodat is, hogy bocsássa meg nekem mindazt, amit okoztam és amiről úgy hitte, hogy én okoztam. Fogadja méltóságod őszinte nagyrebecsülésem és tiszteletem kifejezését, igaz híve.” Dr. Klumák István nyilvános bocsánatkérő levele Hirschler József plébánosnak. Lásd *A polgári bíróság is teljes elégtételt adott Hirschler József apátkanonok pápai prelátnak*. In. *Magyar Lapok* 1936. okt. 10. V. évf. 230. sz. 5.

328 *A kolozsvári római katolikus egyházközség pénztárából közel félmillió lejt vitt el jogtalanul a román zárgondnok*. In. *Magyar-ság* 1936. febr. 13. 9.; *A kolozsvári hadbíróóság megállapította Hirschler prelátnak ártatlanságát*. In. *Pécsi Napló* 1936. szept. 26. 5.; ZATHURECZKY: *Magyarok megfélemlítése Erdélyben*. In. *Magyar Szemle* 1937. jan. 4. 195.

továbbá kitér Hirschler 1934 szilveszterén a Szent Mihály-templomban elmondott beszédére, amelyben a vád szerint „támadta a román pénzügyminisztériumot, a pénzügyi hatóságokat és a román államot azért, mert jogtalanul és igazságtalanul az egyházközség vagyionát zárlat alá helyezték és ezzel megbénították az egyházközség vallási és kulturális működését.”

Hirschler József barátja, Péterffy Jenő ügyvéd kíséretében 1936 áprilisában ügye tisztázásáért hadbírószékhez fordult. Mivel a vádak nem feleltek meg a valóságnak, a kolozsvári hadbírószék ejtette azokat és megszüntette az eljárást Hirschler József ellen. Péterffy Jenő ügyvéd a *Magyar Lapok*ban úgy nyilatkozott, hogy előre tudható volt a prelátus ártatlansága és most már „nemcsak a nagyközönség, hanem a hatóságok is megbizonyosodtak arról, hogy ezek a súlyos vádak nem másak, mint rosszindulatú koholmányok.”³²⁹ F. év szeptember 27-én a polgári bíróság is kimondta a Hirschler József ellen felhozott vádak alaptalanságát és az ellene indított bünvádi eljárást véglegesen megszüntette.

Mivel külföldi tartózkodása után Hirschler József visszatért Kolozsvárra, kiváltotta a gyulafehérvári hatóság neheztelését. Vorbuchner Adolf segédpüspök, amikor erről tudomást szerzett, a nyugalmazott apátplébánost helytelen magatartása miatt figyelemzeti és megrója. A vallásügyi miniszternek tett ígérete miatt is a segédpüspököt igen kellemetlenül érintette Hirschler részéről a rendelet áthágása. Ismételten óva inti: „Arról szó sem lehet, hogy Kolozsváron telepedjék meg mostan. Kérem, válasszon, akár az egyházmegyében, akár azon kívül, akár külföldön egy helyet, ahol meg akar maradni, s azt egész rövid időn belül foglalja el, addig is szívesebben látom Gyulafehérváron, mint Kolozsvárt.” Vorbuchner püspök mindig is nagyrabecsüléssel viseltetett Hirschler plébánossal szemben. Ezért nem szeretne olyan eszközökhöz nyúlni, amely ennek ellentmondana.³³⁰

329 A hadbírószék főügyésze elejtette a vádat dr. Hirschler József preláthus kano-nok ellen. In: *Magyar Lapok* 1936. szept. 24. V. évf. 216. sz. 7.

330 Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler József nyugalmazott plébánoshoz 1936. szept. 2-án. - KPL: Num. 2832-1936. Közölve SAS Péter: i. m. 536.

Vorbuchner Adolf és Hirschler József kolozsvári találkozója

Vorbuchner püspök szeptember elején Kolozsvárra látogat. Márton Áron h. plébános értesíti Hirschler Józsefet, hogy a segédpüspök szeretne vele személyesen találkozni, ezért „szeretettel kéri”, hogy keresse meg őt akár a plébánián vagy akár egy általa kiválasztott helyen.³³¹

A levélváltásokból tudjuk meg, hogy Vorbuchner Adolf segédpüspök és Hirschler József találkozására a kolozsvári plébánián került sor, ahol hosszasan tárgyaltak az érintett sérelmeiről, valamint a székeskáptalanba vetett bizalmáról, amelyről Hirschler egy terjedelmes memorandumot tett közzé. A Márton Áron h. plébános által közvetített találkozóra Vorbuchner és Hirschler között szeptember 9-én került sor. A személyes beszélgetés alkalmával Hirschler prelátusnak az volt a benyomása, hogy a segédpüspök félreinformálásából fakadóan ítélte el magatartását. Természetesen a segédpüspök jogosan úgy tekintett Hirschler Józsefre, mint lemondott plébánosra, amit Hirschler még mindig nem tudott elfogadni: „a kolozsvári plébániáról való lemondásomat nem tekinthetem érvényesnek, mert olyan indokokkal kényszerítettek reá, melyekről utólagosan kellett tapasztalnom, hogy helyt nem állók”. Vagyis Hirschler azt próbálta igazolni, hogy azok a gyulafehérvári központi papi méltóságok, akik kikényszerítették és elfogadták lemondását, nem voltak illetékesek erre. Felrótta Gajdátsy Béla irodaigazgatónak, hogy megváltoztatva korábbi véleményét, „fenyegetések mellett” lemondását, sőt a városból való távozását követelte. Mivel 1936 júliusától nem volt fizetése, el kellett adnia a házsongárdi villáját. Az országot nem hagyhatta el, mert a Klumák-féle feljelentések miatt eljárást indítottak ellene. Abban a hitben élt, hogy lemondását Mailáth Gusztáv Károly püspök felhatalmazásából kérték, és ő ezért fogadta el. Azonban amikor 1936. augusztus 23-án meglátogatta Mailáth püspököt a budapesti Vöröskereszt kórházban, és előadta lemondásának ügyét és körülményeit, a megyéspüspök közölte, hogy „mindezen dolgokról őneki

³³¹ Márton Áron plébános levele Hirschler József nyugalmazott plébánosnak 1936. szept. 9-én. – KPL: Közölve SAS Péter: i. m. 537.

tudomása nem volt, ő ilyen processzus megindítására senkit meg nem hatalmazott”. A jóságos, de az ügyekben teljes járatlan püspök arra kérte őt, hogy térjen vissza Kolozsvárra, lelkipásztori munkahelyére. Hirschler ezért tért vissza Kolozsvárra. Meg volt győződve arról, hogy Mailáth püspök visszaülteni „fényes elégtétellel és diadallal” a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség plébánosi székébe.

A székeskáptalannak címzett memorandumban szerepel az a levél is, amelyet Hirschler József Vorbuchner püspöknek írt. Ebben feltárta szomorú és hányatott életét; még azt is, hogy svájci és budapesti tartózkodása idején többször folyamodott kölcsönhöz, de régi barátai rendszerint visszautasították. Egykori ismerősei gyanakodva néztek rá. Testileg, lelkileg és anyagilag is lerongyolódott. Ezért volt kénytelen pár napra visszatérni Kolozsvárra. Továbbá Vorbuchner segédpüspök tudomására hozza, hogy az ő elmozdítása a Szent Mihály-plébániáról törvénytelen volt, mert Mailáth püspök erről nem tudott, sőt betegágyán megerősítette őt plébánosi mandátumában és kolozsmonostor őre kanonoki címében. Levelében leszögezte, hogy csakis Vorbuchner püspökkel mint törvényes előjárójával hajlandó közreműködni, kizárva a megítélése szerinti illetéktelen egyházmegyei hatóság személyeit [értsd: Gajdátsy Béla irodaigazgató, Zomora Dániel általános helynök]. „Minden törekvésem az lesz, hogy Nagyméltóságod helyzetét könnyítsem, de a legnagyobb reverencia mellett biztosítva akarom látni életem utolsó napjait. Szeretnék teljesen visszavonulni és senkinek útjába még szalmaszálát sem helyezek. Végtelenül fáj, hogy mint kiteszítettal bántak velem. Fekete lappal zárul életem” – írja Hirschler a segédpüspöknek, akinek egyébként a szentelésére nem kapott meghívást.

Azt is jelezte, hogy jogorvoslásért és helyzetének tisztázásáért hajlandó Rómáig is elmenni, mert meggyőződése, hogy vele „olyan jogcsorbítás és hivatalos erőszak alkalmaztatott, amelynek nincsen párja egyházmegyénk történetében” és kérelmezte a törvénytíprók megbüntetését. Emellett feltette a kérdést, hogy miért kell távol maradnia Kolozsvártól, sőt az országtól. Rágalomnak és hazugságnak könyvelte el azt a híresztelést, mely szerint ő a magyar kormány-
nak titkos értesítéseket küldött romániai titkos eseményekről. Elégtételt követelt dr. Gyárfás Elemér szenátortól is, aki jóváhagyta az

öt rágalmazó Fabius szenátor kijelentését: „gratulálok, szóról szóra igaz, amit mondott. Hirschlert menesztjük.” Furcsa és zavaros Hirschler prelátus Gyárfás Elemér elleni érvelése, hiszen azt a Fabius szenátort használja bizonyításra, aki aljas rágalmakat szórt reá.

Memorandumában az eddig még szelídnek mondható Hirschler jogi támadásba lendült. Kijelentette, hogy Vorbuchner Adolf, mivel csak segédpüspök, semmit nem tehet ellene, nem mozdíthatja el törvényes lakhelyéről, nem tilthatja ki Kolozsvárról és az országból. Hozzáfűzte: hálátlanságnak tartja, ahogy az általa összeállított Direktóriummal elbántak, sőt Jelen Gyula főgondnok és Nagy László ügyvéd felelősségre vonását kéri. Leginkább az egyházközséggel szembeni követeléseit fájlalta, amelyet a memorandum megírásáig nem kapott meg. Megítélése szerint Nagy László ügyvéd lehet az, aki meg fogja akadályozni, hogy a neki kijáró és a Direktórium által meghatározott 1516890 lejt megkapja. Záró soraiban kijelenti, hogy „fekete lappal amúgy is kálváriás életemet lezárni nem hagyhatom”.³³²

Hirschler József memoranduma szellemiségében és tartalmában nem sokban különbözik Péterffy Jenő ügyvéd leveleitől. Az őt pártfogásba vevő ügyvéd hozzá intézett levelei Hirschler József nyugalmazott plébánosban megerősítik az ártatlanság érzetét: „Örömmel kell tapasztalnunk ezt akkor, amikor Méltóságodat egyházi főhatósága koholt, de be nem bizonyított rosszakarató vádak alapján elítélte, vagy az elítélési lépéseket megtette.”³³³ Péterffy Jenő levelében is érezhető az a főhatóság-ellenesség, amely Hirschler memorandumában, pár nappal később testet öltött.

Vorbuchner Adolf segédpüspök atyai hangvétellő levelében örömét fejezi ki Hirschlernek, hogy nincs többé „semmi baja az állami hatóságokkal”. A kolozsvári plébánia mindenben igyekszik teljesíteni kéréseit, de mivel az elmúlt időben az egyházközség 222500 lejt fizetett ki

³³² Hirschler József memoranduma a gyulafehérvári székeskáptalannak 1936. szept. 17-én. Közölve SAS Péter: i. m. 537–543.

³³³ Péterffy Jenő ügyvéd levele Hirschler Józsefhez 1936. szept. 18-án. Közölve SAS Péter: i. m. 544.

neki, ezért „fogytán van a pénz.” A segédpüspök továbbra is arra kéri Hirschler, hogy lehetőleg Kolozsváron kívül tartózkodjék.³³⁴

A Hirschler Józsefet „pártoló” személyek hitegetései

A Gyulafehérváron tartózkodó Forster János³³⁵ nyugalmazott ceremonárius állandó levelezésben állt Péterffy Jenő ügyvéddel. Imprudens módon kibeszélte a gyulafehérvári kancellária valós, de még inkább vélt eseményeit. Ő tájékoztatta Péterffyt mindenről, ami a gyulafehérvári egyházi központban történt. Örült Hirschler József memorandumának, főleg annak, hogy a prelátus úr végre „nekibátorodott.” Zomora Dániel általános helynököt cinikusan olyan aláíró „masinának” nevezte, amelynek „mindig mások voltak a kezelői”.³³⁶ Forsterhez hasonlóan a Hirschlert bátorítók csoportjához csatlakozott Botár Gáspár³³⁷ tordai plébános is, aki alpári módon biztató leveleket küldött Hirschler Józsefnek, ezekben többek között Gajdáty ellen hangolta, tudatlannak, gőgösnek, hazugnak és „pseudoeписcopusnak” nevezve őt. Biztatta Hirschlert, hogy semmiképpen ne mondjon le a Szent Mihály-plébániához való jogáról, sem a kanonokságról, mert a plébánosi lemondása „brutális kényszer alatt történt”.³³⁸

A Hirschlert pártoló klerikusok biztatásai csupán ugratásszerűek voltak, és az ügyét inkább akadályozták, mint segítették. A nyugalmazott plébános magatartása, valamint az általa megfogalmazott memorandum határozottabb lépésre készítette Vorbuchner

334 Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler Józsefnek, 1936. szept. 22-én. Közölve SAS Péter: i. m. 545.

335 Forster János (1862–1939) 1891-től Gyulafehérváron ceremonárius. – FERENCI Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. SzIT-Verbum. Budapest-Kolozsvár 2009. 247.

336 Forster János nyugdíjas pap levele Péterffy Jenő ügyvédnek 1936. szept. 24-én. Közölve SAS Péter: i. m. 545–546.

337 Botár Gáspár tordai plébános (1884–1937).

338 Botár Gáspár levele Hirschler Józsefnek 1936. szept. 26-án. Közölve SAS Péter: i. m. 546.

Adolf segédpüspököt. A volt kolozsvári plébánoshoz írt levelében kifejtette, hogy a plébániáról történt lemondása és annak elfogadása törvényes keretek között történt. A segédpüspök a beadvány egyéb részleteivel nem kívánt foglalkozni. Azonban „ismételten és utoljára”, az Apostoli Szentszék kérésére, arra szólította fel Hirschlert, hogy a levelének „kézhezvételétől számított 48 órán belül hagyja el” Kolozsvárt és előzetes írásbeli engedély nélkül még átmeneti tartózkodásra se térjen oda vissza, ellenkező esetben büntetéseket lesz kénytelen alkalmazni. Vorbuchner egyelőre nem akarta konkrétan meghatározni Hirschler József nyugalmazott plébános tartózkodási helyét, de mindenképp biztonságosabbnak látta, hogy Kolozsváron kívül telepedjen le.³³⁹ Sajnos Hirschler a hátulról érkező biztatások hatására Vorbuchnerben is ellenséget látott, és önfejlően nem engedelmeskedett az egyházmegyei hatóságnak, ezzel is sok kellemetlenséget okozva a segédpüspöknek, a püspöki kancelláriának, az egyházmegyének és magának a kolozsvári Szent Mihály-egyházközségnek is.

A levéltári dokumentumokból az is kiviláglik, hogy Hirschler József csak személyes beszélgetésekben volt kegyes és ártatlan, írásaiban arrogánsan nyilvánult meg. Egyébként ugyanazt folytatta, mint plébánossága idején. A „hátsó ajtókon” keresztül, régi barátaival karöltve próbálta megakadályozni a Kolozsvárról való elhelyezését és kitiltását. Az 1936. október 4-én Péterffy Jenő ügyvédnek írt bizalmas leveléből más titkos eljárásaira is fény derül. Megtudhatjuk, hogy szeptember végén Bukarestbe utazott, és felkeresett minden régi barátot, akik plébánossága idején rengeteg rossz tanácsal látták el, sőt nem egyszer be is csapták. Az angolkisasszonyok papi otthonában szállt meg. Itt találkozott több ízben előbb Zombory Lászlóval, aztán Alexandru Cisar érsekkel, majd a nunciatúrára is ellátogatott. Zombory László azzal biztatta Hirschlert, hogy „szabad a nunciatúrán ütni a vasat”, vagyis még nincs minden veszve számára. Moise Jenciu vallásügyi miniszter-vezérfelügyelővel is szeretett volna találkozni, aki korábban megakadályozta a rektori kinevezését. Helyette a vezérfelügyelő egyik osztálytársával, régi jó

³³⁹ Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler Józsefnek 1936. szept. 27-én. Közölve SAS Péter: i. m. 547.

barátjával találkozott. Péterffynek írt levelében jó érzésének ad hangot, hogy mindenki – Zomborytól kezdve Cisarig – a gyulafehérvári egyházi főhatóság és Gyárfás Elemér szenátor ellen van. Cisar érsek „teljesen Gyárfás ellenes és le akarja törni. Zomborytól tudom, hogy Botárt akarta Cisar, állítólag Zombory is püspöknek, de nagyobb volt a presszió felülről, német követség részéről Vorbuchner ellen.” Nagy reményeket fűzött ahhoz is, hogy a Cisar érsekhez bejáró Nistor Virgil ügyvéd jó véleménnyel van róla és a Direktóriumról, együtt akarják megbuktatni Gyárfást. Cisar érsek többször kijelentette, hogy Gyárfás Elemér „vagy politikus marad, vagy le kell mondania a Státus alelnökségéről. E kettőt együtt többé nem tűri.”³⁴⁰ Hirschler József levelét elemezve kellemetlen érzéssel tölti el az olvasót, hogy a nyugalmazott plébános szinte örül, ha a gyulafehérvári egyházmegye ellenségeiről értesül, valósággal nekik szurkol.

A jó barátok igyekeztek megvédeni és tájékoztatni mindenről Hirschler Józsefet. Botár Gáspár, akinek bujtogató levelét Hirschler József még Zomborynak is átadta, jelezte, szívesen látná Tordán. De ő és a lelkipásztori munkába besegítő Rass Károly³⁴¹ nyugalmazott paptanárs is jobbnak látnák, ha Hirschler József engedelmeskedne a főpásztori felszólításnak, és elhagyná Kolozsvárt.

A kolozsvári biztatók sorából nem hiányzott László Endre; Péterffy Jenő ügyvéd apósa is levelezésben állt Hirschler Józseffel. Egyik levelében többek között arra biztatta a nyugalmazott plébánost, hogy egy olyan nyilatkozatra tegyen szert, amelyben az áll, hogy a kormánynak semmi kifogása nincs az ellen, hogy ő Kolozsváron tartózkodjék, és a lelkipásztori szolgálatot továbbra is ellássa. László Endre és Péterffy Jenő arra számítottak, hogy miután Hirschler Józsefet a hadbíróóság és a polgári bíróság is felmentette, a kolozsvári prefektus ajánlásával vissza tudják állítani Hirschler ledől plébánosi székét. László Endre levelének zárásaként a volt plébánosnak három ellenségét nevezte meg: Gajdátsy Béla irodaigazgatót és Gyárfás Elemér szenátort, valamint a nunciushelyettest (nevet nem említ). Ismételten a lelkére kötötte a nyilatkozat megszerzését, mert

340 *Hirschler József bizalmas levele Péterffy Jenő ügyvédnek 1936. október 4-én.*
Közölve SAS Péter: *i. m.* 547-548.

341 Rass Károly (1872-1962) gimnáziumi tanár, kanonok.

az az egész ügyben perdöntő lehet. Nagyon fontosnak tartotta, hogy az új nuncius, Andrea Cassulo megérkezése után Hirschler Bukarestbe utazzon, még mielőtt a gonoszlelkűek más irányba befolyásolnák Cassulót. „A pesszimizmust tartsd távol magadtól és légy optimista és bízva bízzál. Az igazság, ha későn is, de feltétlen jönni fog” – zárja levelét László Endre.³⁴²

Hirschler József sem tétlenkedett, Péterffy Jenő ügyvédet arra kérte, hogy járjon közbe ügyében, és keresse fel Kolozsváron Duca prefektust a kormánytól beszerzendő nyilatkozat érdekében. A Szent-székhöz is készített egy keresetlevelet, melyet Forster János nyugalmazott ceremonárius fordított latin nyelvre. Hirschler József attól félt, hogy a pereskedést nem fogja bírni idegekkel, de anyagilag sem.

A levelezések azt bizonyítják, hogy László Endre és Péterffy Jenő mindent megtettek annak érdekében, hogy Hirschler József visszatérhessen Kolozsvárra. Ugyanakkor ellenséget szimatoltak ott, ahol nem volt. Vorbuchner segédpüspök is sajnálatát fejezte ki Hirschlernek, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe jutott. Közölte, tudomásul veszi, hogy 48 órát átmenetileg Kolozsváron tartózkodik, de arra kéri, hogy kerüljön minden nyilvánosságot. Sőt azt is ígérte, hogy a Szent Mihály-plébánia mindent megtesz az anyagi követelések rendezésére.³⁴³

Péterffy közbenjárásával a kolozsvári prefektúra kiadta Hirschler számára azt a bizonyítványt, amely igazolta, hogy az államnak soha semmilyen kifogása nem volt a nyugalmazott plébános Kolozsváron tartózkodása ellen, sem az ellen, hogy ellássa a lelkipásztori teendőket. A bizonyítvány beszerzése után László Endre arra biztatta Hirschlert, hogy haladéktalanul utazzék Bukarestbe, és ott teljesülhet reménye, hogy a bizonylatokkal jóhírét és becsületét helyreállítsák.³⁴⁴ Ezt a bukaresti kiruccanását azonban egészségi állapota akadályozta meg. Betegsége annyira súlyosbodott, hogy kénytelen

342 László Endre levele Hirschler Józsefnek 1936. október 5-én. Közölve SAS Péter: i. m. 549–550.

343 Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler Józsefnek 1936. október 16-án. Közölve SAS Péter: i. m. 553–554.

344 László Endre levele Hirschler Józsefnek 1936. okt. 8-án. Közölve SAS Péter: i. m. 554–555.

volt Kolozsváron kezelésre bevonulni a Park Szanatóriumba. Vorbuchner segédpüspökhöz fordult, akinek ismételten megígérte, hogy nem érintkezik senkivel, és kérte, hogy anyagi ügyeinek intézésében támogassa.³⁴⁵ Vorbuchner engedélyezte a kolozsvári tartózkodást, és testvéries hangvételű levelében figyelmeztette, „hogy úgy a saját egészsége, mint a kolozsvári egyházközség nyugalma érdekében tartsa távol magát minden izgalomtól”. A segédpüspök jelezte: a prefektúrától megszerzett bizonyítvány fölösleges, és felelősségének tudatában még mindig nem látja „annyira nyugodtnak a kolozsvári helyzetét, hogy ottan való letelepülését lehetségesnek és kívánatosnak” tartaná.³⁴⁶

Hirschler József felvette a kapcsolatot Márton Áron megbízott h. plébánossal, és támogatását kérte anyagi ügyeinek intézésében. A házbérek után járó javadalmát és a plébánián maradt dolgok felértékelését később akarta intézni, amelyre külön bizottságot tervezett kérni a főhatóságtól. Ekkor csak az elmaradt fizetés kiutalására és arra az összegre tartott igényt, ami káplántartás címén őt megillette. Sürgősen kért a zárgondnok útján 20 000 lejt.³⁴⁷ Márton Áron megbízott plébános tisztelettel válaszolt, és megígérte, hogy mindenre igyekszik megoldást találni, és a kért 20 000 lejes előleget mihamarabb, a püspöki főhatóság engedélyével, rendelkezésére bocsátja.³⁴⁸

Hirschler József egészségi állapotának súlyosbodása

Vorbuchner Adolf megdöbbenéssel vette tudomásul Hirschler József egyre romló egészségi állapotának további súlyosbodását. Megnyugtatóására arról biztosította, hogy anyagi gondjai nem lesznek.

345 *Hirschler József levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1936. okt. 26-án.* Közölve SAS Péter: *i. m.* 555–556.

346 *Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler Józsefnek 1936. okt. 29-én.* Közölve SAS Péter: *i. m.* 557–558.

347 *Hirschler József levele Márton Áronhoz 1936. okt. 26-án.* Közölve SAS Péter: *i. m.* 556.

348 *Márton Áron levele Hirschler Józsefnek 1936. október 29-én.* – GYÉL: Num. 3498–1936.

A kolozsvári tartózkodását illetően csak annyit írt, hogy „legyen kérem bizalommal hozzám”.³⁴⁹ A püspöki levél, amelyet László Endre közvetített, megnyugtatta a gyengélkedő Hirschler József prelátust, aki 1936. november 17-én szentségekkel megerősítve elhunyt a kolozsvári Park Szanatóriumban.

Temetésén Márton Áron h. plébános főpásztori parancsra prédikált, temetési beszédében Hirschler József életművét próbálta összefoglalni. Számba vette alkotásait, munkájának anyagi vonatkozásait is: a Szent Mihály-templom belső elrendezését, a plébánia egyik szárnyának berendezését, a sétatéri villák, az Auguszteum, a Szent Antal Árvaház és az egyházmegye büszkeségét képező Marianum leánynevelő intézet építését és berendezését. De azt is hozzátette, hogy „nagy elgondolásainak, jövőbe építő akaratának nagyszabású terveinek” kivitelezését nem mindig sikerült megvalósítania, mert „jóhiszemű és valamiképpen ebben a világban mindig idegen” ember volt.³⁵⁰ Összegzésként elmondta, hogy Hirschler József nagy vállalkozásaiban a holland kölcson felvétele jelentette a fordulóponthoz, amelynek rosszul sikerült kivitelezése nemcsak a Szent Mihály-egyházközségnek, hanem a főesperes kálváriájának a kezdetét is jelentette, s amiről a tágabb közösség is tudomást szerzett. A helyzet annyira nyomasztó volt, hogy egész Erdély közvéleményét nyugtalanságban tartotta – a különböző hírek és rosszindulatú híresztelések miatt.³⁵¹

Márton Áron egy 1937 augusztusában kelt levelében a Hirschler prelátus halálának körülményeiről Szilágyi Endre ügyvédnek így számol be: „A megboldogult hosszú évek óta súlyos fokú cukorbetegségben szenvedett, ehhez járult, mint röviddel halála előtt kitudódott, szívkoszorú elmeszesedése. Ez ölte meg szegényt. Az egyházközség nehéz anyagi helyzete, ami az utóbbi években egyre súlyosbodott, nagyon megviselte, igen sok gondot és aggodalmat okozott neki.

349 *Vorbuchner Adolf püspök levele Hirschler Józsefnek 1936. nov. 4-én.* Közölve SAS Péter: i. m. 559.

350 A temetési beszédet lásd *Márton Áron hagyatéka 17. kt. (Alkalmi beszédek – 2.)* (Szerk. Marton József) Csíkszereda 2018. 57.

351 *Márton Áron h. plébános levele Vorbuchner Adolf segédpüspöknek 1938. márc. 14-én.* – GYÉL: Num. 783-1938-

Múlt év márciusában a plébánia vezetéséről le is köszönt, egy ideig külföldön volt pihenni, ősszel megint hazajött Kolozsvárra, jól is nézett ki, azonban szívbaja az izgalmak következtében megint elővette, szanatóriumba kellett mennie s rövid kétheti szenvedés után, 1936. november 17-én meghalt. Nemcsak Kolozsvár, hanem egész Erdély meggyászolta a kiváló főpapot, akinek nagy érdemeit alkotásai, apostoli lelkét pedig hívei és lelki fiai ma is szeretettel és a legnagyobb tisztelettel emlegetik, és fogják hirdetni mindig.”³⁵²

Vorbuchner Adolf segédpüspök Boga Alajos státusi iskolareferenst bízta meg Hirschler József hagyatékának rendezésével.³⁵³ A püspöki biztos december 2-án számolt be Vorbuchnernek a hagyatéki ügyben tett lépéseiről. Az első végrendelet még tekintélyes vagyronról tanúskodik (szovátai és házsongárdi villák, 227 000 koronás életbiztosítás). A pótvégrendeletben saját nővére, Hirschler Irma szerepel örökösként. 1933. február 13-án „adásvételi szerződést kötött nővérével, amelyben 150 000 lej készpénz ellenében leltár szerint felsorolt összes ingóságait nővérének eladta.” Boga Alajos megállapította, hogy „az elhunyt prelátus után sem ingatlan, sem ingó vagyon nem maradt.” Érdeemes azt is megjegyezni, hogy az elhunyt prelátus a plébánosi javadalomból a Szent Mihály-templom berendezésére 60.000 koronát költött (sekrestye bútorzata, stallumok, gyónatószékek, oltárok, kápolna, ajtók).³⁵⁴

A Hirschler József és az egyházközség között fennálló anyagi ügyek rendezésére a gyulafehérvári főhatóság bizottságot állított fel. A kiküldött hármas bizottság tagjai Héjja Kálmán egyházmegyei alapítványi igazgató, Biasini Sándor banki pénztáros és Thuróczy Albert számvevő voltak. A hagyatéki biztos Boga Alajos státusi iskolareferens. A bizottság feladata az volt, hogy megvizsgálja Hirschler József és az egyházközség közötti követeléseket és tartozásokat. Hirschler József hagyatékkövetelése – a bizottság által – 1 140 550

352 Márton Áron megbízott plébános levele Szilágyi Endre ügyvédnek 1937. aug. 17. – KPL: Num. sz. n.

353 Vorbuchner Adolf püspök levele Boga Alajosnak 1936. november 18-án. – GYÉL: Num. 3638–1936.

354 Boga Alajos levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1936. dec. 2-án. – GYÉL: Num. 3638–1936.

lejben állapítottatott meg. Ebbe beletartozott a „rendes jövedelem és nyugellátás” és a plébánosi javadalmat képező házak járulékai. Ezzel szemben viszont ott állt a hagyatékot terhelő adósság az Erdélyi Banknál, ami összesen 2 150 842 lejtt tett ki. Azonban az egyházközség épületfenntartásokra, állami adók, vízdíjak és városi díjak hátralékaira, adóbüntetésekre, zárgondnoknak, ügyvédeknek kifizetett 3.619.254 lejtt. Ha ebből kivonjuk Hirschler József követeléseit, akkor 2.478.504 lej tartozása marad.³⁵⁵ Boga Alajos bizottsági elnök és a három tag „fáradásaiért, valamint tapintatos és eredményes eljárásáért” Vorbuchner Adolf püspök köszönetét fejezte ki.³⁵⁶

A hagyatéki ügy tisztázásáig az egyházközség Márton Áron plébániai kormányzó javaslatára gondoskodott Hirschler Irmáról. Hirschler József halála után az egyházközség választmánya mindjárt egy kétszoba-konyhás lakást és 3000 lej kegydíjat szavazott meg.³⁵⁷ Miután kiderült, hogy az elhunyt prelátus után nem maradt semmiféle vagyon, a választmány újra elhatározta, hogy gondoskodik nővéréről. Márton Áron h. plébános azért is szorgalmazta a prelátus nővére ügyének rendezését, mert Péterffy csoportja ürügyként ezt is fel akarták használni ellene. Kezdeményezésére a képviselőtestület 1938. február 27-i közgyűlése véglegesen megszavazta Hirschler Irma számára a kétszoba-konyhás lakásból és havi 3000 lejből álló kegydíját élete végéig. Márton Áron erre a határozatra püspöki engedélyt kért.³⁵⁸

---

355 *Néhai Hirschler József és az egyházközség anyagi ügyeinek rendezésére kiküldött bizottság jegyzőkönyve 1937. január 27-én.* – GYÉL: Num. 4389–1937.

356 *Vorbuchner Adolf levele Boga Alajos kanonoknak 1937. február 27-én.* – GYÉL: Num. 3638–1937.

357 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmánya rendes ülésének jegyzőkönyve 1936. dec. 7-én.* – KPL: 7. d. 290h.

358 *Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1938. március 5-én.* – KPL: Num. 293–1938.